

1'6844

TRANSILVANIA

ANUL 74

MAI

Nr. 5-1943

SIBIU

TRANSILVANIA

Organ al ASTREI

INOCENȚIU MICU-CLAIN

Au trecut câteva luni, de când — în 1942 — s'au împlinit 250 de ani dela nașterea lui Ion Inocențiu Micu, vlădicul martir al Blajului. Urmașii lui: blăjenii, românii-uniți și apoi întreagă țara, în mod oficial chiar, au sesizat importanța evenimentului și glasuri vii de închinare au fremătat peste văile și câmpiile ardelenene. Și era pe dreptul, căci, sărbătorind nașterea și vieța de luptător a lui Inocențiu Micu reamintim însăși vremile întâilor pași spre redșteptarea noastră națională.

Ion Micu, așa se numea în copilărie, s'a născut în 1692, în comuna Sadul, lângă Sibiu. Amintiri, păstrate între oamenii din sat, spun că tânărul Micu a căpătat graiul destul de târziu, cu ocazia unui joc, ca vestitor al unei primejdii.

Tot așa de miraculoasă i-a fost și plecarea la școli înalte și streine de sat. Intr'o zi, când băiațul se afla cu tatăl său în târgul Sibiului, un călugăr, atras de vioiciunea ochilor și de lumina feței copilului, l-a cerut tatălui său să i-l dea în grijă pentru a-l trimite la școli înalte. Tatăl, știindu-și odrasla atât de târzie la graiu, arăta oarecari îndoeli, când spre surpriza sa, copilul, aruncând biciul în car, răspunse hotărît: — *Tată, eu mă duc și se alătură călugărului strein. Copilul va fi avut la această întâmplare vârsta de aproape șasesprezece ani.*

Nici amintirile și nici hârțiile nu mai spun nimic din vieța tânărului Ion Micu, până la vârsta înaintată de 36 de ani, când în sinodul dela Alba-Iuliă, în 4 Iunie 1728, a fost ales între cei trei candidați propuși împăratului dela Viena, pentru numirea de episcop român-uit. În acest an Ion Micu se afla la Târnavia, unde de doi ani, învăța teologia. Tot aci a încercat un an de zile asprimea regulelor ordinului călugărilor iezuiți.

După un an, în Iulie 1729, ca absolvent al studiilor teologice din Târnăvia, consilier intim al împăratului și episcop designat al Făgărașului, — cum fusese decretat încă din Februarie ale aceluiași an, — Ion Micu pleacă la Muncaciu, unde trebuia să-și facă pregătirea mai apropiată pentru sfințirea de episcop, care se întâmplă numai în toamna anului 1730. Aci la Muncaci, intrând în ordinul călugăresc Sf. Vasile, își luă numele de Inochentie. Prin nobilitare, împăratul în loc de Micu îi zise Klein, așa încât numele întreg îi era acum: Ion Inochentie Micu Klein.

În toamna anului 1732, după o călătorie la Viena, vlădicul Inochentie sosi la Făgăraș, unde era pe atunci scaunul episcopiei române- unite și se instalează cu mare pompă. Trei ani de zile se făcuseră planuri pentru clădirea unei reședințe la Făgăraș, apoi în 1735 episcopul ceru împăratului să-i schimbe domeniile dela Sâmbăta și Gherla cu cel dela Blaj, care era și mai productiv, dar era mai ales în inima Transilvaniei, mai potrivit deci a fi centrul vieții românești.

Schimbul s'a aprobat, dar mutarea reședinței episcopale s'a făcut numai în primăvara anului 1737. Șapte ani a condus episcopul Inochentie Biserica română-unită, de aci, dela Blaj. În 1744, tot primăvara răspunzând chemării împărătesei, vlădicul merse la Viena ca să lămurască învinuirile nedrepte ce-i aduseră dușmanii. Nedreptatea și ura ce-l așteptau la Viena l-au silit să meargă, chiar în acel an, până la Roma, de unde, după voința împărătesei Maria Terezia, nu s'a mai întors niciodată. Acolo a trăit 24 de ani de lipsuri materiale și durere sufletească, până la 1751 ca episcop al românilor uniți, iar de atunci, după demisia din episcopie, ca un arhiereu surghiunit pentru iubirea prea mare față de neam.

A murit la Roma, în 23 Septembrie 1768, în al 76-lea an al vieții, cu dorul neamului românesc pe buze, întocmai precum, mai târziu, se va stinge, în sudul Italiei, Nicolae Bălcescu, înflăcăratul revoluționar dela 1848.

Apropierea între Inochentie Micu și Nicolae Bălcescu nu este de loc nepotrivită. Și unul și celalalt au voit, au dorit și s'au stins cu dorul de a vedea binele neamului împlinit. Ei, și ca ei alții, și-au consumat „toate ale veacului” pentru neamul lor, pentru luminarea minții și pentru intronarea dreptății lui Dumnezeu în viața oamenilor. Mai mult însă decât toți, Inochentie Micu merită admirația și închinarea noastră recunoscătoare, ca unul care este începătorul șirului de mari luptători naționaliști români. Niciun alt glas nu s'a ridicat până la el, care să se aprindă și să se consume zi de zi și an de an în lupta

pentru drepturile neamului românesc. Înainte de el doar scrisul cronicarilor se lăsa îmbibat de sentimentul cald al iubirii de neam și țară. Dar cuvintele cronicarilor erau puține și auzite de foarte puțini; episcopul Micu, cu vervă și cu promptitudine, avea răspuns la toate acuzele și batjocurile aduse neamului său; el avea ochiu pătrunzător și inimă simțitoare pentru toate jignirile și suferințele poporului român transilvănean. Era atât de înfocat în luptă și în contra atâtor dușmani în cât credincioșii, scriau despre el împăratului: „În contra lui toți sunt, iar în numele clerului și națiunii este singur în contra tuturor, așa încât n'ar fi nicio mirare, dacă el pentru feluritele asupra și prigoniri și-ar pierde mintea“.

Naționalismul lui Inochentie Micu este neobișnuit pentru acele vremuri. El este deosebit nu numai privindu-l în cadrul anilor când s'a desfășurat, ci chiar ca manifestare și realizare individuală. Se distinge prin lărgimea orizonturilor, prin energia și statornicia hotărâre în acțiune, prin avântul care l-a însuflețit și prin tinderea permanentă spre realizările practice. Oriunde s'a aflat și oricare i-au fost împrejurările vieții, el a trăit pentru neamul său.

Naționalismul lui Inochentie Micu nu era și n'a rămas, mai ales, numai o simțire caldă și puternică a persoanei sale. Era, mai curând, o simțire, care arzând încontinuu încălzea și aprindea multe alte inimi. Prin scrisori, prin sinoade și chiar prin circularele oficiale, naționalismul vlădicului înfrătea cât mai multe suflete.

Insușirea cea mai de frunte a naționalismului lui Inochentie a fost totuși, fără îndoială, energia în luptă și hotărârea de a aduce ori-când jertfa supremă. Așa se declară el către nunțul papal din Viena, la 1741: „Fiindcă întreg clerul o dorește aceasta dela mine... foarte bucuros mă voi supune... și sunt gata a merge nu numai la augusta curte, ci în caz de lipsă și la Roma și oriunde într'alt loc; căci așa sunt dispus în sufletul meu, încât tot ce pot face în folosul clerului și al națiunii noastre asupra, spre mărirea lui Dumnezeu și înaintarea Bisericii, nu mă îndoesc a duce în îndeplinire chiar și cu vărsarea sângelui meu propriu“. Și așa a făcut Inochentie Micu. Sângele nu și l-a vărsat, căci nu i-au cerut împrejurările așa ceva, dar și-a pierdut și le-a lăsat pierdute: rang, situație și avere, numai și numai cu gândul că odată tot se va împlini scoaterea neamului din oarba robie în care ajunsese de mai multe sute de ani.

Prin ideile și lupta ce a purtat cu dușmanii neamului, prin expunerile făcute în sinoadele clerului, cât timp și-a păstorit turma și apoi din Roma prin scrisorile multe și bogate în duiosia unei calde nostalgii, vlădicul Inochentie a făcut școală de naționalism cu contemporanii și

urmași. În cei douăzeci și patru de ani de exil, cei credincioși, rămași la Blaj, redactează mai multe memorii și cereri către curtea împărătească din Viena în care ideile și însuflețirea ca și hotărîrea dărză în afirmarea adevărului arată în mod evident prezența spiritualității vlădicului. La școala vorbei s'a adaus însă, mai puternică și mai durabilă; școala instituțiilor întemeiate ori numai proiectate de el. Blajul cu școlile sale, cu mănăstirea de călugări-profesori, pasionați educatori și cărturari, cari au însuflețit pentru ideea și lupta națională atâtea tinere vlăstare ale neamului, în cei 189 de ani de când și-au deschis porțile, sunt ctitoriile rodnice ale episcopului Inochentie. Spiritul și elanul luptei sale plutesc și acum în turnul catedralei, în castelul reședință ori în coridoarele vechilor școli blăjene. Cine trece pe acolo se simte copleșit de forța lor constructivă și eroică.

Mulți trecură, în sutele de ani, de-și adăpară sufletele la izvorul de viață și suflet național care pulsează în ctitoria lui Inochentie dela îmbinarea Târnavelor. Numai osemintele pământești ale ctitorului își dorm și acum somnul de veci la Roma, deși la 1766, o spunea lămurit lui P. P. Aron: „Voesc ca sufletul meu la timpul său, la separarea de corp, să fie dat în mâna Creatorului prin sacrificiile și rugăciunile voastre de deslegare și oasele mele să aștepte învierea de apoi în Mănăstirea Blajului. Căci este cunoscut că prin bunătatea dumnezească... eu am pus întâia piatră și până la participarea Domniei Voastre (singur) am asodat și cheltuit acolo foarte mult“. Mult va trebui să mai treacă până când împrejurări mai favorabile, decât cele dela 1766 până acum, vor permite împlinirea acestei voinți, care cetin-du-o te arde la inimă? Obligația morală este întâi a Bisericii române-unite, apoi a românilor ardeleni și chiar a statului național român căci este vorba doar de un prim ctitor al naționalismului românesc.

Dar să avem răbdare. Până la plinirea ultimei lui voinți, acum, din prilejul unui sfert de mileniu dela nașterea sa, să trimitem pe aripile vântului închinarea noastră spre mormântul dela Roma. Să lăsăm ca focul dragostei lui de neam să reinvie în sufletele noastre și hotărîrea supremei jertfe să ne cuprindă toate inimile. Este singurul dar potrivit cu viața și lupta sa națională.

PROBLEMELE ETNO-BIOPOLITICE ALE TRANSILVANIEI¹⁾

Din timpurile cele mai îndepărtate nouă, gânditorii, oamenii de știință și conducătorii politici, în străduința lor de a da organizației omenesți în devenire fondul și armonia necesare unei evoluții optime, au emis diferite doctrine în știința și arta guvernării care este politica. Astăzi aceste doctrine pot fi grupate în două mari sisteme antagoniste, numite de stânga și de dreapta, între ele cu tendințe uneori de apropiere, alteori de exclusivism extrem. Prima, cea democratico-socialistă, are la bază individualismul și materialismul, în consecință consideră oamenii egali între ei, iar mediul atotputernic în determinarea celor dintâi. Pentru aceste doctrine, de ex., creerul copilului de neam civilizat și al celui sălbatic, până la etatea de 5 ani sunt egali, iar dacă pe urmă reușim să-i diferențiem, totul se pune pe seama factorului cultural, care conform lor nu este altceva decât creația naturii raționalizate. A doua grupare a acestor sisteme e cea organică, izvorită din cunoașterea amănunțită a biologiei ființelor vii și colectivităților pe care le compun, cu toată legătura pe care acestea o au cu mediul extern. Această doctrină e mai ales produsul cercetării științifice care a arătat că indivizii nu sunt egali între ei, că legile ereditare le guvernează manifestarea, iar mediul peristatic poate interveni, la actualizarea anumitor potențialități din plasma germinativă, numai într'o măsură redusă. Unele din doctrinele cuprinse în această categorie au ajuns la concluzia eronată că însușirile biologice ale rasei nordice ar fi deosebite și superioare, chiar față de a celorlalte rase europene, și în consecință susțin că nordicii au adus culturii în trecut și îi vor da și în viitor contribuții mai valoroase decât celelalte rase.

¹⁾ Conferință de sinteză, ținută la Universitatea „Regele Ferdinand I Cluj-Sibiu”, în 5 Aprilie 1943.

Nu e locul să stăruim aici asupra dialecticei sau fondului doctrinelor amintite. În alte părți e locul acestor fel de desbateri. Vom aminti însă câteva din repercusiunile lor asupra neamului nostru, localizându-le intervenția la noi în Transilvania. Mai ales din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, de când nu am fost lăsați să avem un cuvânt hotărîtor în croirea destinului nostru, toate guvernele ungurești, care s'au succedat, ne-au impus, printr'un intervenționism de Stat, principiul egalității și al uniformității, firește cu tendința de a ne încorpora în sânul națiunii ungare. După războiul mondial conducătorii noștri politici, necunoscând problemele momentului și chemarea Statului în ce privește stabilirea condițiilor primordiale de organizare a neamului în făgașul său firesc, au acordat neamurilor minoritare o excesivă libertate și un individualism pronunțat, care le-a ușurat chiar crearea de bisericuțe în Stat cu gândurile ascunse de odinioară de a ne continua desnaționalizarea. În felul acesta am pierdut timp, ceea ce poate nu are importanță prea mare, dar am scăpat un moment decisiv, care nu va mai reveni, deoarece după cum vom vedea între legile vieții ireversibilitatea evoluției ocupă un loc principal.

Față de aceste două concepții, cum spuneam politice, și găsindu-ne neîncadrați organic și pragmatic în lupta de recuperare a comorilor etnice pierdute în cursul politicei abile, milenare, impuse de interese antagoniste neamului nostru, d-l Prof. Dr. I. Moldovan, încă din anul 1921, după ce a cunoscut unitatea vieții celulare, cu bunurile ei mobiliare și imobiliare, capabilă de a avea funcțiuni complexe și multiple, studiind și observând biologia familiei și rosturile ei în viața neamului, a formulat în diversele lucrări publicate un sistem de gândire, o concepție științifică proprie, fără niciun gând de excludere a doctrinelor amintite și înafară de orice politică militantă. Concepției și disciplinei noi i-a dat numele de biopolitică. Aceasta se bazează pe legile vieții, între care ca principale sunt: *legile eredității, a variației, a diferențierii și integrării, a echilibrului dinamic, a ireversibilității evoluției și specializării progresive.*¹⁾ Timpul e prea redus pentru a reveni cu detalii asupra acestora. De altfel ușor se pot aprofunda în coloanele Buletinului Eugenic și Biopolitic, organul de afirmare a acestor principii. Țin însă să relev, că în esența lor, legile înșirate ne evidențiază nu numai că familia este o unitate diferențiată în părinți și copii, iar neamul o comunitate de familii înrudite între ele și înrădăcinate în glia patriei, cu o tradiție venită din străbuni, dar că o atență și părintească conducere poate să-i croiască și destinul meritat. A. C. Po-

¹⁾ Moldovan, I., *Despre legile vieții*. În „Buletinul Eugenic și Biopolitic”, Nr. 5—8, 1942.

povici scria că neamul poate fi mai mult decât un curent de intrare și ieșire din sânul lui; el poate deveni o eternitate, dacă în viața lui sunt observate legile vieții.

Nu putea veni deci mai la timp oportun și nu putea fi mai științifică conferința rostită tot în această sală despre Statul etnic,¹⁾ fiindu-ne prea bine cunoscut că doctrinele determină destinul neamurilor. S'a accentuat în cursul ei că neamul fiind o comunitate de sânge, tradiție, spațiu și destin, Statul trebuie să fie „neamul organizat în legătură organică cu pământul său, cu rostul ca stăpânindu-și destinul să-și asigure existența, independența și desăvârșirea“. Organizarea va începe dela familie, fiindcă prin metabolismul din interiorul ei se ține aprinsă făclia veșniciei neamului. Familia completă, formată din trei generații, bunici, părinți și copii, trepte de continuă urcare a patrimoniului biologic prin scrupuloasă selecție matrimonială, cu drepturi etice, înrădăcinată în vatra străbunilor și cu pământ hrănitor suficient la dispoziție, trebuie să imprime preocupări care să pătrundă adânc până în cele mai modeste litere ale legilor. Iar ocrotirea familiei, în angrenajul ei biologic cu altele și în cursul diferențierii ei sociale, va forma grija permanentă a Statului etnic în toate compartimentele sale. Odată acestea realizate, vitalitatea moștenită a neamului va stăpâni ușor spațiul etnic și va fi capabilă în orice împrejurare să-și mențină echilibrul de forțe cu neamurile vecine. Cu această comprehensiune, obiectivele Statului nostru organizat pe bază biopolitică sunt pretutindeni unde pulsează sânge și viață românească. Pentru ca ele să poată fi însă realizate, la timp și cu succes, aspectele variate sub care s'a născut, evoluat și trăește neamul, cât și tendințele spre care se îndreaptă, vor fi atenț studiate. Etnologia sau știința neamului,²⁾ care ne-a fost schițată cu toate disciplinile ei, încă acum câțiva ani, are chemarea aceasta. Ea însă, cu toate că de atunci încoace cu o nespusă durere i-am simțit nevoia, totuși nu a realizat până de prezent nici măcar atât cât ar fi putut chiar cu mijloacele noastre modeste. Mai ales la noi în Transilvania, trebuia să constituie o preocupare de deosebit interes, deoarece aici scurgerea vieții în cadrele familiei, în a colectivităților cu categorii sociale mai diferențiate, și în general în a neamului, nu este izolată și independentă de tendința altor grupări etnice sau chiar de a neamurilor limitrofe nouă. Între noi și acestea intervin câteodată acțiuni împletite și momente de armonioasă înțelegere, de cele mai multe ori însă, se produc ciocniri de interese imediate și mai ales

¹⁾ Moldovan, I., *Statul etnic*. În „Buletinul Eugenic și Biopolitic“, Nr. 1—2, 1943.

²⁾ Moldovan, I., *Spre o facultate de etnologie și biopolitică*. În „Buletinul Eugenic și Biopolitic“, Nr. 3—4, 1938.

de destin. În această concurență și luptă sunt decisivi factorii, expresii ai legilor biologice amintite. Aceștia fiind ancorați în realitate, cunoașterea lor nu e grea, ba e posibil a-i exprima la toate neamurile chiar cantitativ. Dispunem astăzi de indici etnici, tot așa cum avem în sănătatea publică indici ai sănătății sau în comerț indici ai prețurilor. Și așa cum în sănătatea publică pe baza indicilor respectivi suntem în măsură să scontăm rezultate prompte, în timp și în spațiu, și în politica neamului pe baza raporturilor de forțe, condiționate de însușirile biologice specifice ale neamurilor a căror interese se suprapun sau se ciocnesc, putem interveni în fortificarea individualității neamului nostru. Acesta fiind scopul politicii neamului sau a etnopoliticii, ne dăm seama că ea are la bază legile vieții, istoria, obiceiurile și moravurile neamului, trăite și făurite în milenii și că face parte integrantă din biopolitică.

Înainte de a expune problemele fundamentale de etnopolitică ale Transilvaniei așa cum ele ni se prezintă prin prisma legilor și premiselor expuse, în vederea unei mai bune înțelegeri, să-mi fie permis a releva câteva din concluziile definitive reieșite din cercetările etnobiologice ale acestei provincii. Voiu trata :

1. *Intâietatea și continuitatea înrădăcinării Românilor în glia Transilvaniei.*

2. *Fertilitatea Românilor.*

3. *Unitatea de sânge.*

4. *Inrudirea în cadrele neamului românesc.*

5. *Transilvania ca centru de iradiere a românismului.*

6. *Problema grupelor alogene. Originea și tendința lor.*

7. *Raportul între vitalitatea Românilor și a neamurilor limitrofe României.*

Natural, asupra unora din aceste probleme, deși sunt de importanță capitală în viața neamului nostru, totuși fiindcă ne sunt bine cunoscute, vom trece pe lângă ele numai tangențial.

Amintim prioritatea înrădăcinării Geto-Dacilor în glia pământului dominată de arcul carpatic cu secole înainte de era creștină și prezența Daco-Romanilor aici, la așezarea oricărei fracțiuni din ale neamurilor găsite azi în Transilvania, ca o factură de imprimare a unei permanente și adânci deosebiri spirituale de drept și biologie în trecutul și în devenirea noastră și a lor.

Această legătură tainică cu pământul, refugiul Românilor, în timpul năvălirilor barbare, la noi acasă și în munții noștri, pe lângă că ne-au fost hotăritoare în conservarea tradițiilor, au avut însemnate

repercusiuni atât asupra fertilității noastre superioare și astăzi față de a altor neamuri, cât și asupra continuității unității de sânge.

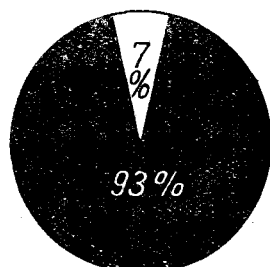
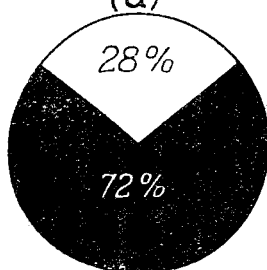
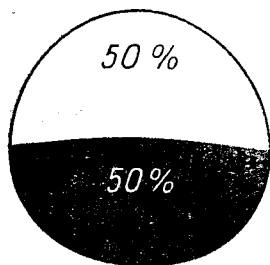
Din cercetarea istorică și științifică a fertilității în anumite momente din viața popoarelor și a variației acestui fenomen vital, în zilele noastre la diferite categorii sociale, reiese următoarele constatări. Familiile și grupele de populație nomade sau devenite nomade, cele deslipite de glie, pentru a-și căuta patrie nouă, prin transplantări, colonizări — nu și cele care se infiltrează în ținuturi vecine, — cele care se diferențiază de jos în sus în ierarhia socială, își reduc fertilitatea, și prin aceasta se sting în mai puține generații decât cele care rămân înrădăcinate în glie. La fel popoarele, în timpul migrațiilor — nu în al așezării lente și treptate, — apoi în al năvălirilor și în perioada războaielor, prezintă în medie pe o familie mai puține nașteri decât cele care rămân pe loc. Diferența între fertilitatea a lor două grupe de populație, pe care o constatăm într'un moment, poate că nu ne impresionează, dacă însă o privim într'o perioadă de ani, vom vedea că schimbările de raport produse, aduc o contopire parțială sau totală a neamurilor cu fertilitate redusă în sânul celor care și-o păstrează urcată. Să ilustrăm consecințele diferențierii fertilității prin cifre concrete. Pentru aceasta vom lua în considerare două cazuri: primul când în sânul unui neam sau colectivități, compusă din două grupe egale numeric între ele, cele două părți diferă fie prin numărul nașterilor fie prin durata generațiilor ori prin ambele aceste fenomene; al doilea, când în corpul unui neam intră o fracțiune cu fertilitate mai scăzută; și ultimul exemplu, când însăși categoria mai mare are în medie mai puține nașteri decât grupa populației relativ mai mică.

În primul caz, considerând ipotetic că o grupare are 3 și alta 4 copii, vom constata, că gruparea cu trei copii, față de cea cu 4, după 300 de ani, abia mai are 7% din totalul colectivului. Această evoluție reiese din grafica anexată. În al doilea caz, fertilitatea între cele două grupe e luată egală, iar succesiunea generațiilor e diferită, în sensul că una dintre ele se succede la 33 de ani, iar alta la 25 de ani. În acest exemplu după 300 de ani, grupa cu durata mai lungă a generațiilor, de 33 ani, ajunge să aibă numai 11% din total. Ultimul exemplu din grafică ne evidențiază influența ambelor fenomene, atât a diferenței în fertilitate, cât și în durata generațiilor. De data aceasta gruparea de 50%, cu fertilitatea redusă și cu durata generațiilor urcată, după 300 de ani nu mai are decât 0,9%, adică practic e stinsă.

În al doilea exemplu, fracțiunea care intră în corpul unui neam să aibă 20%, față de grupa care o primește, iar fertilitatea ei să fie de 3 copii. Cea majoritară să aibă 4 copii. Datorită diferenței de 1

Înfățișarea a lor două grupe de populație cu un număr diferit de copii (a), cu etatea dela căsătorie diferită (b) și subț acțiunea ambilor factori(c)

(a)

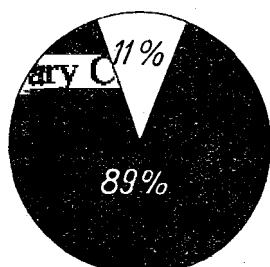
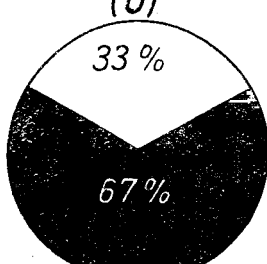
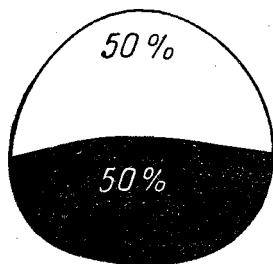

După 100 de ani

După 300 de ani

Grupe } = 3 copii }
= 4 copii } Durata generațiilor 33 de ani.

(b)

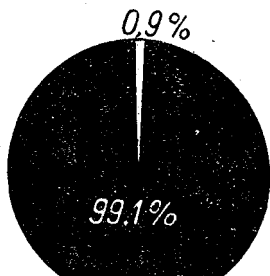
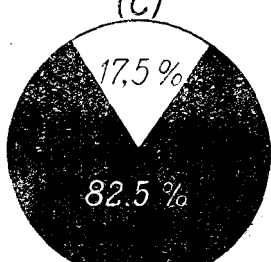
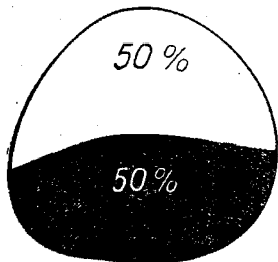

După 100 de ani

După 300 de ani

Grupe } = 4 copii }
= 4 copii } Durata generațiilor 33 de ani.
Durata generațiilor 25 de ani.

(c)

După 100 de ani

După 300 de ani

Grupe } = 3 copii }
= 4 copii } Durata generațiilor 33 de ani.
Durata generațiilor 25 de ani.

copil, după 3 generații, aproximativ 100 de ani, fragmentul de 20% va scădea la 9,2%, după 6 generații va fi de 4,3%, iar după 300 de ani practic va fi stins, va avea numai 1,8%.

Al treilea exemplu, când fracțiunea redusă are fertilitate mai urcată, ne este ilustrat de date reale obținute într'o comună din Banat, cercetată de noi. Această colectivitate avea din populația totală 8,8% de familii cu însușiri ereditare morbide, fizice, psihice și morale, în care procent au intrat și câțiva Țigani. În medie fragmentul avea o fertilitate de 3,39 copii pe familie, față de restul familiilor cu o fertilitate medie de 1 copil. Ținând seamă de această fertilitate diferențială, am calculat raportul între cifrele celor două grupe de populație. Rezultatul a fost că după 5 generații, adică numai după 120 de ani (în comuna studiată succesiunea între generații e numai de 24 ani), am obținut pentru categoria disgenică, cu 3,39 copii, 87,1%, iar populația normală a atins procentul mic de 12,9.

Prin prizma exemplelor expuse, putem să aruncăm acum o privire asupra poporului Geto-Dac, și a evenimentelor mari prin care a trecut, înțelegând prin acestea intervenția romană, barbară și slavă. Despre Daci se spune că au fost iubitori de vieață, harnici și, accentuez, înrădăcinați în glie. Au posedat deci toate calitățile unei fertilități mari, incontestabil mai urcată decât a năvălitorilor barbari, care conform celor descrise cad sub influența factorilor neprielnici fertilității. Soarta semințiilor poposite, a căror cifră nu putea fi decât inferioară față de a populației băștinașă, sau, prin exagerare, să zicem că ar fi fost egală, nu putea fi deci alta decât cea redată în primul caz al graficei sau în al doilea exemplu. Barbarii, chiar dacă nu au plecat, s'au stins deci fără urme.

Cu Romanii problema, stă altfel. Ei au cucerit Dacia prin lupte grele, care nu au avut loc decât într'o măsură redusă la năvălirea barbarilor, fapt care presupune că numărul lor față de al Dacilor decimați trebuie să fi fost chiar dela început destul de însemnat. Cucerirea la rândul ei nu s'a limitat numai la o invazie unică cum știm. Legătura cu imperiul, reînnoitoare și înlocuitoare a elementelor romane colonizate, s'a menținut mult timp de-a-lungul Dunării, chiar și după ce Aurelian oficial și-a retras legiunile. Prin orânduirea unui regim de propășire, recunoscut de istorici, de sigur Romanii atrăgând elementul autohton s'a produs și un amestec de populație, cu alte cuvinte, elementul de reproducere în mare parte au fost femeile dace. Astfel se înțelege, că fertilitatea neprezentând diferențe între băștinași și coloniști, nu a mai putut avea loc absorbția celor din urmă, ci s'a produs fenomenul de amalgamizare, revitalizator de neamuri.

Mai târziu, aluatului biologic i s'a adăugat comunitatea de limbă, iar prin procesul de educație socială s'a format conștiința de destin pe care o avem astăzi.

Procesul biologic față de Slavi prezintă o altă comportare. La venirea Slavilor poporul bășinaș a fost numeros, de sigur cu o fertilitate urcată și într'un stadiu de definitivă încheiere biologică și de tradiție. Slavii la rândul lor au fost în plină mobilitate și nu puteau avea decât o cifră cel mult egală, sigur însă mult mai redusă decât Români. Nici astăzi cifra lor totală din Sud-Estul Europei, unde au coborît, nu atinge pe a noastră, iar dacă ar fi să le privim cifra pe bază etnobiologică, atunci aceasta ar fi și mai scăzută, în majoritate ei având însușirile etnorasiale ale populației bășinașă în dreapta Dunării. Apoi dacă ținem seamă că Români nici înaintea lor, cu barbarii, nici după ei, cu Ungurii, n'au manifestat stări psihologice prielnice de amestec și corcire, ne dăm seama că i-au evitat și pe acești trecători. De altfel chiar influența slavă, lăsată în toponimia dela noi, o constatăm aproape numai la șes. În munți, unde a trăit marea majoritate a popoului român, avem mai puține urme. Prin urmare cifra redusă a Slavilor, fertilitatea lor incontestabil mai scăzută decât a Românilor și constatându-li-se urmele mai ales la șes, exclud procesul de simbioză româno-slavă dela egal la egal și ni se impune să credem tot mai mult în contopirea fără urme biologice a unui număr relativ redus de Slavi în marea masă a Românilor.

Prioritatea și continuitatea noastră în aria strămoșilor, cu centre de rezistență vitală și propulsiune de vieți românești de-a-lungul râurilor izvorite de aici până la vărsarea lor în Tisa, Dunăre și Nistru, nu a constituit numai condiții de fertilitate optimă, dar, chiar prin aceasta din urmă, ne-au asigurat și unitatea de sânge și coeziunea biologică pe care nu le găsim decât la puține neamuri.

Cercetările de sânge făcute cu scopul de a diferenția pe baza frecvenței procentuale a celor patru grupe de sânge, net deosebite între ele dela o persoană la alta, și care se moștenesc din generație în generație, conform unor legi matematice, — descrise încă la 1865 de călugărul Mendel, — ne-au adus însemnate contribuții în ce privește *unitatea noastră de sânge*. Stabilindu-se definitiv, că grupele de sânge determinate la un număr mare de persoane, dau, pentru cele patru grupe de sânge, a I-a, a II-a, a III-a și a IV-a, procente specifice fiecărui neam și cu atât mai diferite cu cât, pe un ax care leagă Nord-Vestul Europei cu Sud-Estul Asiei, neamurile și-au avut aria primordială de formare mai distanțată, s'a ajuns la o individualizare a tuturor neamurilor cercetate. Astfel în urma determinării grupelor de sânge la

aproximativ 50.000 de Români și vreo 22.000 de persoane de alte neamuri din România, cu puține excepții toate făcute în Institutul de Igienă de aici, s'a evidențiat nu numai deosebirea față de neamurile conlocuitoare, dar și alte fapte. Anume că, dela o regiune românească la alta, nu sunt deosebiri statistice semnificative și că, în cadrul variației delimitată de legea erorilor probabile, în munți proprietatea europeană (*p*), adică cea des întâlnită pe extremitatea apuseană a axului amintit, e mai frecventă decât în locurile deschise.¹⁾ Și a doua concluzie trasă, ne dovedește cu certitudine că Săcuii și, ramura lor răsăriteană de expansiune, Ciangăii, au frecvențele grupelor de sânge absolut identice cu ale noastre și semnificativ diferite de ale Ungurilor, care din proprietatea asiatică (*q*) au frecvența peste 15%, pe când niciunul din neamurile europene nu ating acest procent.²⁾ Prin urmare cercetările de sânge nu ne așează numai printre neamurile Apusului, dar exclude cu desăvârșire probabilitatea unui amestec cu Asiaticii, fie ei Mongoli, Slavi sau Indieni și ne deschid o mare problemă actuală de etno-politică: a Săcuilor și a Ciangăilor.

Fertilitatea urcată, alături de unitatea de sânge, condiționează și coeziunea biologică a unui neam. Ca să demonstrez valoarea acestui factor creator de însușiri antro-poetnice asemănătoare, de tradiție unitară și de ideal comun, voi înfățișa, prin expunerea a lor trei colectivități, aproape egale, variația înrudirii de sânge, în familii cu 6, 4 și 2 copii.

În primul caz, când fertilitatea medie e de 6 copii pe familie, plecând dela 7 familii neînrudite, în două generații, păstrându-se ereditar fertilitatea inițială, se ajunge la un colectiv compus din 182 de inși. Această mică grupare de populație e o familie mare sau o spiță, deoarece cei 42 de descendenți ai familiilor, la început neînrudite sangvin între ele, căsătorindu-se între ei, fără ca două familii să se încrucișeze între ele de mai multe ori, formează 21 de familii, care la rândul lor au 126 de copii. În acest stadiu toți membrii colectivității sunt înrudiți între ei prin încuscrire, căsătorie și sânge. Cei 126 descendenți din a doua generație, câte 66 sunt veri primari, iar restul cuscri.

În al doilea caz, cu o fertilitate medie de 4 copii, ca să obținem o colectivitate, aproape egală ca dimensiune cu cea precedentă, din 210 membri, e nevoie să plecăm dela 15 familii. Acestea în două generații nu se vor mai putea înrudi între ele, ca să formeze o singură familie mare, ca în cazul precedent, ci se vor izola în trei spițe independente, atât ce privește încuscrirea, cât și sângele.

În cazul fertilității medii de 2 copii pe familie, obținerea în două generații a unui colectiv de 180 de persoane necesită să luăm în considerare 30 de familii, care, prin încuscrire între ele, în a doua generație vor forma 10 spițe independente.

¹⁾ Râmneanțu, P., *Contribuțiuni noi la studiul seroetnic al populației din România*. „Ardealul Medical”, 1942, pag. 503—511.

²⁾ Râmneanțu, P., *Grupele de sânge la Ciangăii din Moldova*. „Buletinul Eugenic și Biopolitic”, Nr. 1—2, 1943.

Din comparația acestor trei cazuri reiese evident că neamurile cu fertilitate medie urcată au mai puțini străbuni și sunt mult mai înrudite față de cele cu fertilitate redusă. Ca să ne convingem mai din aproape e suficient să ne gândim la rudele noastre și să începem chiar numai dela verișorii noștri primari, fiecare dintre noi va observa, că deși nu e descendent direct din pătura rurală, care știm că și-a conservat o fertilitate urcată, totuși aparține unei spițe cu foarte mulți membri, aproximativ 100—150. De ce? E ușor a răspunde, ținând seamă de cazurile expuse. Cu puține excepții, ascendenții noștri, părinți și bunici, în raport cu fertilitatea fac parte din primele categorii de familie. Prin urmare fiecare ne tragem dintr'o spiță mare și zicem că suntem neam din ea, așa cum au zis străbunii noștri care ne-au creat acest cuvânt scump, necunoscut în acest înțeles la alte popoare. La rândul lor aceste spițe, sau familii mari cum se numesc, constituesc un neam, nu o națiune. De altfel în această mare înrudire de sânge, neînțeleasă de străini care au acceptat definitiv sistemul de doi copii, stă și taina înmănunchierii și încheștării noastre, gata de orice sacrificii pentru apărarea sângelui comun, a gliei pe care ne-am născut, care ne hrănește și ne va odihni mâine. Sângele comun rămas cum l-au avut străbunii, constituie deci suportul permanențelor românești și putem fi siguri că, atât timp cât ne păstrăm fertilitatea, cu toate teoriile care îl vor ataca, niciodată nu se va modifica.

Dar marea noastră înrudire și descendența din mai puțini străbuni decât ne-am inchipuit-o, poate până acum, nu e observată numai în cadrele spițelor, ci și dela o colectivitate la alta. Fiecare din acestea joacă rolul unei inimi cu o funcție de aspirațiune a sângelui din vecinătate, și cu alta, după ce l-a amestecat în interiorul ei, de propulsiune în colectivitățile din jur și chiar în cele marginale ale neamului românesc. E vorba deci de o rețea venoasă care aduce sânge, și de una arterială care îl transmite cu dărnicie colectivităților din jur și în cantități mai reduse celor îndepărtate. Iată un exemplu. În cele 7 comune din plasa Abrud și în orașul cu același nume perechile căsătorite au avut loc cu parteneri din aceeași colectivitate, între anii dela 1896 până la 1940, în procente variabile dela 47,4 până la 84,9. În restul familiilor contractate a fost adus, prin soț sau soție, sânge din comunele vecine, din cele din județ, dar mai îndepărtate, din Transilvania și mai puțin din celelalte provincii românești. Comuna Sohodol, aleasă intenționat, fiindcă dacă ne referim la satele din jurul Săliștei, poate s'ar crede că fenomenul e specific numai acestui ținut, arhicunoscut ca mare centru radiator de vieață românească, a primit 11,6% de sânge din comunele județului Alba, 13,8% din celelalte județe ale

Transilvaniei și 0,3% din alte provincii. Specificul unui ținut, creațiile lui spirituale, manifestările vieții și obiceiurile foarte asemănătoare dela noi, nu sunt deci produse ale întâmplării sau ale rațiunii, ele se datoresc fondului biologic unitar. Și acesta la noi e „pars pro toto“, nu are nici întreruperi și nu face nici salturi bruște dela o regiune la alta, e o armonioasă încadrare în specificul etnic al neamului. Fiecare sat e un centru vital alor numeroase căi de întretăiere, dar și de transmisiune a fluidului vital.

E foarte important de relevat că, la partea a doua a acestei funcțiuni, la iradierea sângelui românesc până în capilarele cele mai distanțate ale neamului și la formarea chiar de muguri noi, la periferie prin infuziuni, centrele vitale ale Transilvaniei au avut prioritate și contribuție mai însemnată decât celelalte provincii românești. Luând în cercetare tot comuna Sohodol, în perioada de ani mai înainte considerată, constatăm că a dat comunelor din vecinătate următoarele procente de soți sau soții :

Cărpiniș	18,6%
Abrud-Sat	5,0%
Corna	5,0%
Abrud-oraș	2,5%
Roșia Montană	1,7%
Bucium	0,7%

Și e sigur că razele de iradiere nu s'au oprit și nici nu au capăt în singuraticile subunități geografice. „Tota Transilvania ad nos venit“, era în sec. al XVIII-lea strigătul de alarmă, față de exodul de populație ardeleană imigrată în Muntenia și Moldova. Numele de familie actual, amintirea față de locul de origine a străbunilor, denumirea multor localități din provinciile transcarpatice dovedesc incontestabil rolul Transilvaniei ca centru de roire a populației în celelalte provincii. Vatra lingvistică a neamului românesc, cum e considerată Transilvania de specialiști, a avut ca bază de formare deci sângele. Ba, lucrări recente, confirmă că Mărginenii și alte grupe de Români pripășiți dincolo de Nistru, de Bug, în Crimeia și în Caucaz nu au rămas familii izolate, ci își au satele lor cu limbă, tradiție și destin românesc. Iată în fugă, câteva date. Pe baza cercetărilor recent făcute în Transnistria, Făcăoaru trage concluzia că în ce privește structura rasială a Românilor de acolo, cu a Ardelenilor și a studenților din toate provinciile țării, are o asemănare mare. Iar Institutul Central de Statistică¹⁾ a identificat,

¹⁾ Români de peste Bug.

dincolo de Bug, până la 20 Decembrie 1942, 23.000 de familii românești, în 36 de sate compacte sau parțial românești și în 427 de sate sau cătune în care Românii locuiesc în mod răzleț.

Mi-am permis până aci să relev, că și etnobiologia a început alături de arheologie, istorie, lingvistică și etnografie, să contribuie la cunoașterea trecutului neamului românesc.

În sinteză, considerațiunile făcute ne evidențiază că între Răsăritul agresiv și Apusul apărător al civilizației europene, noi ne-am putut păstra ființa etnică numai grație substratului nostru biologic. Care este tendința acestuia, și mai ales care sunt obstacolele în amploarea deslănțuirii meritate, pentru a fi pregătiți oricând în a-l ocroti și îndruma, vom arăta de acum înainte.

Ca să-i descriem neamului vitalitatea intrinsecă, e metodic dacă întâi îl privim în ansamblul contingențelor pe care istoria i le-a adus în urma svărlirii printre noi a grupelor etnice existente și astăzi, și dacă îi desprindem firul evoluției în comparație cu al vecinilor, a căror tensiune biologică, în dorința de expansiune, comună tuturor neamurilor, nu poate să fie indiferentă asupra etnopoliticii noastre prezente și viitoare.

Transilvania noastră istorică, așa cum a fost delimitată de Tratatul dela Trianon a avut până la anul 1940 o suprafață de 102.200 km. p., cu o populație de 5,543.250 de locuitori conform recensământului din 1930. Aceștia, distribuiți pe neamuri, au fost 57,9% Români, 24,4% Unguri și Săcui, 9,8% Șvabi și Sași și 7,9% Evrei și alte neamuri. Nu ne preocupă aici în special Ardealul de Nord, cedat în urma Verdictului dela Viena, prin care 2,612.000 de locuitori, între care 50,3% sunt Români, 37,1% Unguri și 12,6% alte neamuri, au fost atribuiți Ungariei,¹⁾ deoarece nexecutându-se de nici una din părțile interesate rămâne caduc până la cel mai apropiat moment de soluționare a problemelor europene găsite astăzi în litigiu. Procentele referitoare la Transilvania întreagă nu sunt uniforme în toate județele. Variația lor, apreciindu-o prin prisma funcțiunilor etnice ale celor patru neamuri care se întâlnesc aici, Români, Unguri, Sârbi și Germani, e favorabilă elementului majoritar din următoarele cauze. Românii au continuitate din toate părțile cu frații lor din provinciile surori, iar prin Vârșeț și Biserica Albă, cu cei dintre Morava, Timoc și Dunărea Vidinului.²⁾ La marginea românismului dela Vest, în județele Arad, Bihor, Maramureș, Sălaj și Satu-Mare procentul Românilor constituie o zonă puternică de 1,037.463 de

¹⁾ Golopenția, A., *Geopolitica și Geoistoria*, Nr. 1, 1942.

²⁾ Rămneanțu, P., *Românii dintre Morava și Timoc, etc.*, în „Buletinul Eugenic și Biopolitic”, Nr. 1—4, 1941.

suflete, care față de celelalte neamuri au un procent de 59,9, iar în județul Timiș, unde vin în atingere cu Sărbii, aceștia au numai 5,8%, pe când noi în plășile Vârșeț și Biserica Albă avem chiar majorități relative, care urcă până la 33,42%. Ungurii își au procentul mai urcat la Răsărit, în Săcuime, a cărei populație știm că după sânge e egală cu Românii, unde sunt 40% din totalul lor și de unde n'au nicio legătură cu frații lor din Ungaria; restul Ungurilor până la 100%, 30% sunt în mediul urban, 20% sunt în satele de-a-lungul graniței de Vest și 10% sunt dispersați în insule fără nicio legătură între ele, în mijlocul satelor românești. Germanii, în toate județele sunt în minoritate, cea mai mare frecvență o au în județul Timiș. Situația Românilor e mai favorabilă decât a grupelor etnice și datorită faptului că noi avem cel mai urcat procent de populație rurală, care factor împreună cu natalitatea specifică pe neamuri ne dă cele mai importante deslușiri relativ la vitalitatea diferențială etnică.

În mediul urban Românii au 10,5%, Ungurii 27,1, iar Germanii 23,3% din totalul locuitorilor respectivi.¹⁾ De altă parte natalitatea pe neamuri în orașe (1934) la Români e de 18,8, la Unguri de 15,7, la Germani de 13,2 (se referă la municipii numai), din care după ce scădem proporțiile respective de mortalitate, abia mai rămâne un excedent de +1,9, +0,4 și minus la Germani.²⁾

Din aceste procente și proporții reiese, că pe când numai 10,5% din Români nu contribuie aproape cu nimic la evoluția numerică a neamului, pe atunci Ungurii cu 27,1, iar Germanii cu 23,3 se exclud definitiv din corpurile lor etnice.

Problema vitalității, în mediul rural, în care, după cum reiese din completarea procentelor de mai înainte, Românii sunt cei mai bine reprezentați, are aspecte asemănătoare. Și aici Românii au natalitate (26,9) mai urcată decât Ungurii (20,2) și Germanii (17,7), (proporția din urmă se referă și la orașe). Diferența în plus a Românilor față de Unguri e însă relativ redusă, deoarece aici intervin în mare parte cei 40% de Săcui, care fiind de origine etnică Români, după cum amintisem, și în ce privește fertilitatea sunt identici cu Românii. Față de Germanii din mediul rural, natalitatea Românilor din același mediu e mult mai urcată. Deosebirea aceasta de natalitate, cu toată inegalitatea de mortalitate în defavorul Românilor, totuși ne asigură un excedent natural mai urcat decât al neamurilor în chestiune. Prin aceasta am reușit ca, de ex. dela 1910 până la 1930, nu numai să câștigăm

¹⁾ Manuila, S., *Recensământul general al populației României din 1930*, Vol. II.

²⁾ Manuila, S., *Buletinul Demografic al României*, 1934.

teren la sate dela 59,5⁰/₀ la 62,7⁰/₀, iar Ungurii să piardă dela 26,4 la 21,4⁰/₀, ci să cucerim și orașele, unde Românilor prin intervenționismul politic al guvernelor ungare le-a fost imposibil orice acces. În această perioadă de 20 de ani procentul nostru la orașe a urcat dela 17,6 la 35,0 ; al Ungurilor a scăzut dela 53,4 la 37,9 și al Nemților la fel s'a redus dela 15,4 la 13,2⁰/₀.¹⁾ Acest început de uniformizare a procentelor pe neamuri ale populației din orașe cu cele din sate e firesc ; e produsul forței biologice nestânjenită în evoluția ei.

Rapoartele între vitalitatea neamului majoritar din Transilvania și grupele ei etnice prezentate până aici sunt din jurul anului 1930, suntem deci obligați să relevăm măcar un singur aspect și relativ la perioada scursă de atunci incoace. Pe acesta îl prezentăm prin evoluția comparativă a excedentului natural al celor trei neamuri, dela 1930 până la 1939. Evoluția aceasta subîmpărțită pe cele trei provincii transcarpatice a fost după cum urmează :²⁾

N e a m u l	Ardeal	Banat	Crișana și Maramureș
Români	+ 9,7	- 1,1	+ 8,0
Unguri	+ 6,9	+ 3,7	+ 3,0
Germani	+ 6,7	- 1,3	+ 4,2

Proporțiile acestea fiind calculate pe baza mișcării naturale a populației, ne evidențiază în rezumat că, în cei 9 ani considerați, Românii au manifestat, exceptând în Banat, o vitalitate superioară celorlalte neamuri și cu diferențe, în favorul lor, chiar față de perioada dinaintea anului 1930. Luând de bază acest excedent, obținut pe 9 ani, urmează, dacă îl proiectăm pe 7 generații înainte, că în Ardeal Românii își vor urca frecvența față de Unguri ; nu vor mai fi 50 de Unguri la 100 de Români, ci numai 33.

Tendența aceasta calculată pe cifre reale, nu ipotetice, este expresia diferenței între vitalitatea noastră și a Ungurilor, care se aplică și Germanilor, deoarece excedentul lor încă e inferior celui românesc. Ea e o concluzie care ne deschide clar și perspectiva de a vedea problema politicii demografice a Banatului, deficitar aproape neconținut încă din anul 1932, care neîntârziat trebuie să o rezolvăm, indiferent de jertfele pe care le-ar reclama.

¹⁾ Manuila, S., *Structure et évolution de la population rurale*, București, 1940.

²⁾ Manuila, S., *Studiu etnografic asupra populației României*, București, 1940.

Să cercetăm din câteva puncte de vedere și raportul între vitalitatea populației din Transilvania și a celei limitrofe ei, din Ungaria. Poporului vecin trebuie să-i acordăm din acest punct de vedere toată atenția, deoarece și-a înființat Institutul de biologie a națiunii și face propaganda de a ajunge în curând dela 9,034.815, cât avea în 1938, la 20 de milioane de locuitori. Dorința nu și-o bazează de altfel, cum vom și vedea, pe potențialul biologic, ci pe principiul „suntem popor mic, dar națiune mare”, pe care l-au lansat.¹⁾ Cu alte cuvinte, intenționează să aibă nu 20 de milioane de Unguri de sânge, ci de locuitori cu conștiința apartenenței la poporul ungar. Poate să găsească mulți de aceștia, dar nu încă 11 mil. de câți au nevoie. E sigur însă că toți cei câștigați pe aceste căi, se vor comporta ca și un oareșcare grecoman Coconeș din Albania, care cu toată atitudinea lui de dușman al Românilor fărșeroți de acolo, totuși cu ocazia conducerii unui român cercetător din țară prin locuri amenințate²⁾ de tâlhari, fără niciun interes i-a mărturisit călătorului că și el e român. Făcând aluzie la Fézu-Fetá, despotul regiunii zicea: „Despotă... ști că te-am însoțit pe tine... cum să nu însoțesc eu pe un frate al meu care e de același sânge cu mine”?

Dar să trecem la analiza potențialului biologic al Ungurilor privindu-l prin structura populației pe etate, pe baza natalității și ținând seamă de excedentul natural. Structura populației pe etate ne arată că un neam e tânăr, tinde spre îmbătrânire sau e deja îmbătrânit, după cum are mulți copii și adolescenți și puțini bătrâni sau un echilibru între aceste etăți, ori invers are frecvență redusă de tineri și urcată de bătrâni. Iată cum se prezintă aceste frecvențe la Unguri și la noi. Populația sub 15 ani, în Ungaria la recensământul din 1910, a constituit 34,7%, iar la cel din 1930 a avut 27,6%.³⁾ Procentul copiilor a scăzut deci în Ungaria în timp de 20 de ani cu 6,2%.

În schimb în România la 1912 a avut 37,3%, deci cu 2,6% au fost mai mulți copii decât în Ungaria, iar până la 1930, când au fost 34,8% nu a scăzut decât cu 2,5%. Populația de etatea dela 15—59 ani între aceleași recensăminte, în Ungaria a urcat cu 6,4%, pe când în România cu 3,6%, iar grupa de etate de peste 60 de ani în Ungaria și-a urcat frecvența cu 1,8%, pe când în România a scăzut dela 7,8 la 6,7% adică cu 1,1%. În general pe când populația Ungariei

1) Korponay, A., *Húsz millió magyarl.* Budapest, 1941.

2) Burileanu, C. N., *Dela Români din Albania.* București.

3) Antal, L., *A magyar népesedés kérdései.* Budapest, 1942.

îmbătrânește, reducându-și mereu procentul populației tinere, viitorul element de reproducere, pe atunci la noi aproape că nu s'a produs nicio schimbare: continuăm a fi tot unul din neamurile tinere ale Europei.

Natalitatea la rândul ei în Ungaria, dela 44,1⁰/₀₀, cât era între 1881—1900, a scăzut, până la 1938, la 20,1⁰/₀₀. Cam în aceeași perioadă de timp a scăzut și în România, fără să atingă însă același nivel. În 1938 natalitatea dela noi a avut încă proporția de 29,6, adică a fost cu 9,5⁰/₀₀ mai urcată decât cea din Ungaria. E locul să atragem atenția că natalitatea noastră dacă în general încă se mai menține la un nivel urcat, cea din Transilvania și mai ales cea din Banat și Crișana se apropie de a Ungurilor. În 1938, ultimul an liniștit, în Transilvania a fost de 26,3⁰/₀₀, în Banat de 18,2⁰/₀₀, iar în Crișana, Maramureș de 25,3⁰/₀₀. În anii de războiu a scăzut și mai mult, în 1941 cea din Transilvania s'a apropiat de 20, iar a celorlalte două provincii a fost în jurul proporției de 15 și cu deficit natural față de mortalitate. Revenind la Ungaria, vom mai face o privire și asupra raportului între vitalitatea ei și a țărilor dunărene, România și Jugoslavia. Ne vom folosi chiar de premisa falsă elaborată de Unguri, după care națiunea lor în acest spațiu vital ar fi de 29,6⁰/₀, noi am avea numai 36,6⁰/₀, iar Slavii de Sud 33,8⁰/₀.¹⁾ Calculând creșterea viitoare a acestor popoare, pe baza excedentului din 1937, când în Ungaria a fost de 6,0⁰/₀₀, la noi și la Sârbi de câte 12,0⁰/₀₀, obținem că, după 7 generații sau la sfârșitul anului 2057, Ungurii vor avea numai 11,3⁰/₀ noi 46,0⁰/₀ și Sârbi 42,7⁰/₀ din totalul locuitorilor acestui spațiu. Calculul nostru se bazează pe realitate și nu pe ipoteza unui excedent natural de 18⁰/₀₀, formată de Unguri în dorința aspirațiunii de a avea 20 de milioane de locuitori. Această aspirațiune nu li se va realiza niciodată, nici atunci când principiile biopoliticii ungurești, de a grația chiar pe criminalii care au săvârșit paricid, vor fi acceptate de toți care „sint că sunt foarte puțini Unguri pe lume”, conform dorinței și principiului vechiu exprimat de către bărbatul lor politic Széchenyi.

Fiindcă la noi nimeni, până de prezent, nu s'a gândit la asemenea absurdități se înțelege că problemele de etno-biopolitică specifice Transilvaniei care ne-au mai rămas să le relevăm, sunt diametral opuse celor ungurești. Chiar din felul cum le vom sesiza reiese că nu râvnim la nimic ce ne este străin. Deci le vom desvălui din toate punctele de vedere, cu gândul cinstit, că făcându-le cunoscute vom contribui, atât la formarea unei conștiințe românești în această materie, cât și la

¹⁾ Korponay, A., *Op. cit.*

determinarea factorilor chemați ca împreună să ia măsurile cuvenite pentru menținerea nesdruncinată a superiorității capitalului nostru biologic uman, învederat ca atare de toate comparațiile făcute până aici.

Glia, ca factor de importanță capitală în menținerea fertilității, ridică problema supraaglomerării populației rurale și a tendinței ei de a se urbaniza. Față de țările occidentale cu peste 50% populație urbană, România pe suprafață cultivabilă, de altfel sub acest raport chiar față de țările dunărene, are cea mai urcată densitate. Cele 72,3% de locuitori din populația țării, angajați în exploatarea solului au la rândul lor 74,9% de exploatare a căror dimensiune nu trece de 5 ha, 36,9% care nu au nicio vită trăgătoare, 32,5% fără nicio vacă, 48,1% fără porci și 46,2% fără nicio oaie.¹⁾ Aceasta înseamnă că, dela împroprietărirea din urmă, loturile de pământ subîmpărțindu-se, bonificări de teren degradat și inundabil nefăcându-se, proprietatea prin înmulțirea numărului de familii s'a tot fărâmițat. În consecință o însemnată parte a populației, pentru a-și menține sau a-și urca standardul de viață, cum e normal, va fi nevoită sau să treacă la o agricultură profesională sau să imigreze la orașe. Se va produce deci o desrădăcinare cu toate consecințele ei asupra fertilității. Ceea ce s'a produs pe vremuri în familiile domnitoare și nobile, în deceniile trecute în clasele sociale din fruntea piramizii populației, acum va avea loc și în clasa noastră țărănească, desrădăcinată sau urbanizată chiar pe loc. De altfel, în Banat și în județele Arad, Hunedoara și Făgăraș, acest fenomen s'a și realizat. Sistemul de 1 și 2 copii, insuficient de a asigura continuitatea familiilor din generație în generație, pentru care e nevoie, în medie de 3,9 copii pe familie, are și o repercusiune chiar asupra populației din mediul rural: o pauperizare a stocurilor de familii dotate și normale. Familiile cu aceste calități stingându-se în curs de 2—3 generații, măresc considerabil anabolismul social. Apoi, faptul, că familiile cu boli mintale ereditare, cele cu tare asociale și altele care sunt subnormale, au fertilitate peste media necesară menținerii lor, încă ridică probleme de populație, de data aceasta relativ la asigurarea calității populației viitoare. Și fenomenele se petrec asociate: scăderea cantitativă făcându-se pe seama familiilor de calitate.

Urbanizarea la noi, dela unire încoace, a avut și aspecte etnice. E vorba de căsătoriile mixte din orașe. Până la jumătatea anului 1937, un număr de 10.604 de bărbați români s'au căsătorit cu unguroaice, 2.622 cu nemțoaice, 367 cu evreice și 440 cu femei de alte neamuri.

¹⁾ *Anuarul statistic al României 1939 și 1940*. Ed. Institutul Central de Statistică, București.

S'au creiat deci 14.033 de familii care, împreună cu aproximativ 28.000 de copii cât au, sunt indiferente față de interesele naționale ale Transilvaniei.¹⁾

Acestea sunt în rezumat aspectele fundamentale ale problemelor etno-biopolitice din Transilvania. Pentru rezolvarea lor Statul biopolitic, care are ca supremă chemare „garantarea prosperității biologice a capitalului uman”, trebuie să ia nu numai o poziție normativă, ci și una organică. Legile vieții și condițiile firești de evoluție a familiei și neamului trebuiesc respectate până în cele mai ascunse compartimente ale Statului.

Ele vor angaja *dinamica conștiinței românești* prin măsurarea faptelor noastre cu jertfele înaintașilor și vor crea ideea-forță desvăluitoare a formelor ideale de viață pe care trebuie să le îmbrace generațiile viitoare. Suntem un neam dinamic și nu fatalist, prin sângele și credința străbunilor și prin structura noastră pe etate, pe care o demonstrasem mai înainte. Suntem deci tineri și, cum prea bine se știe, tineretul ia lucrurile dela început cu convingerea că le termină.

Înlăturarea materialismului din viața noastră socială și *repunerea aristocrației de sânge „moșneană”*, cum a numit-o Eminescu, în drepturile ei de a da tipar specific culturii noastre, va fi al doilea pas hotărâtor în îndrumarea vieții românești. Prin această restaurare și selecție a valorilor spirituale Statul etnic va avea nu numai un conținut politic, ci și unul etic și moral. Criteriile de selecție, ce se vor aplica dela vârful piramidei sociale în spre baza ei, sunt simple: puterea de creație și producție, cinstea, iubirea de neam și participarea la nașterea generațiilor viitoare. Restaurarea valorilor spirituale va reinvia sentimentul patriotic și va difuza un suflu dinamic în toate păturile societății. Prin acestea va determina fortificarea încrederii în viitorul neamului.

Cercetările științifice demonstrând până la evidență că diminuarea numărului de nașteri are la bază degradarea, debilitarea și alterarea lanțului familial, se va purcede și la *întărirea și perfecționarea morală, juridică și economică a instituției familiei*. Statul va participa la propășirea în sânul populației a principiilor religioase și morale. Va asigura deci tineretului o instrucție religioasă, creatoare de o concepție austeră despre viață, capabilă să reziste la toate tentativele propagandei neomalthusianiste, propovăduitoarea adulterului, a aplicării mijloacelor anticoncepționale și a avortului. Opinia publică însăși trebuie determi-

¹⁾ Rămneanțu, P., *Problema căsătoriilor mixte în orașele din Transilvania în perioada dela 1920—1937*, în „Buletinul Eugenic și Biopolitic”, 1938, pag. 317—338.

nată să-și dea contribuția la tonificarea instinctului moral. Pentru cimentarea juridică a familiei, se va acorda bărbatului datorii și drepturi mai ample, soția va fi readusă la cămin, soț și copii, se va cementa fidelitatea conjugală și se va combate concubinajul și divorțul.

Pentru ca nucleul familiei să fie tutelat față de desmembrare, să constituie baza solidarității naționale și să fie un puternic factor de încredere în viitor i se va asigura *permanența legăturii cu glia, continuitatea averii, a venitului și salariului*. Franța atât de greu încercată în actualul războiu, prin legea din Iulie 1939, dându-și seamă de cauzele primare ale dezastrului suferit, acordă familiilor agricole beneficii mari, condiționate ca cel puțin timp de 10 ani familia ajutată să rămână la ocupația agricolă sau la o meserie rurală. Apoi prin dispozițiunea aceleiași legi, numită „*contrat de travail à salaire différée*”, asigură din moștenire o parte mai însemnată descendentului rămas mai mult la țară, pe glia familiei. La fel a procedat Italia prin Codice di Molines, și alte țări. La noi întărirea țărânimii impune revizuirea politicii agrare în alte direcții. Proprietatea pământului fiind o funcție națională, trebuie rezervată exclusiv țăranilor, elementele reale prin care trăiește neamul. Pământul fiind însă insuficient, calitativ i se va urca capacitatea de a produce, iar în suprafață, prin valorificarea terenurilor degradate și prin canalizări, se va mări. Realizarea ultimelor două opere vor avea și însemnate efecte asupra combaterii morbidității. În politica noastră demografică, în vederea plasării populației rurale, care după operele amintite încă va mai rămâne fără glie proprie, se va pune și problema colonizărilor interne. Posibilități de așezare pe sol național sunt suficiente. Numai în locurile părăsite de Germanii transferați în 1940 pot fi așezate aproximativ 163 de mii de persoane. De sigur, pe baza condițiilor biologice, care vor decide selecția familiilor colonizate, ajutate cum merită și economic, ne putem aștepta ca ele să formeze adevărați sămburi de revitalizare, pe o rază întinsă, și pentru regiunile din jurul lor.

Cu toate acestea deficitul natural de populație la orașe și industrializarea progresivă a țării pune deja și la noi problema urbanizării.

Procesul acesta de stingere în orașe, cum amintisem în curs de 2—3 generații, tocmai a spișelor ereditare cu valori biopsihice superioare, fiindcă marea masă a exodului rural e compusă din elemente cu asemenea calități, reclamă de o parte o dozare și orientare etnică a urbanizării înțeleaptă și de altă parte o părintească ocrotire și sistematică educație a celor recent urbanizați, pentru a păstra cât mai mult din vitalitatea gliiei și din tradiția românească a satului părăsit.

Fiindcă amintisem înainte de dozarea și orientarea etnică a urbanizării, acțiuni complet neglijate la noi și poate chiar noțional nelămurite, să-mi fie permis a reveni asupra lor. Orașele cu toate că îndeplinesc funcțiuni sociale de mare importanță în viața neamurilor, totuși în provinciile de peste Carpați găsim în ele multe elemente-care nu sunt străine numai de sângele, istoria și obiceiurile noastre, dar fiind individualiste, materialiste, decăzute și lipsite de patrie, astăzi ne exploatează acasă, ca mâine să ne batjocurească peste graniță. Iar dincoace de munți, după cum deja am văzut, orașele au un procent urcat de străini declarați ca atare și la starea civilă, care, prin atitudinea lor centrifugă față de interesele autohtonilor, ridică probleme și mai însemnate decât cei precedenți. În general românizarea urgentă a orașelor, sau formarea de orașe noi în marile aglomerații rurale pur românești, trebuie să constituie o preocupare de primul rang. Admiterea anuală a unui anumit număr de săteni să abandoneze agricultura și să se angajeze pe loc sau la orașe în alte profesii mai diferențiate, conform necesităților reale, prevăzute strict pe un număr mare de ani, înseamnă în materie de urbanizare ceea ce numiam înainte dozare, iar îndrumarea numai a Românilor, care secole de-a-rândul nu au putut intra în orașe, și numai a celor din regiuni agricole prea aglomerate și care manifestă aptitudini potrivite față de profesiunile necesare, trebuie să constituie orientarea etnică a urbanizării dela noi. În felul acesta celor urbanizați li se poate asigura și continuitatea salariului. Relev că Țigănilor li se va interzice așezarea la orașe, măsură aplicată într'o anumită formă de altfel și celor 13 milioane de Negri în țarașa ziselor depline libertăți democratice din U. S. A., fără ca să protesteze măcar un singur apărător al dreptului omului.

În legătură cu românizarea orașelor și cu asigurarea evoluției elementului etnic în toate straturile profesionale din orașe, față de aspectul structurii profesiunilor din momentul de față, încă trebuie să se intervină pe o scară întinsă, mai ales fiindcă încercările făcute până de prezent, considerând că problema e numai de cifră, nu au dat rezultatele scontate. Structura profesională la noi nu e de cifră, e de calitate și dacă o privim mai amănunțit îndrăznesc să afirm că e de circulație. Neavând date relativ la aceasta din urmă, vom prezenta-o prin prisma calității și numai în raport cu locul pe care l-au deținut Evreii la recensământul din 1930.¹⁾ De atunci, de sigur intervenind și alți factori, structura profesională s'a mai schimbat, cred însă că nici de data aceasta nu prea mult în favorul Românilor.

¹⁾ Manuila, S., *Recensământul Populației României din 1930*, vol. V.

Evreii, la 1930, în diferitele profesii, au ocupat următoarele locuri :

în agricultură	0,3%
în exploatarea subsolului	1,1%
în industria metalurgică	7,0%
în industria alimentară	16,4%
în industria textilă și de manufactură	21,2%
în credit și agenții de comerț	28,8%
în comerț	40,3%

Din aceste câteva procente reiese clar ce eforturi ne așteaptă ca în țara sângelui nostru să fim măcar egal reprezentați cu Evreii și în profesiunile mai rentabile decât agricultura, în credit și în comerț, unde intervenind și factorul circulației disproporția de astăzi nu e de 3 la 300, ci poate de 3 la 30 de mii.

Problemele politicii natalității, eugeniei și a mortalității, cu toate că între scopurile principale ale biopoliticii ocupă locuri de frunte, totuși le vom privi numai principial. De altfel factorii creatori de potențial sufletesc și de alte condiții multilaterale favorabile unei fertilități, capabile să asigure continuitatea unui neam în curs de generații, i-am tratat deja. Toate trei problemele, în statele care au inaugurat o politică pe aceste tărâmurii, au fost atacate mai ales pe cale preventivă. Însăși politica natalității într'o anumită direcție e de ordin preventiv, deoarece nicăiri, unde natalitatea a scăzut, cu excepția Germaniei dela 1933 înapoi, prin niciun mijloc nu a mai putut fi reurcată. Măsurile de politică a natalității, adică de urcare a numărului de copii în familiile sănătoase ereditar, se adresează ambelor categorii de familii : celor care încă și-au mai păstrat fertilitatea, cât și celor care și-au redus-o. Pentru prima categorie se acordă ajutoare progresiv mărite cu numărul copiilor, necesare creșterii și educației acestora. Prin această operă bugetul statului nu e încărcat cu nimic în plus, deoarece având în vedere că familiile acestei categorii contribuiesc în deosebi la formarea generațiilor viitoare, sunt ajutate printr'un impozit de compensație, pus pe familiile înstărite, fără sau cu puțini copii, pe baza unui principiu de justiție socială. Pentru încurajarea fertilității familiilor fără copii sau cu copii puțini, unele state încă au intervenit, acordând premii de încurajare. Principiul pe care se bazează e asemănător cu propunerea făcută de Gruber relativ la împărțirea averii succesoriale în patru sferturi și atribuirea fiecărui copil numai a unei părți din avere, iar sferturile ce s'ar cuveni copiilor doriți de stat, dar nerealizați de familie, să treacă în patrimoniul statului.

Eugenia la rândul ei, având drept scop ameliorarea stocului uman prin reproducere selectivă (Newman), ia măsuri de prohibire a căsătoriei și de împiedecare a funcției de reproducere. Oprește deci dela procreație persoanele cu boli ereditare mintale, și de altă natură, grave.

La noi măsuri de menținere a natalității la același nivel sau de ocrotire a plasmei ereditare normale până de prezent nu au fost luate, cu excepția impozitului pus pe toți celibatarii, sănătoși sau bolnavi ereditar, ca și când am avea nevoie de căsătorii și nu de copii și mai ales de copii sănătoși.

Nu am realizat decât începuturi modeste nici în ce privește *combaterea mortalității infantile și a celei de tuberculoză* care ne mențin hașurați în negru și astăzi pe toate cartogramele demografice europene. Credem că mai ales de succesul combaterii mortalității va depinde salvarea excedentului natural din Transilvania și deci menținerea procentului nostru de populație deasupra celorlalte neamuri conlocuitoare. Dela politica de natalitate, cu toate că denatalitatea amenință provincia întregă, multe speranțe nu se pot lega. Aplicarea ei necesită nu numai jertfe materiale, dar și o reinnoire spirituală a claselor superioare.

Ca o problemă însemnată de biopolitică, specifică Transilvaniei, e a grupelor etnice. Nu intră în aceste categorii Săcuii și alți frați de ai noștri desnaționalizați prin limbă. Pentru a acorda sângelui lor românesc limba și tradiția cuvenită, la primul moment oportun, nu va fi mare niciun sacrificiu. Aici însă voiesc să mă ocup de celelalte grupe etnice și de atitudinea noastră față de Românii de peste graniță. Se știe că după războiul mondial realizat cu sacrificii mari s'a sperat că țările europene pe baza autodeterminării își vor câștiga independență, unitate și granițe etnice, iar printr'o nivelare a conștiinței nucleelor de populație, care din motive geografice sau de altă natură nu s'au putut alipi la neamul propriu, se va putea ajunge și la o cristalizare de națiuni omogene. Acordându-li-se însă minorităților dreptul de a se plânge la Societatea Națiunilor împotriva statului ocrotitor și mai ales desconsiderând starea de fapt că orice individ și grupă de populație își dă bine seama că face parte dintr'o unitate biologică, de limbă și credință, principiul a rămas o utopie. În aceste condiții, pentru a găsi un *modus vivendi*, a evita conflicte viitoare sau chiar a stabili o pace durabilă, națiunile s'au gândit la convenții bilaterale de tratament reciproc a minorităților sau la schimb și transfer de populație.¹⁾ Convențiile în cadrele unei perioade de pace au fost utile și într'o anumită

¹⁾ Gherasim D., *Schimbul de populație între state*. An. Acad. Rom. M. S. Inst. S. III. T. XXV. M. 4.

măsură au servit scopului dorit. Nu au reușit însă nicăieri să ridice suspiciunea că vecinii nu ar râvni, în caz dacă ar fi posibil, unul la teritoriul celuilalt. Ca o consecință a acestei stări în preajma războiului actual, și în cursul lui, s'a pus, pe un plan neobișnuit de mare, problema schimbului și transferului de populație. În fond cauzele mai însemnate care au determinat ca statele să se gândească la această acțiune sunt două: dorința de a uni în cadrele aceleași frontiere grupele de populație pe care împrejurările le-au îndepărtat de corpul neamului și salvarea grupelor alogene dela desnaționalizare. Se înțelege că schimbul e un acord bilateral între două state care presupune existența de grupe alogene de populație în cadrele fiecăruia și că indivizii care doresc să fie schimbați își subordonează interesele lor individuale celor superioare ale comunității etnice din statul în care doresc să intre. Până de prezent am privit problema schimbului de populație mai mult prin prisma intereselor permanente ale statelor etnice, rămâne să spunem un cuvânt și despre atitudinea populației care urmează să fie schimbată. E interesant de a o cunoaște, deoarece schimbul și transferul de populație are înafară de avantaje etnice și repercusiuni chiar nefavorabile de ordin social și economic. Din cele constatate în urma schimbului de populație greco-bulgar din 1919 și greco-turc din 1923, apoi cu ocazia emigrării Turcilor din România la 1936, a transferului, adică a repatrierii Germanilor din Țările Baltice, din Sudul Basarabiei, din Bucovina de Sud și din Dobrogea realizat la 1940, din Tirolul Italian la 1939, din Liubliana la 1941 și a schimbului de populație dintre România și Bulgaria dela 1940, reiese că aceste acțiuni între state, au fost primite bine de populația schimbată sau transferată. Aceasta atitudine încă înseamnă că legătura de sânge primează față de orice alte considerațiuni de ordin individual și material. Intervenționismul statal în această materie trebuie însă să-și condiționeze acțiunea și de moment. Ori, acestea cum spuneam nu se repetă, de aceea schimbul sau transferul de populație trebuie făcut în condiții internaționale favorabile. Pentru România, așezată la locul de întâlnire alor două mari puteri antagoniste și față de fiecare având schimb sau transfer de făcut, se înțelege că se impune a le realiza în două faze și nu concomitent fiindcă cu siguranță ambele i-ar fi nefavorabile.

Din expunerea problemelor etnobiologice ale Transilvaniei a reieșit că unitatea de sânge și de tradiție a neamului nostru, cu care ne mândrim astăzi, se datorește fertilității mari a generațiilor trecute. Prin ea ne-am însămânțat, de aici din Transilvania, sânge și limbă pe

toate plaiurile românești și ne-am făcut una cu glia în marele încleștări de apărare a ființei noastre etnice. Crezul biopolitic al neamului, desvăluit numai prin câteva din tendințele lui, ne-a evidențiat apoi că tot numai prin lupta pentru fertilitate vom putea păstra suprafața provinciei visurilor noastre. De aceea timpul de față, care ne rărește rândurile, impune să aruncăm lespezi de mormânt pe teorii care zic că frații de sânge pot fi înlocuiți cu cei de învoieală și să ne regăsim cu toate rosturile noastre în familia și neamul care ne-a dat comoara vieții și ne asigură destinul.

P. RĂMNEANȚU

ALBA-IULIA

Alba-Iulia, cetatea ideală a sufletului românesc!

Să strunim, pentru o clipă, gândurile tumultuoase ce vin, când luminoase ca un splendid răsărit de soare, când întunecate ca o furtună în munți la simpla articulare a acestui cuvânt și să desprindem din noianul știrilor, documentelor, evenimentelor și faptelor în legătură cu acest oraș providențial, câteva lucruri demne de a fi cunoscute în cercuri cât mai largi.

Poziția unică a Albei-Iulii ca centru strategic și natural al întregului Ardeal, cu ușoare căi de comunicație, pe văile marilor râuri, cu împrejurimi deosebit de fertile și de bogate „*in sarea cea căutată și de fiare, în aurul începător al râului între oameni și în vinul cel sfânt al lui Dionysos*”, a atras temeinice așezări omenești din cele mai vechi timpuri și a prilejuit, în vremuri de grea cumpănă, cumplite distrugerii. Multele descoperiri arheologice din regiunea acestui „*colț de raiu*” și de permanentă clocotire a vieții, precum și datele istorice mai nouă înseamnă, începând cu epoca de piatră și până în vremurile mai apropiate de noi, timpurile de înflorire și de pustiire.

Un important depozit de bronz, descoperit în apropiere de orașul Alba-Iulia, ilustrează prezența unei strălucite civilizații trace, în jumătatea primă a celui de al doilea mileniu înainte de Christos, mormintele scitice dela Aiud și știrile date de Herodot cu privire la Agatirșii, „*cei bogați în aur*”, locuitori ai Munților Apuseni, lămuresc o așezare scită prin veacul al șaselea înainte de Christos, iar descoperirile mai nouă în partea de N. V. a orașului vin să întregească mențiunile scrise ale lui Strabo despre vechea așezare dacă, numită *Apulon*, nume ce se păstrează, ca atâtea altele și sub stăpânirea Romei. În timpul epocii de mărire a Geto-Dacilor, când vechii autohtoni scutură jugul Agatirșilor și Celților, înghit pe toți ceilalți venetici și se ridică sub Buerebista și Decebal la unitate și stăpânire politică a întregului teritoriu

dintre Tisa, Dunăre și Nistru, cu îndepărtate ramificații, este probabil că „burgul Apulon“ a avut clipele sale de strălucire, luând în seamă importanța sa strategică, economică și spirituală, ca loc de întâlnire al locuitorilor din „*cetatea de munți și râuri*“ a Transilvaniei.

Din zorii protoistoriei, cu pecetea unității teritoriale și spirituale a pământului și a oamenilor de pe cele două versante ale Carpaților, Alba-Iulia năvălește în istorie, păstrându-și cu sfințenie țina sa.

Roma, prezentă în Dacia, prin monetele, emisarii și cultura sa cu mult înainte de cucerire, îndată după anul 107, înțelegătoare a importanței strategice și economice a regiunii, ridică pe ruinele „*burgului Apulon*“, puternica fortăreață militară și strălucitoarea cetate economică a Daciei, *Apulum*, al cărei divin restaurator a fost, ca și al Sarmisgetuzei, însuși împăratul Traian.

Drumuri admirabile, ca spițele unei uriașe roți, pornesc din această mică Romă de-a-lungul Daciei, până la marginea lumii romane, legând-o, prin căi de apă și de uscat cu centrele aurifere și salinile Munților Metalici.

Încercata legiune a XIII Gemina, cu mulțimea ei de trupe auxiliare, construiește pe locul actualei cetăți un castru permanent, prim nucleu al viitoarei așezări romane. Îndată iau naștere „*canabae*“-le, magazinele și cantinele comercianților, care întovărășeau și aprovizionau trupele, organizându-se repede, ca o anexă a taberii militare, o așezare civilă, cu corporațiile, templele și „*magistri*“ ei: *cives Romani legionis XIII Geminae, veterani et cives Romani canabis consistentes*.

După o epocă de înflorire, de o jumătate de veac, dela 110—162, sub Traian, Hadrian și Antonini, din care timp avem două știri mai importante, una referitoare la conducta de apă potabilă din anul 158, alta la o clădire militară impunătoare din 161, ridicată cu cheltuiala împăratului Antoninus Pius, urmează aproape un deceniu de vremuri grele, când Marcomanii cu tot cortegiul lor de popoare barbare pustiesc întreaga Dacie.

Înainte de 180, orașul renaște din propria lui cenușă, ca legenda pasăre Phœnix, mai mareț și mai strălucitor sub împăratul Marcus Aurelius, având o dublă înfățișare, de Municipiu la Nordul castrului și de Colonie la Sud, pe locul vechilor cabanae: *Municipium Aurelium Apulense și Colonia Aurelia Apulensis*. Tot acum, potrivit nevoilor strategice predominante, Apulum devine și centrul politic al Daciei Apulensis, ca întindere aproape identică cu fostul ținut Mureș. În anul 250 și Municipiul Apulum, după ce fusese numit între anii 193—211 *Municipium Septimium Apulense*, este ridicat la rangul de „*Colonia Nova Apulensis*“, sub împăratul Decius, biruitorul Carpilor și Sar-

mașilor, căzut pe câmpia dela Abrittus, în luptă cu Goții și preamărit aici cu titlul de „*restitutor Daciae*”.

Cât timp a durat stăpânirea oficială a Romei asupra Daciei a fost în acest loc o intensă viață militară, civilă, religioasă și economică ale cărei urme adânc grăitoare ne-au rămas în multele mărturii arheologice, unele risipite în orașele occidentale, altele distruse de catastrofe și de oameni, puține păstrate de amatorii din toate părțile, iar o bună parte conservată în muzeele din Alba-Iulia, Deva, Sibiu și Cluj, precum și în colecțiile școlilor din Aiud, Sebeș și Alba-Iulia. Dela începutul până la sfârșitul epocii romane, Apulum este centrul puterii militare din Dacia, sediul permanent al legiunii XIII Gemina, reședința guvernatorului și procuratorului.

Nume ilustre de cavaleri, senatori, consuli și chiar împărați, cum este P. Helvius Pertinax, conducători încercați de oștiri și cunoscători ai întregului „*orbis Romanus*”, veniți din îndepărtata Britanie, din călduroasa Africă sau misteriosul Orient, stau măturie pe monumente, de strălucirea și prestața ce o puteau aduce guvernatorii, calitatea lor de locuitori ai Împăratului și slujitorii zeiței Roma, aici în Apulum. Procuratori, „*dictatori financiari*”, comandanți de legiune, prefecți ai castrului, centurioni și simpli „*milites gregarii*”, veniți din toate părțile lumii romane, se perindă sub ochii scrutători ai cercetătorilor.

Ridicat la rangul de municipiu și colonie, ceea ce însemna scutire de impozitul funciar și drept de cărmuire autonomă, prin dregători aleși anual, orașul Apulum își are primarii (*duumviri*), consilierii (*ordodecurionum*), însărcinați cu poliția, curățenia, aprovizionarea și spectacolele, casierii comunale (*quaestores*) și cohortele sale de mici funcționari (*scribae*). Se întemeiază asociații și corporații, dintre care amintim: *Collegium fabrum*, puternica uniune a meseriașilor, tâmplari, fierari și mineri; *Collegium centonarium*, asociația postăvarilor și țesătorilor; *Collegium dendrophorium*, corporația comercianților și pietrarilor; *Collegium nautarum*, asociația luntrașilor de pe Mureș — și, în sfârșit, un cămin pentru servitori și salahori (*Familiarcum*).

Viața religioasă este reprezentată, atât prin numeroase temple și organizații ale preoților, care îngrijeau de cultul diferiților zei și împărați, cât mai ales prin numărul deosebit de mare al altarelor zeităților romane, autohtone și asiatică. Locul de frunte îl ocupă Jupiter „cel prea bun și prea mare”, *Aesculap* și *Hygeia*, zei ai sănătății și probabil geniile protectoare ale orașului, *Nemesis*, zeița sprijinitoare a celor năpăstuiți și *Mithras*, zeul luminii.

Dintre numeroasele clădiri publice, menționate în inscripțiile descoperite până azi, înafară de temple, se pot menționa: *sediul postă-*

varilor și țeșătorilor, inaugurat pe timpul împăratului Septimius Severus, impunătoarele *Therme*, mai mari decât cele dela Pompei, construite de soldații legiunii XIII Gemina Antoniana, cu cheltuiala lui Publius Aelius Gemellus „bărbat prea strălucit“, care da publicului gratuit uleiul pentru masagii și lupte, precum și *apeductele*, prin care se aducea din izvoarele naturale apă potabilă în oraș dela o distanță de 3—4 Km.

Evenimente epocale s'au desfășurat pe aceste meleaguri, în decursul primei jumătăți a veacului de dominație romană. Impărații *Maximinus*, *Philippus* și *Decius*, în mod cert, probabil și *Caracalla* vizitează orașul Apulum, iar în anul 247 se sărbătorește aci, cu mare pompă, *mileniul Romei*, cu care prilej se acordă coloniei privilegiul extraordinar de a bate și monetă.

Glasul „*mut*“ al pietrelor și al obiectelor de tot felul, împrăștiate pe toată întinderea celor 11 km², cât ținea orașului Apulum, cu uriașele clădiri publice, terme și temple spre Mureș, iar cu vilele, exploatarea agricole, forestiere și miniere. spre pantele repezi ale Munților Apuseni, de-a-lungul platoului Romanilor, dela Partoș până la Micești, Șard și Ighiu, povestește ce vieață de glorie și de mărire, împletită din bucuriile și durerile comune ale învingătorilor și ale învinșilor s'a scurs în epoca aceasta, când Roma își pune definitiv „*sigiliul*“ pe ultimul său vlăstar, căruia îi lasă moștenire toată statornicia sa în nenociri și toată umanitatea idealului său, în victorii.

Romanii înțeleseră, cu spiritul lor de pricepuți organizatori și de luminați biruitori, prin spadă și cultură, porunca pământului Transilvaniei, perfectă unitate geografică și economică, importanța economiei, ca izvor al bunei stări și al culturii, precum și taina orașului, de aceea, mergând pe drumul Dacilor, formară aci nucleul rezistenței militare, centrul vieții comerciale și focarul spiritual al Daciei.

După anul 271, când armata și „*oficialitățile*“ părăsesc regiunea, oamenii cei noi, ieșiți din contopirea vechilor băștinași cu mândrii cuceritori, poporul cel mult și neclintit de nimeni, mângăiat doar de blânda doctrină a creștinismului, care adâncește romanizarea, rămâne pe loc, supunându-se destinului său.

Incepe epoca năvălirilor barbare și a evului mediu: lungi veacuri de năprasnice încercări și de miraculoasă putere de vieață.

Când vin Slavii, în secolul VI, Alba-Iulia era o grandioasă ruină. Conviețuirea dintre Români și Slavi pare pașnică. Orașul este reconstruit, sub numele de *Bălgard* (orașul cel alb), denumire ce se păstrează

în dialectul popular. Cu timpul elementul românesc reușește să asimileze și pe Slavi, începând către secolul X să-și organizeze voivodatele sale, dintre care acel al lui Gelu își avea reședința probabil în Bălgrad.

La năvălirea Ungurilor dinspre Panonia către centrul Transilvaniei, Gelu cade lângă râul Căpuș, iar Bălgradul intră în stăpânirea unui urmaș al legendarului Tuhutum, anume *Gyula*, feudal puternic, care ar fi descoperit orașul pe când era la vânatoare — *ipse Gyula dux magnus et potens, qui civitatem magnam in Erdelw in venatione sua invenerat, qui iam pridem a Romanis constructa fuerat*. Bălgradul deveni scaunul de reședință al lui *Gyula*, primind numele, după vechea numire slavă, la care se adaugă și numele guvernatorului, de *Alba Giulae*, orașul alb al lui Iulius, cum figurează constant în cronicile medievale. Ungurii îl numiră, după același calapod, *Gyula-Fehérvár*, la fel cu Sașii de mai târziu, care-l numiră *Weissenburg*. Românii exercitară o influență puternică asupra puținilor stăpânitori, ajungând să-i identifice aproape. În anul 950 urmașul lui *Giula*, nepot de frate, *Giula cel Mic* legă raporturi strânse cu imperiul roman din Răsărit, ajuns acum, sub Vasile II Bulgaroctonul, la o strălucire deosebită, și se botează, împreună cu curtea sa, la Constantinopol, chemând în orașul său de reședință pe episcopul ortodox *Iroteiu*.

Odată cu primirea din partea papei Silvestru al II-lea, în anul 1000, a misiunii apostolice de catolicizare de către regele Ștefan cel Sfânt, se încep în orașul Alba-Iulia luptele politice și religioase. În anul 1003 *Giula* este prins și încarcerat, împreună cu soția și cei doi copii, pentru statornicia sa în credința ortodoxă, regiunea înglobată, cnejii români, care nu-și părăsiră credința, deposedați de averi, elementul românesc redus la iobăgie, iar mai târziu, sub regii Bela III și Andrei II se aduc în locurile cele mai roditoare din vecinătatea Albei-Iulii, la Șard, Ighiu, Bucerdea Vinoasă și peste Mureș, coloniști sași.

În anul 1241 Tătarii devastează orașul, iar în 1277 Sașii, sub conducerea șefului lor *Gaan* incendiază biserica șiucid 2000 de locuitori. Se succed apoi o serie de fapte mai mărunte din care reținem: dieta din 1291 la care iau parte și Românii, răscoala țărănească din 1437, distrugerea cetății în 1434 de Turci, răscoala lui Doja din 1514 și vestitul „*Tripartitum*“ al lui *Werböczy*, prin care Românii pierd toate drepturile, devenind iobagi „*adscripti glebae*“. După dezastrul dela Mohaci, din 1526, când Ungaria devine pașalâc, iar partea de Nord a ei trece sub stăpânirea împăratului Ferdinand, Bălgradul nostru devine capitala principilor maghiari din Ardeal.

Sub regina Isabela, sub fiul ei Sigismund, sub Martinuzzi și Batorești, cu amestecul repetat al voevozilor din Moldova și Țara-

Românească, se continuă lupta surdă pentru instaurarea stăpânirii austriace și asupra întregului Ardeal. În această epocă de frământare aci, în Alba-Iulia, se țin dietele sau „congregațiile” transilvane. Un cercetător sas, Joseph Trausch, numără numai între 1291—1540, 51 de congregații.

Aci, sus pe deal, în cetate, își avea reședința episcopul catolic, neliniștit de activitatea susținută a mitropoliei ortodoxe, din imediată vecinătate. Aci, deasupra mlaștinelor Mureșului, bune pentru a fi locuite de câțiva negustori săraci și de roboții români, își avea palatul voevodul Ardealului, la curtea căruia era bogăție, strălucire și viață tumultuoasă.

În noaptea celor 1328 de ani, dela părăsirea Daciei până la 1 Noemvrie 1599, când *Mihai Viteazul* intră triumfal în Alba-Iulia, unde se întitulează în 1600 „*Domn al Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei*”, lucește puternic, arătând căile viitorului, fulgerul destinului nostru: unitatea teritorială și spirituală a pământului daco-roman.

„*Un Valah — scrie Profesorul Nicolae Iorga — intră în Bălgradul crailor Ardealului, îmbrăcat în hainele lor de paradă și aducând după el oștile românești, care biruiseră, și steagurile purtând crucea răsăriteană înălțată pe câmpurile bătăliei câștigate.*”

„*Și în petreceri și în gânduri triste și în prevederi grozave, a stat luni de zile pe acest petec de pământ ardelenesc Mihai, voinicul nostru, viteazul nostru, stăpânind din Sătmar până în Săcuime, până în Nistru apoi și din codrii Maramureșului până la Dunărea cântecelor străbune.*”

Pe câmpia Turzii, la 6 August 1601, odată cu trădarea „câinelui de Valon” și sfârtecarea trupului celui dintâi întregitor de neam, care n'a voit, în nici un chip, să renunțe la stăpânirea întregului Ardeal, în schimbul splendorilor Constantinopolului sau a meseriei infame de instrument orb în mâinile împăratului astrolog Rudolf al II-lea, se încheie și epopeea noastră de o clipă.

Sarcina de a hrăni visul și de a-l crește, așa cum poruncia chemarea pământului transilvan și taina orașului, trece în seama milioanelor de iobagi, cari cu năvalnica lor putere de viață, ca un uriaș tăvălug, merge irezistibil înainte, scăpărând din când în când ucigaștoare scânteii.

În cetatea Bălgradului, unde Mihai Viteazul întemeiease o mitropolie ortodoxă cinstită de Simion Ștefan și Sava Brancovici, alungată în urmă la Făgăraș și apoi, în a doua ipostază, prin 1715, întoarsă pentru totdeauna la Blaj, revin principii unguri, iar după ce Turcii

pârjolesc orașul în anul 1658, se așează, după anul 1690, stăpânirea austriacă, sub care se construiește, cu brațe românești, actuala cetate, cu monumentalele ei porți, în stil baroc, cu șanțuri uriașe, creneluri, subterane și o mulțime de clădiri militare, după planurile inginerului italian Morando Visconti, având ca model celebrele fortificații franceze, sistem Vauban. Conducerea lucrării o avu generalul italian, în serviciul Austriei, Eugeniu de Savoia, biruitorul Turcilor.

Bălgradul românesc devine acum *Karlsburg, Alba Carolina, Károly-Fehérvár*, după numele împăratului Carol VI, sub care, între 1711—1735, se construiește marea cetate, a cărei zidire aduse o radicală schimbare în topografia orașului.

Mitrăpolia ortodoxă, intrând în planul de zidire, este „rasă”. Ultimele resturi de locuitori de pe platoul Romanilor fură „măturate” spre „orașul de jos”.

În cimitirul metropolitan din cetate, după opinia d-lui Profesor Silviu Dragomir, sprijinit pe relatările croniciei lui George Brancovici, fratele mitropolitului Ardealului, a fost înmormântat, în mare taină, trupul lui Mihai Viteazul, lucru ce se va putea preciza în viitor, fie prin cercetări arheologice, fie prin descoperiri de noi documente.

După peripețiile luptelor religioase dintre luterani, calvini și catolici, din care Români au tras folos, tipărindu-se între anii 1639—1699, cu litere și meșteri veniți din Țara-Românească mai multe cărți religioase, catolicismul revine cu Austriei, în vechea sa catedrală, vechiu și frumos monument gotic și necropolă a Corvineștilor și Zapolia. Se adaogă apoi o bibliotecă vestită, Bathyaneum.

Alături de puternicul bastion al lui Carol VI și de celelalte clădiri monumentale ale legii latine, toate creațiuni artificiale ale unei stăpâniri străine, în „orașul de jos” clocotește vieața românească, întărită înainte de sfârșitul secolului al XVII-lea cu o colonie de negustori macedoneni, cari aveau să lase urme neșterse.

Însuși cronicarul Szamosközy, autorul abjectelor versuri contra lui Mihai Viteazul, atât de mult repetate chiar în școlile maghiare atestă existența unei numeroase populații românești în suburbiile Albeilulii, iar George Brancovici, în cronica sa, precizează că la instalarea fratelui său, mitropolitul martir Sava Brancovici, în 1656, „erau foarte mulți Seimeni și soldați de legea noastră”.

Austriei, în continuă neînțelegere cu Ungurii, caută mai întâi să atragă pe Români la catolicism, lucru ce-l reușesc, în parte, dar nu numai spre folosul lor, apoi să-i întrebuințeze în momentele grele contra Ungurilor, ceea ce izbutesc atât în 1784, cât și în 1848. Conducătorii

celor două mari revoluții ardelenene cad fulgerați, iar poporul de bine de rău răsuflă puțin ușurat.

Pe vechiul loc, unde fusese strălucita Colonia Apulensis, la Sud de cetate, pe dealul „Spânzurătorilor” (Galgenberg), pieriră frânți pe roată, în fața mulțimii înmărmurite, la 26 Februarie 1785, martirii *Horia și Cloșca*, după ce stătuseră mult timp în blestematele închisori ale fortăreței și după ce pierduseră pe tovarășul lor de glorie și suferință, *Crișan*, care își făcuse singur seama.

Pe locul vechiului pretoriu al puternicului castru roman, de unde guvernatorii și generali porunciseră peste toată Dacia, a fost batjocorit, în 1852, după ce salvase cu piepturi românești „cetatea cea mai puternică a Ardealului”, celălalt mare erou național, *Avram Iahcu*, regele Munților, care „*învingător neinvins*” spusese, cu mândrie pilduitoare, atunci când împăratul îi decernase o decorație, drept răsplată a sacrificiilor făcute de Români:

„*Făgădueli au fost destule, dar făgădueli au rămas și ca să nu cântim, cu o cruce au vrut să ne plătească dela Viena.*”

„*Mie nu-mi trebuie crucea lor. Au Românii cruci pe biserici, pe case, pe umeri, destule.*”

După 1848, vine 1867, cu legea dualismului, când dislocarea centrului românesc, atât de natural, dela Alba-Iulia, se accelerează sistematic și fără cruțare, potrivit unui plan atât de diabolic, încât rănilor vor rămâne mult timp deschise.

Orășelul Aiud obține însemnate privilegii, devenind capitală de județ. Teiușul se transformă în nod important de cale ferată, la fel cu Vințul de jos. Satele românești din jur, rămase cu statornicie de stâncă, în viforul revoluțiilor și în stăruința neobosită a predicatorilor, la vechea credință strămoșească, după ce înghițiseră pe toți coloniștii sași și unguri, sunt transformate, prin stabilirea peste tot a „grofilor”, în biete aglomerațiuni de iobagi. Orașul crăiesc al Albei-Iulii este împănăt cu Evrei.

În anul 1906, când îl vede *Nicolae Iorga*, iată ce era :

„*Leneș și urât, târându-și zilele de azi până mâine, stă jos orașul, o băltoacă de Evreime. Cum vii peste podul Murășului, lângă o moară înaltă, care macină pentru câștig evreiesc, ai tot căsuțe șterse de-a lungul drumului prăfos care se desface apoi în ramuri vrednice de dânsul. Un parc frumușel cuprinde în el clădiri de restaurant unde petrece ofițeria. În față e piața, cu ospătării și bolte ținute tot de Evrei. Românii au o biserică încă din capătul orașului, cu totul înoită : în ea se face slujbă ortodoxă. Nu sunt așa puțini, cam cât acest amestec de Ungurime și de Jidănime patriotică; ei își au fruntașii în*”

protopopi și câțiva avocați. Dar ceasul lor nu pare să se apropie tocmai în orașul asupra căruia plutește acea amintire uriașă din trecutul neamului lor.

„Cetatea e vie și până astăzi, cu multele-i căzărmi pline, din care răsună trâmbițe, cântece, comande nemțești și chemările românești ale flăcăilor ce slujesc împăratului-rege. Militărimea e aici stăpână. Alături de oaste, trăind însă discret, ascuns, locuiește Biserica latină, cu arhiepiscopul său și canonicii săi, cu frumoasa bibliotecă, rău îngrijită și, se poate zice, închisă a comitelui Baththányi și cu acea clădire gotică în care sunt rămășițele Românilui adevărat, care a fost Ioan Corvinul”.

În jurul celor patru biserici — cea ortodoxă din „orașul privilegiat”, zidită cu cheltuiala Grecilor din Compania de negustori, cea din Maieri, zidită prin 1790 de breslele cismarilor și luntrașilor și cele două unite: din Maieri, cu turnul său greoiu și cu „icoanele” de catapeteasmă zugrăvite pe la 1720” și din Lipoveni, întemeiată de breasla pielarilor, „tare și largă” — a corporațiilor puternice și a frunțașilor vrednici, vieța românească continuă lupta sa tăcută, de înceată măcinare a tuturor cătușelor, ca o forță elementară a naturii însăși contra tuturor piedecilor puse în cale de mintea iscoditoare și de ambițiunea deșartă a omului.

* * *

Dar ... *fugit irreparabile tempus...* se rostogolește mereu timpul, cu multele lui dureri și puține bucurii și neamul nostru se ridică iară, după 318 ani dela epopeea lui Mihai Viteazul, la clipa sublimă: *1 Decembrie 1918: Unirea liberă, vijelioasă a unui popor de 20 de milioane.*

Reînvie Dacia Traiană, în hotarele ei firești, după aproape două milenii de încercări cumplite.

Din orașul Unirii, loc al durerilor și umilirilor trecute, pornește solia cea mai umană, demnă de moștenitorii Romei, care știa să fie mărinimoasă cu cei învinși și de blânda doctrină a Mântuitorului: *libertate și vieță tihnită pentru toți locuitorii.*

Bătrânul oraș văzu apoi, pe lângă altele, trei mari evenimente naționale: *Incoronarea* celui dintâi rege al tuturor Românilor, dela 15 Octombrie 1922, în frumoasa catedrală, zidită anume pentru a fi locaș sfânt de ungere a regilor, *comemorarea Unirii*, din 20 Mai 1929 și *inaugurarea monumentului* celor trei martiri dela 1785, la 15 Octombrie 1937. *

Patrimoniul spiritual al Albei-Iulii crescú prin titulatura ce aveau să o primească Moștenitorii la tron ai României: „*Voevod de Alba-Iulia*”. Soarta făcu, prin misterioasele ei hotăriri, că acest titlu să-l poarte, cel dintâi, un alt Mihai...

Aspectul exterior al oraşului însă, din pricina vremurilor şi poate şi a delăsării, a rămas aproape neschimbat, deşi au existat multe planuri „de reconstrucţie a metropolei românismului“, deşi edilii şi-au depus truda fără precupeţire, ajutaţi de toţi oamenii de bine. Oraşul întârziind să devie un centru economic şi industrial, capabil să pună în funcţiune bogăţiile şi munca masei compacte de Români din regiune, determinând o mai vie activitate, firava iniţiativă particulară şi intervenţia sporadică a ajutorului de Stat nu pot creşte organic şi susţinut — aşa cum cere prestigiul neamului românesc — acest cuib al gloriei romane, sanctificat prin epocalele evenimente naţionale ce s'au desfăşurat sub zidurile sale.

Viitorul va şti să tragă toate învăţăturile din lecţiile trecutului şi ale prezentului, cinstind cu mai multă dragoste şi înţelegere altarele, unde sufletul naţiunii noastre şi-a ales locul de hotărîtoare manifestări, în deplină armonie cu destinul nostru.

Cu drept cuvânt istoricul *Augustin Bunea* rostia la Alba-Iulia, în 1909, cu puţin înaintea morţii, aceste cuvinte pline de adânc înţeles:

„Acest oraş trebuie să fie pentru fiecare Român un loc sfânt. E mai mult ca falnica cetate de odinioară, Sarmisegethiza, căci aici a fost leagănul neamului românesc, de astăzi; aici a fost centrul vieţii Romanilor, veniţi să întemeieze temuta lor stăpânire în acest colţ de raiu; pe aici s'au scurs cele mai frumoase vremuri pentru neamul nostru şi s'au descărcat şi vijeliile grele ce au căzut asupra noastră.

Vitalitatea poporului românesc a cucerit acest loc...

Aici a fost centru bisericesc al Românilor.

Aici a fost reşedinţa gloriosului Voievod Mihai Viteazul; de aici a stăpânit el toată întinderea Ardealului.

Aici au fost cele dintâi şcoli româneşti.

Cutremuraţi ne oprim azi, în acest loc şi mintea noastră purcede să desgroape comorile de amintiri ce zac aici.

Nu trebuie să ne căinăm, căci suntem un popor de putere şi de viaţă. Vom stinge pe toţi păcătoşii cu puterea noastră de viaţă; şi vom lupta prin mii de furtuni, ce cearcă să ne risipească, în rânduri tot mai închegate.

Vom fi noi încă factor în civilizaţia europeană.

Neamul acesta se va primeni de ticăloşi şi de mişei; va elimina din organismul său materiile cangrenoase şi va răsări viguros şi dornic de viaţă“.

Alba-Iulia, cetatea ideală a sufletului românesc, aşteaptă, cu statornicia oamenilor pământului şi cu încrederea, ce o dau biruinţele naţiunii, pecetluite între zidurile ei, *împlinirea vremii.*

MITROPOLITUL SAVA BRANCOVICI

„Niciodată să nu te lepezi de credința dreaptă a strămoșilor noștri!”

Sava Brancovici

În aceste vremuri, când atotputernicia soartei a voit ca o bună parte din neamul nostru să reia luptele înverșunate pentru credința strămoșească, este o datorie și o incurajare pomenirea marelui Sava Brancovici, acel neșovăelnic arhieru care a concentrat mai bine de un sfert de veac toată protestarea Transilvaniei românești și a trecut în amintirea posterității cu aureola de martir al ortodoxiei.

Născut „pe la 1629” în Inău, cetatea de graniță a principatului transilvan, dintr’o distinsă și veche familie sârbă care a dăruit lumii creștine viteji și arhierii — Simion Brancovici, fiul căpitanului Ioan Brancovici și nepotul episcopului Longhin, și-a însușit în casa părintească cunoștințele elementare, în deosebi cele privitoare la „învățăturile dumnezeieștii scripturi”, precum și elementele psihologice care-i vor aduce cununa de martir: adâncă iubire a credinții strămoșești, cultul libertății, o mare dușmănie față de tăvălugul otoman care urmărea, prin necurmăte lupte, anexarea Inăului — și o caldă iubire a elementului românesc, care alături de cel sârbesc, lupta cu mult eroism sub zidurile mult încercatei cetăți.

Dorul de a vedea și a ști cât mai multe l-a împins să cutreere Ungaria, Serbia și Bulgaria. În felul acesta, și-a însușit cunoștințele privitoare la popoarele învecinate.

S’a dus chiar și în Țara Românească spre a o cunoaște și a cerceta pe unchiul său Longhin, care se retrăsese în mănăstirea Comana (jud. Vlaşca) unde zugrăvea icoane din înalt ordin domnesc. Între zidurile mănăstirii și alături de învățatul său unchiu, s’a deprins cu zugrăvitul icoanelor și a adâncit „învățătura bisericească”.

Această viață liniștită și instructivă a fost curmată de tragedia familiei lui Ioan Brancovici. În acest timp, s'a ivit în Inău „mare scârbă și ciumă aducătoare de moarte” care seceră în mai puțin ca o săptămână pe tatăl lui Simion, doi frați — pe Mihai și Vasile — și o soră. „Preamâhnita mamă” îi scrie lui Simion să se întoarcă acasă spre a-însenina zilele. Acesta se îndreptă spre Inău.

La stăruințele îndureratei sale mame și ale rudeniilor, Simion se căsătorește „ca să înoiască casa și jalea adâncă s'o preschimbe în bucurie”.

După oarecare vreme, se pristăvi și protopopul Inăului Grigore Brancovici. Credincioșii stăruiau ca Simion să le fie protopop. Stăruiau și rudeniile lui „cu toată puterea”, căci doreau „ca cel mai de frunte scaun preoțesc să rămână vechei familii a Brancovicilor. Dar Simion era de altă părere: dorea să rămână ostaș în garnizoana de apărare a orașului. Desele ciocniri cu cetele turcești de graniță care prădau și vărsau sânge nevinovat i-au creat o faimă atât de mare încât chiar „când nu ieșia din cetate în poteră sau goană și prădalnicii Turci erau biruiți, învingerea i se atribuia tot lui”.

În cele din urmă, „după îndelungate stăruinți și multe îndemnuri s'a supus dorinței obștești”.

Cu scrisori de recomandare din partea orașenilor și a soborului eparhial, pornește spre unchiul său Longhin. Acesta „înțelegând chemarea dumnezeiască a nepotului său la hirotonie”, pleacă cu Simion la Târgoviște pentru a-i obține hirotonirea dela mitropolitul Ștefan al Munteniei. „În duminica viitoare, la slujba dumnezeiască a liturghiei, s'a făcut hirotonia întru preot a lui Simion Brancovici, cu ceremonialul obișnuit, prin mâinile Preasfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Ștefan al Târgoviștei”. După o scurtă oprire la Comana, Simion se reîntoarce acasă, încărcat „cu daruri cuviincioase atât preoțești, cât și cu altele”, primite dela Longhin. E întâmpinat „cu bucurie” de orașeni și preoți, „ca și odinioară arhieriei”. Dela marea manifestare lipsesc tocmai acelea care s'ar fi bucurat mai mult: soția și mama noului protopop; întâia fusese înmormântată „chiar în aceeași zi” în care el a fost hirotonit, iar mămănita sa mamă intrase în cinul monahal.

Protopopul Simion Brancovici se dovedește a fi un bun păstor ortodox al credincioșilor săi, căci așează „bune tocmeli atât în orașul Inău cât și în împrejurimile eparhiei sale, întărind și păstrând în credința bisericii ortodoxe răsăritene turma lui Hristos”, puternic prigonită de calvinismul dornic să-și câștige aderenți. Nu uită nici pe ceilalți asaltatori, pe Turci. Noua ocupație îi micșorează, dar nu-i distruge avântul războinic. Solii turci se plâng adesea comandantului suprem al Inăului că pacea este turburată de pornirile războinice ale protopo-

pului și judecă astfel: „Ziua-i popă, iar noaptea dușman înarmat și stricător de pace”.

Protopopul Simion își păstorește credincioșii din locul său de naștere până în vara anului 1656, când moare sau se retrage în vreo mănăstire mitropolitul Simion Ștefan al Bălgradului. Clericii și mireni, adunați în sobor „în cetatea de reședință a Bălgradului, în mănăstirea mitropolitană cu hramul Pogorării Duhului Sfânt”, după ce „s'au sfătuit îndeajuns despre mitropolitul care trebuie așezat... se declară, prin alegere, pentru Simion Brancovici... deși era socotit ca prea tânăr” de a ocupa cea mai înaltă demnitate arhierescă.

Recunoscut în principiu ca vlădică de către Gheorghe Rákoczy II, stăpânul politic al Transilvaniei și investit cu scrisori de recomandare din partea acestuia, Simion Brancovici pornește spre Țara Românească spre a fi hirotonit ca arhieru.

„Nefiind cu putință, din cauza tiraniei turcești arhierilor ardeleni a merge la scaunul patriarhal pentru sfințire”, Constantin Șerban Vodă „dispune a se săvârși această lucrare din partea Exarhului patriarhal și Mitropolitului Țării Românești”, Mitropolitul Ștefan, care îl investise și cu taina preoției, „cu multă ba și cu mare bucurie s'a îmbucurat” și a invitat pe Longhin Brancovici și ca pe ceilalți episcopi să „se adune în Târgoviște” și să ia parte „la sfințirea mitropolitului din Ardeal”. Ceremonia hirotonirii are loc în 14 Septembrie, la sărbătoarea Înălțării Sfintei Cruci și se desfășoară astfel:

„În ziua amintită... s'au adunat în mitropolia din Târgoviște atât arhierii greci streini, cât și arhierii altor neamuri și ținuturi aflători acolo, precum și episcopii eparhiali din țară, pentru a îndeplini lucrarea după rânduiala desăvârșită. Întâiu fu sfințit, după rânduiala obișnuită întru ieromonah, și schimbându-și numele de botez Simion, după vechiul său strămoș, cel dintâiu arhieru al țării sârbești, al sfântului Sava, fu numit Sava. A treia zi, săvârșindu-se sfânta liturghie, cu împreună lucrarea lui D-zeu, fu sfințit de mitropolit. Atunci i se dete, după primirea darului duhovnicesc, și o scrisoare apostolească scrisă de mâna numitului mitropolit Ștefan, în limba slavo-română.”

Mitropolitul Sava se întoarce apoi acasă, la credincioșii săi, încărcat cu darurile primite atât din partea Domnului, cât și a mitropolitului Ștefan. Ba acesta din urmă, „pentru a întări frăția cu dragoste și împreună liturgisitoare, care s'a încheiat între ei, îi dăruie toiaagul său arhieresc”.

La Alba Iulia, Sava este primit cu mare alaiu. Aici erau foarte mulți seimeni de legea ortodoxă, gata să plece cu Rákoczy în expe-

diția din Polonia. Aceștia înșirându-se în două rânduri dela poarta mare a mitropoliei până la podul de peste Mureș, la locul care se chiamă Oarda, îl întâmpină pe noul mitropolit și îl introduc în biserica mitropolitană „în chip desăvârșit după ritul obișnuit și cu vrednică preaslăvire”. „Slujind cea dintâi sfântă liturghie, ca un al doilea Pavel apostol al Domnului rosti în auzul tuturor învățătura cu îndemn încât mulți s'au aprins de bucurie duhovnicească și au lăcrimat bucurându-se.”

Acum mai trebuie să obțină confirmarea din partea stăpânului său politic, principele Rákóczy.

La 28 Decembrie 1656, acesta iscălește diploma de întărire a lui Sava și îi acordă o foarte întinsă jurisdicțiune, cea mai întinsă pe care a avut-o până atunci vreun mitropolit ardelean: spre deosebire de Simion Ștefan de pildă, obține dreptul să-și întindă autoritatea și asupra Seyerinului, Zarandului, Bihorului și Maramureșului. Dacă autoritatea sa s'ar fi întins și asupra Țării Oltului, Sava ar fi fost păstorul tuturor Românilor dintre Carpați și Tisa. Și lucru iarăși vrednic de reținut, diploma de confirmare nu e îmbibată nici de proselitism calvin, căci „în afară de tipărirea cărților în limba națională a bisericilor și de îngrijirea școlilor, nu-i impunea nici o altă îndatorire calvinească și nici nu se gândea să-i știrbească autoritatea, punându-l în atârnare de superintendentul calvin”. Dar și cele două condiții calvine nu mai erau privite ca atare de cercurile ortodoxe, căci, după o sută de ani de propășire culturală, au ajuns să simtă nevoia înscăunării limbii române în biserică și școală și să găsească, pentru aceasta, chiar sprijinitori materiali.

Neobicinuita atitudine a principelui transilvan surprinde pe drept cuvânt. Istoricii s'au străduit să pătrundă taina și au ajuns la concluzia că stăpânul politic al Transilvaniei a avut motive puternice să ia față de mitropolitul ortodox această atitudine îngăduitoare. Două motive domină: personalitatea mitropolitului Sava și planul politic al îngâmfatului principe. Într'adevăr, Sava desfășurase o apreciată activitate bisericească la Inău, era un cărturar și un temperament politic, aducea prestigiul unei tradiții familiare și avea relații strânse cu cei de dincolo de munți. Apoi Rákóczy, în acele momente, avea nevoie, spre a cuceri Polonia, de ajutorul ostășesc al Domnilor Țărilor Române, care nu priveau cu ochi buni zelul calvin. Aceștia i-l și dau la timp, căci între soldații pe care îi găsisse Sava concentrați la Alba-Iulia erau și 4000 de soldați transcarpațini. „În frigurile pregătirii” și cu gândul mai ales la realizarea planului politic, neastâmpăratul principe a socotit că e necesar să amâne deslănțuirea luptelor pentru realizarea idealului său confesional.

Mitropolitul Sava își inaugurează păstoria în împrejurările tulburi pricinuite de nereușita întreprinderii lui Rákóczy. Pentru neobiceiuita lor îndrăzneală, cei trei Domni — Constantin Șerban al Țării Românești, Gheorghe Ștefan al Moldovei și Gheorghe Rákóczy al Transilvaniei — sunt maziliți. „Staturile” (dieta) transilvane sunt constrânse de Turci să-și aleagă un nou principe. Il aleg pe Francisc Redey, dar acesta nu poate obține confirmarea Porții. Rákóczy se lasă din nou ales și apelează la ajutorul Austriacilor spre a se ridica împotriva Turcilor. Acest fapt atrage dușmănia păgânilor asupra Transilvaniei, care e pustiită cumplit în August și Septemvrie 1658. Multe orașe sunt arse și jefuite. Nu scapă de pacoste nici mitropolia ortodoxă cu mănăstirea ei, cum ne informează cronicarul Gheorghe Brancovici, fratele lui Sava. Turcii nu părăsesc Transilvania până ce nu impun ca principe pe Românul calvin Acațiu Barcsai, fost ban al Lugojului și Caransebeșului (Octomvrie, 1658). O altă dietă, însă, recunoaște ca principe tot pe Rákóczy, înverșunatul reprezentant al politicii antiturcești.

În felul acesta, Transilvania se transformă într'un teatru de luptă, care se sfârșește de abia la începutul anului 1662, când Ioan Kemény, continuatorul politicii lui Rákóczy, este „sdrobit în picioarele cailor”, iar Mihail Apaffi primește un principat ruinat, dar potolit.

În aceste vremuri de amarnică tânguire și de nestăvilă însângerare, Sava a izbutit să se strecoare teafăr prin vârtejul primejdiilor și al patimilor, să-și conducă destoinic biserica și să tragă chiar foloase, pentru sine și pentru biserică, din pripita schimbare a stăpânilor politici.

Foarte fructuoase au fost în deosebi relațiile dintre Sava și Acațiu Barcsai sau Borcea Iacoș, cum îl numeau Românii. Barcsai, un intelectual care depășea cu mult nivelul cultural al timpului, nu și-a uitat încă de neamul din mijlocul căruia s'a ridicat prin propriile sale puteri, până la cea mai înaltă demnitate politică și n'a luat în deșert nici grabnicele și înțeleptele rugăminți ale mitropolitului de a ușura, după putință, soarta celor umiliți. De aceea, abia instalat în scaunul de principe, reînnoește confirmarea pe care Gheorghe Rákóczy i-o acordase lui Sava în 28 Decemvrie 1656, îi întinde jurisdicțiunea și asupra Țării Făgărașului, care până acum era despărțită bisericește de restul Transilvaniei ortodoxe, și îi scutește pentru totdeauna pe preoții români „de toată darea dijmelor și a nonelor, adecă de dijma grâului, secarei, orzului, ovăsului, meiului, linteii, mazării, bobului, fasolii, cânepii, inului, stupilor, mieilor, mieluşeilor și a altor vite și marhe”, ce trebuia dată în fiecare an fiscului.

Fără îndoială, mitropolitul Sava s'ar fi putut bucura și mai departe de grația și bunăvoința de care Acațiu Barcsai îi dăduse dovadă.

A socotit însă că e bine să încline spre politica lui Rákóczy, venit din nou în Transilvania să-și reocupe tronul. Raportate la împrejurările politice și la idealul politic al mitropolitului nostru, nestatornicia și lipsa de recunoștință își găsesc o temeinică justificare. Acațiu Barcsai era turcofil și își inaugurase domnia prin umilință, prin acceptarea unor condițiuni grele, ca cedarea Inăului, Caransebeșului și Lugojului și urcarea haraciului la 40.000 de galbeni. Alături de acesta nu putea fi vorba de deplina independență a Transilvaniei. În schimb Gheorghe Rákóczy era dușmanul Turcilor, dorea cu ardoare independența principatului transilvan și se dovedise a fi binevoitor față de biserica ortodoxă. Mitropolitul Sava nu putea fi alături decât de acela care nutrea aceleași gânduri, de Gh. Rákóczy. Față de sine însuși era constant, căci păstra cu tenacitate atitudinea sa politică, permanent ostilă Turcilor.

Dar acest joc politic nu-i ajută la nimic, deoarece Rákóczy e răpus de Turci în vara anului 1660, Ioan Kemény, partizanul lui Rákóczy, are o domnie trecătoare, iar la 14 Septembrie 1661 e impus ca principe Mihail Apaffi, un turcofil convins. Aceasta înseamnă pentru Sava un nou motiv de îngrijorare.

Cunoscuta-i abilitate politică îndepărtează și de data aceasta nourii amenințatori și reușește să obțină și dela noul principe, în primăvara anului 1662, diploma de confirmare ca vladică al Bălgradului, după ce un sobor îl realese cu unanimitate. De astădată însă se scoate de sub jurisdicția lui Sava Țara Oltului și Ținutul Severinului. Poate grație abilității lui Sava, poate grație vicleniei calvine, o diplomă îi aduce confirmarea privilegiilor acordate de Acațiu Barcsai, iar un decret (din 1663) îi adaogă noi scutiri, iertând pe preoții români de pe moșiile fiscale de zeciuiala de vin și de censul montan.

Perioada de liniște îi îngăduise să restaureze temeinic și estetic mitropolia arsă de trei ori în timpul războaielor civile și al devastărilor.

În Ianuarie 1668, el pleacă, împreună cu fratele său Gheorghe și cu încă zece insoțitori, la țarul Rusiei „pentru a culege milă” ca, astfel, să poată reinființa tipografia, să ridice o școală românească și să acopere lipsurile bisericii transilvane.

La Moscova e bine primit de țar și dăruit „atât cu daruri arhieresti, cât și cu alte asemenea daruri”; ba, favoare rară, capătă și un hrisov prin care i se îngăduia să revie tot la șapte ani după ajutor. Dar vizita sa la Moscova are și o nuanță politică. La 1 Iunie, Sava predă o scrisoare consilierilor din biroul ambasadiorilor, al cărei text original a ajuns până la noi și care cuprinde „un adevărat program politic a cărui idee de bază ar fi unirea tuturor forțelor creștine din răsărit împotriva Turcilor”. Sentimentele sale politice, permanent ostile

Turcilor, s'au manifestat și de data aceasta. Sava Brancovici este, mi se pare, întâiul conducător al Românilor transilvani care s'a îndreptat cu încredere spre împărăția ortodoxă dela soare răsare, spre a scăpa de jugul otoman.

Abia întors în Transilvania, el constată că atmosfera din jurul său era schimbată și că-l pășteau „întâmplări protivnice și neplăceri nenorocite”. Calvinul Mihail Apaffi — stăruitor îndemnat de preotul Curții Mihail Töfői și de superintendentul Petru Kovásznai, supărat, apoi, de prea fățișa atitudine ortodoxă a lui Sava și ros de bănuiala că mitropolitul nostru a discutat la Moscova chestiuni politice potrivnice împărăției otomane — deslănțue o persecuție aprigă împotriva bisericii ortodoxe. La începutul anului 1669, dă un decret foarte asemănător cu acela pe care-l cunoscuse Simion Ștefan în 10 Oct. 1643. Măsurile pentru desconfesionalizarea Românilor se întesesc tot mai mult și culminează în vara anului 1674, când un nou decret nimicește însăși ființa bisericii române, căci răpește căpeteniei acesteea orice autoritate, trecând „toate bisericile românești” în grija superintendentului calvin Tiszábecsi Gáspár cu însărcinarea să introducă învățăturile calvine la Români.

Sava nu se lasă înfrânt, dar nici nu reacționează dărz. Finul diplomat știa că numai abilitatea și timpul pot mântui biserica românească. Dela conștiințioasa îndeplinire a obligațiilor sale ierarhice — sfințiri de locașuri — trece, prin sinodul din 1675, la naționalizarea serviciului divin și la ridicarea culturală și morală a preoțimii și a turmei credincioase, pentruca apoi, cu întregul asentiment al credincioșilor săi, să ceară principelui respectarea vechilor privilegii și a obiceiurilor bisericii ortodoxe. Momentul politic îl favorizează, căci Apaffi, strâmtorat de numeroșii săi dușmani politici, numește pe fratele mitropolitului, pe Gheorghe Brancovici, agent diplomatic la Constantinopol și îi dăruiește domeniul Vințul de Jos, care odinioară aparținuse lui Radu dela Afumați. Nu este exclus ca însuși Gheorghe Brancovici să-i fi întins o mână frățească lui Sava pentru izbăvirea bisericii ortodoxe.

Cert este că prin diplomele din 30 Decemvrie 1675 și 12 August 1676, Sava, „vrednicul episcop al bisericilor românești, sârbești, grecești”, obține succesele râvnite: independența bisericii și confirmarea privilegiilor preoților români.

Aceste succese întărită și mai mult pe dușmanii bisericii române, în mâna cărora apaticul Apaffi este o simplă păpușă. Aceștia pândesc doar momentul să-i dea lui Sava ultima lovitură, pentru ca astfel să scape de un om care le incomoda zelul calvin.

Din nenorocire, momentul apare repede. Se descopere o înțelegere tainică pentru curmarea domniei apaffiene. Intre dușmanii principelui erau și Gheorghe Brancovici și mitropolitul nostru. Apaffi ia grabnice măsuri de judecare a lui Sava Brancovici. Se culeg cu atâta lăcomie tot felul de pâri mincinoase dela dușmanii acestuia încât în scurt timp se formează „două vâlătașe”. La porunca lui Apaffi se întrunește sinodul în 2 Iulie 1680. Mitropolitul e acuzat de rea administrare a bunurilor mănăstirii, școalei și tipografiei din Belgrad și de... imoralitate și condamnat să fie scos „din diregătoria episcopescă” și dat „pe mâna magistrului dinafară”, adică pe mâna puterii civile. Sava e întemnițat și bătut „până ce s'a rupt și a căzut cămașa de pe el”.

Intemnițat a fost și Gheorghe Brancovici pentru a li se putea confisca averile. Acesta însă, izbuteste să se refugieze în Țara Românească și să se bucure de prietenia Domnului Șerban Cantacuzino.

L-a îndemnat și pe Sava să se refugieze în altă țară, dar acesta îi zise cu remsemnare creștinească: „Frate preaiubite și fiul meu sufletesc, nu pierde puterile, căci puterea lui Dumnezeu se desăvârșește în slăbiciune... În adevăr nu mai am prea mare greutate în suflet, dar mai vârtos mă doare să te văd murind tânăr pentru mine și lângă mine, căci timpul despărțirii mele a sosit, luptă bună am luptat, cursul am plinit, credința dreaptă am păzit. Și acum să se preamărească Christos în trupul meu fie prin viața, fie prin moartea mea, căci viața mea este Christos și moartea îmi este câștig... Vină la cea din urmă sărutare a mea, înainte de moartea mea; să mergi cu bine și Domnul Dumnezeu să fie cu tine și îngerul său, care a călăuzit pe Tovit, fiul lui Tovie, bine să te călăuzească... Pentru ca să-ți poți păstra viața în ortodoxie, îți reamintesc un singur stat: *niciodată să nu te lepezi de credința dreaptă a strămoșilor noștri*”.

La intervenția energică a Domnului muntean, Sava e eliberat. Împăratul Leopold I îl ridică la rangul de baron răsplătindu-i, astfel, nesfârșitele suferințe pentru apărarea credinței strămoșești. Dar diploma împărătească nu-l mai află în viață. Bătrân, bolnav de podagră și slăbit de chinuri, moare în primăvara anului 1683.

Din cele expuse mai sus, putem trage următoarele concluzii cu privire la bogata activitate desfășurată de mitropolitul Sava Brancovici pentru apărarea autonomiei bisericii române transilvane și pentru ridicarea preoțimii:

Temperament politic și arhieru deplin conștient de misiunea sa, Sava Brancovici s'a amestecat cu încredere în țesătura de interese ale vremii și a izbutit să paralizeze în multe rânduri planurile sistematice și sforțările disperate ale dușmanilor credinței noastre strămoșești. S'a împotrivit cu atâta destoinicie și eroism calvinismului atotputernic încât nu este nicio mirare c'a trecut în amintirea posterității cu aureola de martir al ortodoxiei.

Cu aceeași îndârjire a luptat și pentru recunoașterea privilegiilor preoțimii române, pe care dorea s'o vadă ridicată din starea de iobăgie. Desele anulări și confirmări ale acestor privilegii ne înfățișează această luptă, dar și rezistența înverșunată a claselor privilegiate. Într'un stat încrămățat în forme feudale, putea fi întotdeauna învingător Sava Brancovici ?

Ne-a rămas o serie întreagă de hotăriri luate în timpul soboarelor prezidate de Sava, care arată înalta cultură teologică a mitropolitului nostru, precum și marea sa dorință de a înfăptui naționalizarea serviciului divin și de a contribui la ridicarea morală și culturală a poporului român.

A căutat să desrădăcineze din popor acele obiceiuri („bobonoșaguri”) care „nu sunt scrise la tipic” și, deci, nu se unesc cu dreapta credință, ca: vrăjile, arderea dobitoacelor în frunte cu lumânarea, facerea focului în curtea casei în Joia Mare ca să vină morții să se încălzească, turnarea apei pe pajiște să bea morții, sărbătorile mitologice Marțea și Mercurea, obiceiul de a nu îngropa morții Lunea sau Mercurea.

Sava este, apoi, întâiul mitropolit care a dispus adâncirea vieții religioase prin predici întocmite pe înțelesul tuturor precum și introducerea limbii române în serviciul divin :

„Cuvântul lui Dumnezeu să se vestească în limba noastră românește creștinilor în beserică și unde va trăbui și va fi lipsă,¹⁾ iar care cărți sântu scrise și scoase pre limba rumânească să să cetească și să să învețe în beserică creștinilor și într'alte locuri unde va fi lipsă”, dispune Sava în soborul din 1675.

Amenință chiar cu pedeapsa lui D-zeu și cu destituirea din funcțiune pe preoții care „nu se nevoesc cu rumânie, ci tot cu sârbie” :

„Popii care nu să nevoesc cu rumânie, ce tot cu sârbie, unii ca aceia și loru facu-și de cătră Dumnezău pedeapsă și de cătră poporani urăciune și săborului scădeare, aceia cu un cuvântu să să oprească din popie.”

Indurerat de faptul că aristocrația transilvană nu admitea ca vlăstarele valahe nenobile să poată învăța la vreo școală și că, deci, cea mai mare parte a poporului român era condamnată să trăiască și mai departe întru întunerecul neștiinței, Sava pune bazele vechiului învățământ confesional :

„Iară pentruca să să mai întărească și pruncii nefiind ișculă unde să învețe, tot creștinul să-și ducă pruncii la beserică și popa, după ce va isprăvi slujba besericeii, să facă știre, cum să să strângă pruncii în beserică, să-i învețe cum este scris mai sus.”

¹⁾ Același gând românesc se desprinde și din singhelia mitropolitului Sava Brâncoveanu (!!) pentru preotul Paștiu (a. 1667): „Să te nevoești foarte tare ca să propoveduești Svânta Evanghelie curat și luminos creștinilor și să povestești Scriptura Svântă oamenilor în limba întru carea grăesc, ca să înțeleagă tot creștinul, și mare și mic, cuvântul lui Dumnezău”.

Să nu ne închipuim că acest învățământ avea ca ideal educarea integrală a tineretului școlar. Copiii vor fi învățați Tatăl nostru, Credeul, 10 porunci, cum se făcea în multe locuri până la 1848:

„Care creștinu nu va învăța Tatăl nostru, Credeul, 10 porunci, unii ca acela voru fi fără lege lui Dumnezeu.”

Nu găsim nicăieri vreo dispoziție a lui Sava ca să se propună și să se învețe catehismul calvinesc impus prin decretul lui Rákóczy I din 1643.

Tot dela Sava avem un „Zaonic, ce se zice cartea legilor”, un fel de „statut organic”, după care se legifera și se judeca în soboarele bisericii noastre. Cerând participarea elementului mirean în conducerea vieții bisericești, Zaonicul a creat tradiția care stă la temelia Statutului organic șagunian și acea unitate sufletească între cler și popor care a dat atâta tărie bisericii noastre și va asigura bunul ei mers în viitor.

Figura aceuia care a pățimit amarnic pentru neînvinga statornicie în credința ortodoxă va apare an de an tot mai luminoasă și tot mai convingător va fi gândul desprins din tainicu-i mormânt: *poporul care-și apără credința și legea străbună este de neînving!*

TULIU RACOTĂ

BIBLIOGRAFIE

1. Marina I. Lupaș: *Mitropolitul Sava Brancovici*, Cluj, 1939; 2. Vasile Mangra: *Mitropolitul Sava II Brancovici*, Arad, 1906; 3. Augustin Bunea: *Mitropolitul Sava Brancovici*, Blaj, 1906; 4. Ștefan Meteș: *Istoria bisericii și a vieții religioase a Românilor din Ardeal și Ungaria, vol. I*, ed. II, Sibiu, 1935; 5. I. D. Sandu: *Un martir al ortodoxiei: Mitropolitul Sava Brancovici*, în revista „Gând Românesc”, Cluj, 1933, Nr. 7; 6. Gheorghe Brancovici: *Fragmente din istoria lui... Reproduse și traduse de S. Dragomir*, în Anuarul Institut. de Ist. Naț. din Cluj, vol. II, an. 1923, Buc., 1924; 7. I. Lupaș: *Documente istorice transilvane, I, 1599—1699*, Cluj, 1940; 8. Tîmoteiu Cipariu: *Arhiva pentru filologie și istorie*, Blaj, 1867—1871; 9. I. Lupaș: *Istoria bisericească a Românilor ardeleni*, Sibiu, 1918; 10. Idem: *Istoria bisericii române*, ed. VI, Buc., 1938; 11. Idem: *Istoria Românilor pentru cursul superior*, ed. XII, Buc., 1937; 12. Idem: *Odăjdile Mitropolitului Sava Brancovici*, în Studii, conferințe și comunicări istorice, vol. I, Buc., 1928; 13. Idem: *Principele ardelean Acațiu Barcsai și mitropolitul Sava Brancovici*, în An. Ac. Rom. 1913 și în Studii, conferințe și comunicări istorice, vol. I, Buc. 1928; 14. Idem: *Cronicari și istorici români din Transilvania*, Craiova, 1940; 15. N. Iorga: *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a Românilor, vol. I*, 1908; 16. Idem: *Istoria Românilor din Ardeal și Țara Ungurească, vol. I*, Buc., 1915; 17. Const. C. Giurescu: *Istoria Românilor, vol. III*, p. I, Buc., 1942; 18. Gheorghe Barițiu: *Părți alese din istoria Transilvaniei, vol. I*, Sibiu, 1889; 19. Gheorghe Șincai: *Cronica Românilor și a altor neamuri învecinate, vol. I—III*, Buc., 1886; 20. S. Dragomir: *Relațiile bisericii române cu Rusia în veacul al XVII-lea*, An. Ac. Rom., 1912.

TURNUL SIGHIȘOAREI

În turnul cel mare din Sighișoara, prins în zidurile medievale care urcă pe culmi și coboară prin văi, înconjurând orașul cel vechiu, se găsește un ceasornic. Așa mi-am închipuit totdeauna, cu mintea mea de copil, ceasornicul pe care-l asculta Ștefan cel Mare la Cetatea Neamțului, în balada lui Bolintineanu :

„Un orologiu sună noaptea jumătate :
„La castel în poartă oare cine bate ?”

O spuneam pe dinafară, la vreo serbare de școală primară, și închideam ochii ca să-l văd, acel măsurător de vreme, ascuns în întuneric deasupra noastră. Când am stat, la mulți ani după aceea, în fața turnului dela Sighișoara și am ridicat deodată capul, auzind pentru întâia oară bătăile de aramă ale ceasornicului din înălțime, mi s'a părut că am descoperit în sfârșit orologiul pe care îl căutam. Era, dealminteri, cam din aceiași ani ! În firida lui dela streășină, la câteva zeci de metri peste noi, se cuibărește sub cadran o întreagă poveste, care încearcă să facă văzut timpul fără trup, și altfel decât prin mișcarea rotundă a unor limbi de argint. Un ceasornicar, în hainele colorate ale secolului care l-a turnat în bronz, mare aproape cât unul dintre noi, bate, acolo sus, cu un ciocan într'o tobă făcută din același metal ca și el, sferturile, jumătățile, orele, astăzi, mâine, de sute de ani și alte sute de ani. Unii din porumbeii așezați pe metereze sboară speriați, cașicum ar fi acele sferturi, jumătăți și ore, care fac aripi și plutesc peste cetate și peste lume ; alții se apropie și ciugulesc ceva fără teamă chiar din șorțul ceasornicarului, vreo grăunță adusă de vânt sau boabe de timp și de veșnicie. La acel semn, un întreg alaiu colorat iese dintr'o cămăruță de alături, trece pe o cărare pe care o calcă fără să o bătătorescă, pe călcâie aeriene de clipe, și intră la loc, până îl scoate din nou cu bătaia lui nemiloasă, ceasornicarul ne-

conținut la veghe. Am fost până la el, îndărătul cămăruței, unde zilele cu nume romane și cu izvoade de zodiac pe creștet, așteaptă chemarea Cerul e aproape, iar dedesubt, prăpastia pământului. Te simți al optulea în acel alaiu al săptămânii și, la gândul să-ți iei locul în rând și să pleci cu ele pe marginea zidului, întinzi mâna, ca să te apuci de orice, și închizi ochii, ca să nu mai vezi și să scapi de amețeala care ți s'impăinjenit vederile. Paznicul de lângă tine se apleacă el și vrei să ții, crezând că are tocmai acest gând de nebunie, dar omul se mulțumește numai să împingă, pentru că mașinăria a cam obosit, cu mâna, toată această jucărie a văzduhului. Ceasornicarul de bronz bate sub tine sferturile, jumătățile și orele. Te uiți cum se pun în mișcare dedesubt pârghiile, roțile dințate și ciocanele, peste care, ca apa unui râu de munte peste o roată de moară, curge, nevăzut și neauzit, timpul. Ți se pare că înțelegi neînțelesul și te uiți într'altă parte. Mai bine să nu știi, să fii deopotrivă cu ceilalți, care nici nu bănuie că este un dezastru și mărunțește fără încetare viața, acest ceasornic înspăimântător.

Un medic sas, cu un cap rotund și sburlit de Bogdan Duică, a strâns o vieață întreagă din oraș și de prin sate tot felul de lucruri vechi. Când nu le-a mai găsit pe pământ, le-a scormonit în măruntaiele lui. De pe prispa deschisă, care dă ocol turnului de patru părți, sus, deasupra lumii, însoțitorul nostru, duhul și stăpânul de astăzi al acestui turn și om de știință el însuși, ne arată peste satul Cornești niște măguri, unde săpăturile au dat de marea colecție preistorică, văzută la intrare. Atunci locurile nu au fost pustii la venirea Sașilor și înainte de ei! Oaspeții au coborât din căruțele lor grele, șinuite cu fier și coviltirite pentru ploaie și viscol, în care străbătuseră jumătate de Europă, dela Rinul de jos, la un vad de oameni! S'au întărit pe un vârf, deasupra Târnavei Mari, cum apucaseră că făceau cavalerii și baronii și începuseră să facă orașele la ei acasă, iar la poale, în jurul lor, trăiau și mai departe satele, de unde luau brațe de muncă. În acele sate eram noi, cum suntem și acum. Avea dreptate, prin urmare, Românul care ne-a ieșit așeară înainte, la intrarea satului Cornești, ajuns să fie lipit astăzi de oraș, și ne-a spus plin de mândrie, când l-am întrebat unde ne aflăm, că de acolo luase naștere Sighișoara și că satul lui e leagănul românismului din acele părți. Ziua se îngâna cu noaptea. Il vedeam și nu-l vedeam. Poate că nici nu era ființă aievea și trecătoare, ci altceva, mai vechiu și mai statornic, înrudit cu luceafărul care se aprinsese deasupra noastră, și ne învăța din alte izvoare decât din hrisoave pierdute și scrise de alții, fără noi.

Între alte lucruri așezate pe această prispă înaltă, scene din viața săsească, Irozii, în păpuși îmbrăcate în straie cunoscute și după care

am făcut și noi Irozii noștri pe la începutul secolului trecut, toate în cămăruțe băgate în pereți, se găsește deasemenea o foaie statistică a populației. Ea este pe mai mulți ani și arată, în coloane tot altfel colorate, neamurile dintre zidurile orașului și creșterile și scăderile lor. Recensământul s'a oprit la 1910. Putea să meargă mai departe, așa cum ceasornicul cetății n'a stat pe loc, în ciuda împrejurărilor schimbate. La 5000 și mai bine de Sași, Români rămăneau atunci, cu mult în urmă. După aceea, ne-o mărturisește chiar însoțitorul nostru, ai lui au mai dat îndărăt și abia mai trec de 5000, pe când ai noștri se apropie de 7000. Stăvilarele s'au ridicat și apele împiedecate au putut să curgă în voie. Sighișoara și acest turn se laudă că aici s'a citit pentru întâia oară constituția lui Verböczy, care timp de mai bine de trei sute de ani ne-a scos din rândul popoarelor Transilvaniei și ne-a ținut în stare de iobăgie. Noi, atunci, la 1500 și cât va mai fi fost, rămăsesem, deși poporul de baștină, pe dinafară și ne uitam cum intră domnii pe poarta acestui turn ca să-și facă legi numai pentru ei. Ceasornicul, care, el singur știa, de aici de sus, a bătut mai departe ceasurile tuturor celorlalți până a bătut și ceasul nostru. Pentru că mașinăria obosise, a trebuit, așa cum a făcut păzitorul adineauri, ca neamul nostru să o împingă el cu mâna.

Când doctorul sas, plin de marea lui râvnă, a strâns destule lucruri ca să nu mai încapă în casă și să nu mai poată fi ale unuia singur, a cerut acest turn, ca să facă din ele un muzeu. E cel mai frumos muzeu pe care îl are România, atât prin zestre cât și prin așezare. Nu faci prin el numai o plimbare prin istorie, ca în alte muzee ale noastre, ci te afli pe neașteptate, când închizi după tine poarta, în valurile chiar ale acestei istorii. Când treceam prin cămărilor încărcate cu lucruri de altădată, urcând din cat în cat pe scări înguste și scârțâitoare, tot mai sus, fără sfârșit îndărăt în timp și fără vreo pricină de oprire, mă simțeam ca eroul lui Eminescu din Sărmanul Dionis, mai ales că și vieța dimprejurul meu începea, ca și a lui, dela 1400. Parcă ai în mână unul din felinarele mari de fier care spânzură din tavan, lucru al meșterilor făurari sighișoreni din secolele de demult și treci cu el, luminând, din secol în secol. N'au stat de geaba tovarășii noștri sași, cei 800 de ani cât au trăit între noi! Turnul acesta din Sighișoara e poate cel mai mareț și mai convingător monument pe care l-au ridicat și îl veghează, cu 230.000 de perechi de ochi, în părțile noastre răsăritene, dela venirea lor și până astăzi. Dela cealaltă trecere germană am rămas cu minunea de artă a Cloștii cu puii de aur, lăsată ca un semn și ca o moștenire a regilor Goți dela anul 400; dela aceasta, avem turnul cu muzeu dela Sighișoara, ca un semn și

ca o moștenire a unui întreg popor, desfăcându-se, cu fruntea lui cu plete bălaie, din valurile Evului Mediu și privindu-ne, cu ochii triști și ieșiți puțin de vreme, din zilele noastre de sbucium și de alte mișcări de noroade.

Intre lucrările de muzeu e și o mistrie mai nouă. Nu e mistria cu care s'a tencuit acest turn sau pământul unde s'au așezat Sașii. Franț Iosif a întrebuințat-o la punerea pietrei pentru monumentul unui general rus, căzut în lupta dela 1849, la doi pași de aici și care a rămas vestită tot atât pentrucă în ea s'a hotărit soarta Transilvaniei, cât pentrucă atunci a căzut poetul Petöfi. Lupta dela 31 Iulie nici n'ar trebui să se cheme dela Sighișoara, ci dela Albești, satul dela celălalt capăt al orașului. Țăranii români din el au adunat pe morții de pe câmp în căruțe și i-au aruncat într'o mare groapă fără nume, deasupra căreia un vultur de bronz cu o sabie în plisc sboară astăzi fără să miște din loc. Printre acei morți, pentru o pricină care nu era a lor, mai ales când Avram Iancu ședea înconjurat de Moții lui în Munții Apuseni, se aflau și destui Români. Monumentul știe numai de Petöfi și de Ungurii căzuți acolo. O placă de bronz povestește faptul în limba maghiară. Călătorii, care vin până în păduricea de pini care îl împresoară, stau înaintea lui și nu înțeleg. Suntem datori să punem alături de placa maghiară o placă română, nu atât pentrucă un monument public din România n'are rost și nu e îngăduit să poarte o inscripție numai într'o limbă străină, oricare s'ar întâmpla să fie ea, cât pentrucă el s'a ridicat și peste trupuri de Români. La fel ne-am purtat cu statuia lui Matei Corvinul dela Cluj, care era dintr'un părinte strălucit român și avusese în oștirile și între oamenii de seamă ai țării, ostași și cărturari dintre noi. El este nu numai al altora, dar și al nostru.

Stăm mișcați la marginea podișului, pe care s'au izbit cele două oștiri de acum o sută de ani. Pe de lături, până departe în vale, se înșiră meri și pruni înfloriți, ca niște pâlcuri de lumânări, care se aprind în fiecare primăvară la capul celor călcați în copitele cailor și rupți atunci de bombe. Mierle cântă pe aproape. Marele poet trebuie să le asculte din liniștea fără întrerupere a pământului. Cântă pentru el.

La o depărtare de nimic de aici și-a întins hotarele o altă țară. Peste culmea dela dreapta e satul în care am copilărit. Afară de proprietarul, venit și el pe procopseală din altă parte, și de cărciumarul din boltă, om străin de neamul și de credința noastră și de ajutorul lui, nu se afla pe acele locuri nimeni, de când se pomenește, de altă obârșie decât cea românească. Mi-aduc aminte de vorba bunului meu prieten din anii tineri, țăranul din Cârțișoara, călător pe toate drumurile, parcă ar fi căutat un bun pierdut și găsit abia după moartea lui, Badea

Cârțan. El, când ajungea la Predealul de pe vremuri, dădea cu piciorul în opincă în țuguil de ciment, care trăgea linia de hotar dela Vârciorova până la Broșteni și zicea: „Cine naiba a mai văzut hotar prin mijlocul țării"! Credeam că Badea Cârțan s'a dus, când i s'au împlinit zilele, la o dreaptă odihnă. Iată că mormântul lui din cimitirul din Sinaia, unde îi fusese dat să se așeze în pământ liber, când la el acasă mai stăpâneau străinii, va trebui să fie din nou acoperit cu flori, care cheamă îndărăt între noi, pentru treburi ale lor rămase neisprăvite, pe cei morți. Vorba lui cea veche, nu vorbă de cărturar, aflată în cărți, ci vorbă scoasă din rărunchii acestui neam, mai trebuie spusă și răspusă, în toate graiurile pământului. În sat, în Albești, țărani în haine de Duminecă joacă o învățată pe loc, doi câte doi, în curtea cu tei de lângă școală. Printre ei se văd și soldați, veniți acasă de pe front, într'o voie de sărbători. Casa, spoită galben și alb și cu două caturi, la umbra căreia se adună, e un chioșc de scrimă al foștilor grofi, risipiți după aceea în toată lumea. Atât și faima lor s'au mai păstrat de pe urma vechilor stăpâni. Alături, noi am ridicat o școală măreață, care stă, cu cele două aripi ale ei, la șosea ca o casă a luminii. Oamenii își joacă jocurile îndătinat și chiuie chiuituri de bucurie, care pot să se schimbe la trebuință în chiuituri de luptă, în preajma ei. O recunosc astfel ca locul de voie bună și de întărire. Ei așteaptă, cum au mai așteptat, o împlinire care s'a mai împlinit.

La acest cot de țară, Românii ortodoxi au zidit, între bisericile luterane, acoperite cu țigla bătrână și străine și prin stilul lor gotic, o mare catedrală, care e tot pe atât de rugăciune și de umilință în fața lui Dumnezeu, pe cât e de mărturisire a dreptului și a puterii unui neam. Trebuia să fiți ca mine acolo, ca să sărbătoriți învierea între zidurile ei înalte. Noaptea era senină. Stelele de pe cer coboriseră parcă pe pământ în flacăra lumânărilor, care pâlpăiau și se mișcau încet după steagurile și prapurii de întâmpinare a lui Iisus Biruitorul. Ingerii lui Damian, în culorile lor de lumină, coboriseră și ei de pe pereți și se amestecaseră cu noi. Ne înfioram, nu numai de sfințenie, dar și de un înțeles mai adânc și numai al nostru. Mergeam cu toții, nu numai mâna de oameni strânși în fața altarului, dar un neam întreg, spre biruință. Cântau preoții și cânta corul, cântam noi și cântau ingerii și sfinții. Nu se putea să nu fim ascultați. Erau cântecele Inverii.

ȘCOLILE ȚĂRĂNEȘTI CU INTERNAT ȘI LOCALE

În epoca înainte de Unire, rolul de căpetenie al Astrei era să strângă rândurile intelectualilor români între ei și să mențină cât mai viguroase punctele de contact cu pătura țărănească, pentru fortificarea continuă a sentimentului mântuitor de solidaritate națională. Grijă de amănunt, de acea mulțime de probleme de ordin material și social, care constituiesc factorul de progres al unei obște, numai în mică măsură puteau să fie atunci preocupări programatice, căci lipseau atât mijloacele cât și puțința politică, pe care stăpânirea streină ne-o îngrădea cu strășnicie.

În acel climat însă, de o structurare socială simplă dar limpede, s'a infiripat o puternică preocupare misionară, hotărâtă să ducă și să difuzeze în lumea satelor noastre solia cărții și crezul neclintit într'un viitor național mai fericit. Factorii acestei propagande au fost preoții și dascălii. Ei însă, întemeiați pe realitățile materiale ale vieții rurale și fiind, în același timp și cei mai intimi cunoscători ai scepticismului țărănesc, sătul de vorbe și discursuri, au înțeles să întrebuinteze puterea exemplului inovator, care, confirmat prin practica pe teren, avca să facă adevărate cuceriri, pe care niciun retorism nu l-ar fi putut realiza. Și astfel, prin introducerea plugului de fier, a mașinilor de însemăntat, săpat, treerat, etc., preoții și dascălii au meritul de a fi eliminat, pe 'ncetul, unele practici plugărești rudimentare, la care oamenii noștri țineau morțiș, în virtutea unui conservatism multiseclar, căruia, altminteri, îi datoram nespus de mult în altă ordine de lucruri.

Azi, când avem posibilitatea acestei retrospectiuni, vorbind despre școalele țărănești ale Astrei este datoră noastră a sublinia, că precursorii acestor școale sunt preoții și învățătorii români ai satelor transilvănene dinainte de Unire.

Firește, străduințele acestor precursori nu puteau să rezolve totul. De aceea, după beția clipelor de după Unire și confuzia optică creată

prin reforma agrară, care dăduse iluzia trecătoare a unei deslegări fericite și complete a chestiunii țărănești, pentru mințile care nu-și pierduseră echilibrul de judecată se punea din nou, cu o amploare neasemuită vechea problemă a satelor și țăranilor noștri, care continuau să trăiască în primitivismul de altădată. Statul, căruia îi revenea sarcina de a rezolvi ansamblul problemei țărănești, din pricini pe care nu aici este locul să le analizăm, nu a găsit cheia deslegării mult așteptate. Cu cât trecea timpul, rănila nevindecate ale unui trecut vitreg, având și adaosuri simptomatice de recentă dată, apărură tot mai izbitor, constituind un motiv de serioase preocupări și griji pentru toți cei ce înțelegeau, că prin ignorarea acestei probleme se pune în cumpană însuși patrimoniul nostru etnic, produs în trecut și condiționat în viitor în bună parte de sănătatea trupească și sufletească a țăranimii.

Deslănțuirea unei acțiuni cuprinzătoare, în interesul regenerării păturii noastre rurale, avea să se producă pe plaiurile voievodale ale Maramureșului, unde vitregile condiții morale și materiale în care continua să trăiască, în țara mult visată a libertății și a belșugului, a smuls din gura țăranului acel țipăt desnădăjduit de: „mălai să ne dați, nu vorbe!”

Apelul izvorit dintr'o extremă strâmtorare sufletească și materială, a găsit în sânul Astei o înțelegere imediată și ideea școlilor țărănești a prins surprinzător de ușor, deoarece — cum spune undeva omul primei inițiative de acel fel, marele suflet de român, — Dr. Ilea, „activitatea de întotdeauna a Astei n'a fost decât o școală țărănească în germinație, care trebuia să răsară și să crească, când i-a venit vremea”.

Vremea se împlinise și toate condițiile erau nespuse de favorabile pentru realizarea ideii. Dar, în concepția Președintelui Asociațiunii, ideea școlilor țărănești se definea pe baze mult mai largi, ca o instituție menită să contribuie și la educațiunea națională și cetățenească a elevilor săi, să inițieze solidarizarea lor într'o muncă constructivă, să păstreze cu țăranii plecați din școală legături de permanentă îndrumare, în scopul să continue și să adâncească opera începută în școală. La această precizare doctrinară Asociațiunea a ajuns în urma sugestivului model al școlii înființate la Sighet, în anul 1931/32 și a consfăturilor avute cu conducătorii unor despărțăminte județene la Cluj, în 19 Nov. 1933, în care s'a cercetat posibilitatea înființării unor astfel de școli în cât mai numeroase centre. De altă parte, din călătoria de documentare pe care o făcuse în mai multe orașe transilvănene — d-l Președinte al Asociației aducea cu sine certitudinea, că preocupările misionare de altădată nu se stinseră cu totul, căci cărturarii consultați își dăduseră cu însuflețire adeziunea la o activitate, menită să zăgăzuiască

procesul de desagregare ce se producea în structura altădată așa de sănătoasă, a sufletului dela țară.

După sondările, consfăturile și primele experiențe, s'a trecut la faptă în mai multe despărțăminte, înființând din primul an 11 școli țărănești cu internat, având un total de 342 elevi, recrutați din 100 comune.

Criteriile de recrutare a elevilor, durata cursurilor, felul lecțiilor și conviețuirea în comun a țăranilor cursiști, constituiau în ansamblu lor o noutate desăvârșită, atât pentru elevi cât și pentru profesori, punând o serie de probleme destul de greu de rezolvat.

În ceea ce privește țăranul chemat la aceste cursuri, greutățile erau de ordin sufletesc, în primul loc. Cei care cunosc firea țăranului român știu că el are o conștiință aristocratică a demnității sale. Ori, fiindcă școala țărănească căuta să atragă la sine cu preferință pe țăranul fruntaș, organizatorii trebuiau să pună în joc toată puterea lor de convingere, pentru a-i determina să participe la școală, explicându-le, că nu vor avea de suportat nicio scădere de prestigiu în fața conlocuitorilor săteni.

Odată concentrați la școală, firește că trebuia să se aibă o deosebită grijă atât pentru calitatea condițiilor de găzduire și trai, ce urmau să li se ofere, cât și pentru natura cursurilor de cunoștințe — deoarece scăderile eventuale nu ar fi trecut neobservate de spiritul de ascuțită critică pe care-l are omul nostru dela țară.

Pentru a ilustra delicata misiune a organizatorilor sunt dator să mărturisesc, că elevii țărani ai uneia din școlile organizate de mine au refuzat să ia masa la azilul orașenesc, deși le asiguraseram acolo sală, veselă separată și hrană zilnică absolut suficientă și substanțială. Din fericire, astfel de greutăți s'au ivit numai în orașele care nu au școli secundare cu internat, instituții care s'au pus la dispoziția Astei cu multă înțelegere.

Noroc însă, că în schimbul anumitor exigențe, pe care nu se șiau să le manifeste — țăranii arătau o sete de cunoștințe surprinzătoare și o autodisciplină de admirat. Se poate afirma fără exagerare, că supravegherea rămâne partea cea mai ușoară din toate grijile pe care le reclamă o școală țărănească cu internat.

În schimb, conținutul și calitatea cunoștințelor ce urmau să fie predate, trebuiau controlate cu cea mai mare luare aminte.

Țăranii aduși la școală arătau o adevărată teamă de examenul de cunoștințe, pe care aveau să-l facă nu în fața profesorilor, ci acasă, la ei în sat, în fața consătenilor. Știu acest lucru dintr'o convorbire pe care o avusei într'o zi de Luni dimineața, după reîntoarcerea elevilor școlii din vacanța pe care le-o acordam pentru diverse interese

familiale. Cu un astfel de prilej un țăran mai tinerel îmi istorisea zâmbind, că a fost supus la un adevărat interogator, punându-i-se o mulțime de întrebări, discutându-l asupra programului și a cunoștințelor, din domeniul plugăritului mai ales. Am făcut atâta vâlvă în sat, îmi spunea omul și s'a adunat lume în jurul meu ca la urs... Dar la urmă trebură să recunoască că nu ne pierdem timpul de geaba la Alba-Iulia.

La întocmirea cursurilor, lăsate în grija despărțămintelor organizatoare, s'au avut în vedere nu numai interesele gospodărești, ci și dezideratele unei educații cetățenești mai luminate și a unui gust mai pronunțat pentru frumusețea valorilor de frunte ale literaturii noastre.

Partea literară a cursurilor — în special proza mai ușoară și alături de ea istoria națională, — erau gustate din plin, cu o bucurie și satisfacție sufletească vădită. Broșurile distribuite pentru lectură erau citite cu sârguință și mulți din țărani erau neobosiți a pune întrebări, cu prilejul convorbirilor libere care se făceau de către conferențieri cu ei. Li interesau în deosebi lămuririle privitoare la situația noastră ca neam, greutățile din trecut și asemănările comparative dintre noi și alte națiuni.

De atâtea ori s'a întâmplat, ca ședințele acestea să se prelungească mult dincolo de ora de curs, luând înfățișarea unor discuții risipitoare de multe nedumeriri. Pentru cei ce au știut să exploateze aceste ceasuri, ele rămân drept cele mai prețioase momente pentru realizarea acestui organic contact sufletesc între țărani și cărturari, de care sunt condiționate încrederea reciprocă și, dincolo de ea, însăși problema mare a solidarității noastre colective. Întâlnirile acestea sufletești sunt una din multele înfățișări ale școalelor țărănești cu internat și chiar și numai în sine ele ar putea constitui și singure o justificare ideală a acestei instituții.

În ordinea preocupărilor gospodărești, completate cu noțiuni de igienă umană, cuvântul hotărîtor l-au avut întotdeauna posibilitățile de intuire pe teren a cunoștințelor desbătute teoretic. Acolo unde aceasta nu s'a putut face, nu este de presupus să se fi obținut succese reale. Interesul cel mai remarcabil l-au trezit altoitul și albinăritul, în care țăranul nostru este mai puțin îndemânat. Față de îndrumările și recomandațiile teoretice a unor noi metode de îngrijire a solului, alternări de culturi sau un nou fel de prășire a porumbului, țărani păstrau o rezervă semnificativă, greu de învins. În această privință vor da folos deplin numai demonstrațiile pe teren — foarte anevoie de făcut în cadrul școalelor țărănești, care își țin cursurile între lunile Nov.—Febr., sezon complet mort pentru agricultura practică. Fără în-

deja însă, insistențele în această direcție sunt totuși fructuoase, pentru că ele constituie un argument în plus pentru capitularea unor rezistențe, manifestate de spiritul conservativ țărănesc, față de truda reformatoare a instituțiilor agricole ale statului. În fine, vizitarea gospodăriilor model sau a fermelor de stat, au avut, pentru țărani, intradevăr darul unor momente de supremă revelație gospodărească, demonstrându-le avantajele palpabile pe care le dă munca raționalizată.

Pentru puțința stabilirii exacte a contribuției școalelor țărănești la opera de promovare și perfecționare a trebilor gospodărești, rămâne o pagubă regretabilă împrejurarea, că nu dispunem de suficiente date statistice. Pe bună dreptate este însă de presupus că s'au atins rezultate cu totul satisfăcătoare.

De altfel despărțămintele au făcut tot ce le-a stat în putere, ca să incurajeze pe țărani de a trece la fapte, acordându-le puieți, coșnițe perfecționate, semințe selecționate, etc.

Cam acestea ar fi, în rezumat cu totul sumar, înfățișările de seamă ale școlii țărănești cu internat. Pentru ceea ce înseamnă ele în lumea satelor noastre, rămâne revelator faptul, pe care în mod normal îl presupun general, că foștii elevi ai acestor cursuri nu scapă nicio ocazie de a-și manifesta în felurite chipuri sentimentele de grațitudine față de foștii lor profesori. Un astfel de țăran nu trece pe străzile orașului fără să te bage în seamă — te caută acasă, cu încredere, pentru necazuri personale, dacă le are și te primește cel dintâi atunci, când ai descins pentru vreo conferință în satul său natal.

Judecând după aceste semne exterioare se poate afirma, că Astra a reușit să atingă obiectivul pe care și l-a fixat prin școlile țărănești și anume constituirea unei elite țărănești menite să continue și să multiplice cunoștințele obținute, printr'o directă și largă difuzare în mediul ei propriu de viață.

Pentru ca să nu se creadă, că afirmația aceasta ar fi lipsită de cumpăt, dau aici și câteva cifre, prin prisma cărora adevărul străbate cu prisosință.

Din statisticile de care dispunem reiese, că între anii 1933—35 au funcționat în total 39 de școli cu internat, frecventate de 994 de elevi țărani. În următorii 3 ani (1935—38) au ființat 68 de școli cu 1904 elevi, iar ultimii 2 ani (1938—40) ne arată 128 de școli cu 5405 elevi. Totalul școlilor cu internat ce au activat este de 235, cu un efectiv de 8303 elevi.

Numărul de mai multe mii, dar mai ales ritmul de progresiune geometrică în care s'au înmulțit centrele și ascultătorii ne arată lim-

pede, că ne găsim în fața unei acțiuni de culturalizare în mase, înestrată cu o reală forță de antrenare.

Rezultatele au fost obținute în faza inițială și în împrejurări grele, cu deosebire în ultimii doi ani, când nevoile militare au chemat sub drapel covârșitoarea majoritate a țăranilor bărbați.

Subvenționarea bănească a acestor școli s'a făcut prea puțin din fonduri oficiale, știut fiind că între anii 1933—39 Asociațiunea n'a primit decât 5¹/₂ milioane Lei, din care, având a se achita de atâtea obligații culturale și sociale, firește că pentru școlile țărănești nu putea sacrifica decât sume mult mai mici decât nevoile reale.

Dar, de sigur spre folosul binelui obștesc, ofrandele particulare spontane și, în unele locuri, o cerșetorie sfântă pentru un scop nu mai puțin sacru, au izbutit să se arate mai tari decât puterea banului.

Această împrejurare, mai presus de cifre și de probleme financiare, ne arată biruința unui crez — crezul unanim al celor mari și mici care stau în jurul Astrei, exprimat de către unul din președinții de Despărțământ în următoarele cuvinte :

„Cred eu și cred mulți așa, — că niciodată nu s'a făcut, nici de stat și nici de alte societăți particulare, un lucru mai real folositor țăranului decât acum”.

La capitolul acesta, al școlilor țărănești cu internat, se cere însă delă sine un cuvânt de completare și despre o altă instituție similară a Astrei, care, pe lângă sora ei mai mare, până acum a jucat un rol minor de cenușereasă.

Mă gândesc la școlile locale ale Astrei, pe care le cunosc din experiența mai multor ani, făcută în raza cercurilor culturale ale Despărțământului pe care-l conduc.

Ca și pentru școlile cu internat, timpul cel mai util pentru aceste școli este în lunile Nov.—Febr., când munca câmpului stagnează. Mai mult ca oricând, țăranul în aceste luni este dispus să învețe. De aceea, în toate comunele noastre, sălile de clasă ale școlii primare, ba chiar și sala culturală, unde există, se dovedesc neîncăpătoare pentru numărul auditorilor. Orele destinate acestor discuții, căci uneori realmente sunt discuții — de preferință sunt între 5 și 7 seara. Zăbava fără rost până la vremea cinei, ba în unele locuri frecventarea crâșmei, este înlocuită astfel cu ședințele acestor școli. În cel mult un sfert de ceas dela sosirea conferențiarilor în comună, auditorul este prezent.

Ținând seamă de psihicul țăranesc, partea introductivă trebuie să o constituie un subiect literar sau istoric — predat de un vorbitor cu alese însușiri oratorice. Țăranul nostru apreciază și iubește mult vorbirea frumoasă, împodobită cu flori de stil, comparații și pilde accesi-

bile puterii lui de pricepere și înțelegere, rămâne însă complet decepționat de ținuta oratorică rigidă sau prea înaltă. Este o plăcere deosebită să vezi manifestările țăranilor, uneori în forme așa de spontane și reușite, că atmosfera sălii rămâne până la sfârșit electricizată de ele. În partea doua a programului figurează subiectul de forță, de obicei de natură economică, pe care sătenii nu numai că îl doresc, dar uneori ți-l indică ei înșiși. El este totdeauna în legătură cu o situație locală și tocmai din această cauză trebuie bine studiat dinainte, iar soluțiile trebuiesc date în limita realului și a posibilităților. În această privință cred, că marile probleme economice ale satelor noastre, cum ar fi de pildă înființarea cooperativelor de lapte, asociațiile gospodărești pentru procurarea uneltelor agricole, construirea de fântâni igienice, ridicarea caselor culturale, etc., mai ales în aceste ședințe se pot desbata cu folos, pentru că de față sunt oameni de tot soiul, sceptici și optimiști, luminați și mai puțin luminați.

Cu un cuvânt se poate întreprinde o operă de luminare și de stimulare deosebit de prețioasă — atât în direcția trebilor obștești, politice și culturale, cât și a inițiativelor gospodărești locale.

Experiența făcută personal îmi arată, că acolo unde factorii locali de conducere sunt oameni calificați și mai ales bine intenționați, comunele ajung, grație acestor școli locale, la conștiința sentimentului de solidaritate și a realizărilor ce le stau în putință prin puteri proprii. Într'un stat ca al nostru, în care parasitarismul și bugetivorismul sunt fenomene din nefericire generalizate, provocarea unui asemenea reviriment în celula rurală ar fi un fenomen de-a-dreptul revoluționar.

Din aceste câteva observații reiese limpede folosul în sine și caracterul complimentar pe care-l au școlile locale față de școala țărănească cu internat. Dacă scopul uneia este de a forma elite țărănești active, capabile de a provoca o permanentă efervescentă de ordin economic și moral în mediul lor nemijlocit de trai — cealaltă constituie un prețios factor de sprijin în ajutorul exemplului gospodăresc și cetățenesc, pe care absolvenții școlilor țărănești cu internat se nivesc a-l populariza și acredita, devenind un factor de sguđuire adresată direct masei, pentru urgenta și deplina ei urnire din inerție.

Astfel, din schițarea scopului urmărit și a datelor de funcționare, se ajunge în mod logic la constatarea, că la temeiul școalelor țărănești cu internat și locale Astra a pus o concepție unitară și larg cuprinzătoare.

Firește, nimeni nu ignorează faptul că în viața țaranului nostru intervenții de această natură au făcut și continuă să facă și alte instituțiuni sau factori, care sunt animați de intențiuni tot atât de frumoase

și mari și pe deasupra dispun și de mijloace materiale mai substanțiale decât Astra.

Cu toate acestea desavantajii, noi credem cu tărie în adâncimea și dimensiunile desțelenirii sufletești, pe care Asociația a reușit să o producă în pătura țărănească, prin instituțiile de care ne-am ocupat.

Oricum ar fi, pentru răsimpul de cei câțiva ani de activitate de până acum, noi putem stabili cu certitudine prețul moral deosebit și meritele incontestabile pe care și le-a câștigat o inițiativă, care se realizează numai pe înțelegerea și colaborarea spontană a păturei noastre cărturărești, în al cărui spirit de jertfă și de misionarism stă depusă însăși cheia de viitor a acestor școli.

De aceea, afirmând că școlile țărănești ale Astei sunt manifestarea zestrei sufletești a cărturărimii luminate de pe plaiurile transilvănene, noi întrevedem pentru ele o dezvoltare viitoare strălucită și de nebănuită importanță

EUGEN HULEA

CRONICI

NAȚIUNEA ROMÂNĂ, CA PRINCIPIU AL DREPTULUI NOSTRU ¹⁾

Anii din urmă se găsesc caracterizați, în ordinea fenomenului *juridic*, printr'o adevărată revoluționare a unor concepții adânc impământenite, și ea apare ca urmare a revoluțiilor politice, prin care au trecut sau trec încă numeroase comunități naționale. Și dacă la baza transformărilor de natură politică, se înregistrează acea *criză* a unor concepțe privite ca general valabile în secolul al XIX-lea, ca: *individualismul*, *liberalismul* și *democratismul*, aceeași *criză* îngăduie cercetătorului, desprinderea consecințelor sale și în domeniul *juridic*, în materie de instituții, principii și norme, ce alcătuiesc în totalitatea lor, ordinea *juridică* statală. Ori, în acest proces încă în curs de desfășurare, dintru început urmează a se pune în lumină *ideea de bază*, *principiul ultim* al operei de reconstrucție *juridică* ce se întreprinde, sau a cărei necesitate este adânc resimțită. Și este înafară de orice îndoială, că o astfel de *reconstrucție juridică*, — operă totdeauna, pe cât de grea de înlăptuit, pe atât de delicată, — apare și la noi, la Români, și necesară și utilă, dat fiind acel complex de factori ce caracterizează în momentul de față, existența noastră ca *națiune* și ca *Stat*; acesta rămânând în conștiința noastră *juridică*, mai mult ca ori când poate, — față de segmentarea corpului național românesc, — drept „personificare *juridică* a națiunii”. Care sunt acești factori ce comandă deopotrivă procesul unei substanțiale transformări, — în ce ne privește, — în structura, fizionomia și spiritul instituțiilor noastre *juridice*, ne-o arată însuși mediul social, *juridic* și *politic*, în cadrele căruia se desfășură existența noastră națională, și în limitele căruia norma *juridică* își găsește desăvârșirea. Ori, din rândul lor nu s'ar putea ignora, nici lipsa — până în ceasul de față, — a unei depline unificări legislative în toate domeniile, care să ofere uniformă reglementare tuturor materiilor și raporturilor *juridice* pentru întreg corpul social, organizat în cadrele Statului român. Nu s'ar putea ignora deo-

¹⁾ Mircea Djuvara, *Națiunea română, ca principiu al dreptului nostru*. (Comunicare la Academia de Științe Morale și Politice, în ziua de 4 Decembrie 1941). București 1942.

potrivă faptul, că în prezența unei suspendări, de caracter *definitiv*, a ordinii constituționale, anterioară datei de 5 Septembrie 1940, națiunea română se găsește în situația de a aștepta să-și făurească o nouă așezare constituțională, care să elimine întemeiatele obiecțiuni ce se putuseră aduce anteriorilor texte constituționale, ce afirmau într'adevăr adeseori, „forme fără fond”. Nu s'ar putea trece în sfârșit sub tăcere, nici acel fenomen — adeseori pus în lumină, — al împrumutului prea substanțial al legislației noastre din legislații străine, ceea ce a putut compromite pecetea oricărei originalități în materie de drept, în textele noastre de drept pozitiv, ca și orice continuitate cu instituțiile juridice ale trecutului. După cum deopotrivă trebuie luat în considerare, acel ansamblu de factori, prin mijlocirea cărora cată să-și găsească înlăptuire în viitor, comandamentele „dreptății românești”, atât în ordinea așezării noastre statale, cât și a reconstrucției politico-teritoriale.

Acestei probleme, de covârșitoare importanță pentru ziua de astăzi ca și pentru viitorul apropiat, consacră cercetarea de față, — prezentată ca o Comunicare la *Academia de Științe Morale și Politice*, — d-l Prof. Mircea Djuvara, urmărind să pună în lumină *principiul ultim* al dreptului nostru. Este aceasta o importantă cercetare obiectivă a problemei, ce reprezintă o contribuție științifică, — izvorâtă dintr'o adâncă cunoaștere a dreptului nostru, a spiritului său, dar și din luarea în considerare a organicei evoluții a ființei noastre naționale, — la așezarea, astfel cum mărturisește autorul, „a dreptului nostru, în mod științific și sistematic, pe adevăratele lui elemente de bază originale” (pag. 3). Și elementul de bază, principiul central ce trebuie să domine și la noi, întreaga operă de reconstrucție a dreptului, este — astfel cum constată dintru început, — nu *individul* sau *Statul*, nici vreun principiu de drept străin, incomplet înțeles, ci *națiunea*: „So-cotesc, — accentuiază d-l Prof. Mircea Djuvara, — că există și la noi o noțiune dominantă a dreptului nostru, care ne este proprie și care nu coincide nici cu cea germană, nici cu cea italiană, nici cu cea individualistă, și nici bine înțeles, cu cea comunistă. Am credința că această noțiune este aceea a *națiunii române*” (pag. 4).

Dar spre a pune în lumină această idee, d-l Prof. Mircea Djuvara consideră necesar de a lămuri concepția în materie, a doctrinei juridice național-socialiste și a celei fasciste, urmărind astfel să des-prindă prin comparație cu aceste două importante sisteme inovatorii, un element specific românesc. Se consacră astfel un număr de pagini din acest substanțial studiu (pag. 4—12), unei luminoase expuneri a concepției național-socialiste, care pune la baza dreptului în cel de al III-lea Reich, *comunitatea poporului german* (*Die deutsche Volksgemeinschaft*).⁶ Într'adevăr, „cuvântul *comunitate națională* prinde un nou înțeles în dreptul german de astăzi. El nu mai exprimă noțiunea abstractă a sumei unor oameni, care aparțin prin simpla lor voință subiectivă aceluiași Stat, sens întemeiat pe consacrarea unui sistem de drepturi individuale îndreptate ca arme contra Statului. Națiunea nu mai este, cum zicea Renan, un plebiscit de toate zilele. Noul drept

german înțelege prin ea comunitatea etnică germană, intru cât nu este înzestrată numai din punctul de vedere subiectiv cu o conștiință și voință unitară, dar este întemeiată pe realități obiective, pe istorie, pe origine, pe factori geografici, pe religie, pe limbă și mai ales pe rasă. Devenită astfel de sine stătătoare față de indivizi, ea devine în istorie o „putere” organică în înțeles „politic”, putere care luptă să trăiască în felul ei propriu, reînviindu-și, adâncindu-și și lărgindu-și mereu viața ei originală, pe toate tărâmurile. E o voință concretă de acțiune, îndreptată unitar spre același țel național („Wille zur Tat”), și nu o simplă masă pasivă de oameni izolați, sau de partide de oameni izolați. Ea nu constituie un simplu „obiect” al îngrijirilor unui Stat suprapus, cum este înțeleasă de individualism, care nu o poate concepe decât ca o „societate de interese”, interese ele înșile divergente” (pag. 4—5). Ori, din această concepție inovatorie, o întreagă serie de consecințe în diferite domenii deci și în cel juridic. Se accentuează adică asupra primatului „Volk”-ului, — ce reprezintă o structură și o finalitate proprie, care nu trebuie să se confunde cu aceea a celorlalte popoare, — față de care se găsește subordonat *Statul*. Acesta este privit acum numai ca un „aparat”, pus la dispoziția Führerului, în scopul promovării țelurilor fundamentale ale Comunității naționale, care apar ca *ultima ratio* a politicianului, dar și a juristului. Decăzut astfel din atotputernicia sa de odinioară, din zeificarea sa chiar, Statul — care este alături de „Volk”, un element alcătuitor al Reich-ului, — își vede pusă în discuție și contestată adeseori, în noua concepție juridică, chiar *personalitatea* sa. Astfel fiind și *dreptul* trebuie să se inspire din comandamentele „Weltanschauung”-ului național-socialist. Și cum noua „filosofie a vieții” în cel de al III-lea Reich, este fundamental antiindividualistă, de aci — în opera de reconstrucție a instituțiilor și normelor juridice, — urmează îndepărtarea a tot ce poate promova conceptele, socotite ca perimate în doctrina național-socialistă, adică: individualismul, liberalismul și democratismul (acestui ultim concept, național-socialistii dându-i un alt fundament și aducându-i o altă interpretare). De aci condamnarea însăși a dreptului roman, — calificat în această concepție, — ca a fi prezidat la construirea unei lumi individualiste și capitaliste. De aci, pe cale logică, se ajunge la străduințele de reînviere a vechiului drept germanic, de spirit și caracter comunitar. Și trebuie deoptrivă reținută — în procesul revoluționării dreptului, — această deosebire ce se face „... între un drept al autorității (hoheitliches Recht) și un drept al membrilor poporului (volks-genossisches Recht), acesta din urmă lăsând o deplină libertate de inițiativă membrilor Comunității, dar polarizând în întregime această libertate, în sensul nevoilor comunității politice. Această deosebire este destinată a înlocui vechea distincție între dreptul public și cel privat, care era considerat fiecare cu domenii cu desăvârșire separate” (pag. 6). Dacă ar fi a se desprinde un principiu filosofic al acestei noi concepții în care național-socialismul interpretează *dreptul*, el trebuie găsit în „ordinea concretă” în istorie, care pentru școala nouă de drept german, o reprezintă comunitatea germană, în realitatea ei concretă, ca națiune. Iar când se vorbește de o nouă întoarcere la Kant, prin

Fichte și Hegel, de îndrumarea spre un nou-platonism, urmează a se înțelege aceasta, cu eliminarea a tot ce putea apărea odinioară — în gândirea lor, — ca un elogiu al individualismului. (Cf. pag. 9—10).

Spre deosebire de concepția național-socialistă, — care vede astfel, ca urmare a unei îndelungate evoluții istorice, principiul ultim al dreptului în *comunitatea națională*, — fascismul privește *Statul* ca fiind principiul de bază al noului drept italian. Intr'adevăr, precizează d-l Prof. Mircea Djuvara, „... concepția și organizarea fascistă, care este și ea, produsul istoric al evoluției mai vechi și mai noi italiene, pune temeiul pe *organizarea de Stat* și nu pe popor.” Explicația trebuie căutată în faptul, că „... încă de mult Italia manifestase tendința, care a creat națiunea italiană ca unitate reală politică, și nu ca în Germania, națiunea Statul” (pag. 9). De aci teza că Statul este mai presus de națiune, în timp ce la Germani el se găsește subordonat comunității naționale, ne mai fiind ceva de sine stătător, ci doar o *formă* a cărei fundament rămâne *etnicul național*. De aci urmează situarea *dreptului fascist* în serviciul Statului, a cărui organizare el o desăvârșește, a cărui misiune de consolidare și reînnoire el o promovează. Noul drept italian privește astfel *Statul fascist*, — această formă de Stat ce reprezintă deopotrivă, ca și Statul național-socialist, reacțiunea față de Statul individualist și liberal, — „ca realitatea juridică primordială, pentru atingerea și constituirea țelurilor superioare ale poporului, și chiar pentru formarea finală a acestuia” (pag. 9). În acest înțeles trebuie privită opera de promovare a „omului nou” italian, prin metodică cultivare a noilor țeluri superioare ale Statului fascist, care se inspiră și din vechea idee imperială. Și în serviciul acestei opere, de fundamentală valoare în concepția fascistă, se încadrează și *dreptul*, ca știință, dar și ca reglementare de drept pozitiv.

Ne găsim astfel în prezența a două concepții, deosebite în structura lor intimă, izvorite din evoluția realităților specifice a două mari comunități naționale europene, și prin aceasta însăși, privite ca parte integrantă a istoriei lor naționale. „Este sigur, — precizează d-l Djuvara, — că național-socialismul și fascismul, chiar în deosebirile lor, au fiecare explicația lui istorică... Această explicație învederează cum și de ce ele s'au format cu caracterele lor proprii, așa cum se înfățișează astăzi” (pag. 8). Astfel fiind, o transplantare și imitare a lor la alte popoare, nu poate fi — ca regulă generală — nici utilă, nici de dorit. Corespunzând realităților și necesităților unui moment istoric, la două mari națiuni, nici național-socialismul, nici fascismul, nu trebuiesc privite, — astfel cum autorizați exponenți ai acestor concepții revoluționare o afirmă, — ca „o marfă de export”. Și atunci, în chip firesc, cerțarea *principiului ultim al dreptului* la alte popoare, trebuie să pornească deopotrivă dela cunoașterea și descifrarea propriilor realități naționale.

*

Astfel pusă problema, este locul de a vedea cum se conturează acest principiu ultim al dreptului nostru? Cu îndreptățire îl vede și îl cercetează d-l Prof. Mircea Djuvara, în însuși conceptul de *națiune română*. Frumoase pagini din acest studiu sunt consacrate analizei pro-

blemei, cum trebuie interpretată ideea de *națiune română* ca bază a dreptului nostru pozitiv, și mai ales pentru ce ea trebuie să reprezinte pivotul însuși al reconstrucției întregului nostru drept. „Națiunea română — stabilește autorul — o simțim cu toții. Sentimentul acesta are desigur o explicație istorică și la noi. Venit din adâncurile trecutului nostru, cu suferințe, lupte și succese de care suntem mândri, noi ajungem să simțim națiunea noastră ca o realitate proprie, care nu se confundă nici cu „die Volksgemeinschaft” germană, nici cu „Statul” lui Mussolini, încă mai puțin cu doctrina de luptă de clasă a conglomeratului sovietic, și nici cu concepția occidentală a colectivității politice din Franța și Anglia. Acest simțământ nu este de astăzi, ci de când ne-am deșteptat la viață ca Români, l-am avut întotdeauna. El s'a intensificat însă treptat, prin acțiunea noastră istorică recentă. Pentru el am luptat, pentru el ne-am jertfit, pentru el a făcut tot ce a făcut Statul român” (pag. 13). Pentru Români așa dar, ideea de națiune apare ca ceva organic și indestructibil, ca un fapt concret, dar și ca un imperativ moral în același timp. Eliminarea din comunitatea națională apare pentru această rațiune, ca o pedeapsă, și ca suprema pedeapsă. Așa o privește Legea română, în materie de dobândire și pierdere a naționalității române: „De aceea, de altfel, noi considerăm despărțirea de națiunea noastră, pierderea juridică a naționalității române ca o pedeapsă, iar dobândirea ei ca o favoare. Calitatea de „Român” în sensul apartenenței de neam și lege, este în gura noastră o laudă pentru altul și o mândrie pentru noi, după cum e o ocară a numi pe cineva „străin”, de orice fel ar fi” (pag. 13). Și dacă atât de important este conceptul de *națiune* pentru comunitatea română, este de admis într'adevăr, că „... pozitivismul juridic nu se poate menține ca o concepție explicatoare a dreptului nostru. Națiunea domină legea. Legea este făcută pentru Națiune și nu Națiunea pentru lege. În Națiune găsim însă, prin acțiunea ei justificată, justiția obiectivă... De aceea nu suntem nici individualiști, pentru că nu punem mai presus de toate voința suverană a fiecăruia, chiar dacă e arbitrară. Această voință nu are valoare pentru noi în drept, ci trebuie să se subordoneze dreptului, adică în speță ideii de Națiune și justiției” (pag. 14). Dar care este la noi, raportul dintre Stat și Națiune? Intr'o atât de judicioasă formulă: — și prin comparație cu concepția național-socialistă și cea tascistă, din care reese în lumină teza noastră proprie în materie, — d-l Prof. Mircea Djuvara accentuiază, că „... Statul nostru nu este mai presus de Națiune ca la Italiani, și nici invers ca la Germani. Statul nostru nu este o simplă creație tehnică accesorie, cu o funcție subordonată, dar nu este nici făuritorul Națiunii. Statul nostru este cu adevărat expresia juridică a Națiunii Române, în totalitatea lui. El își întinde aripile lui protectoare chiar și înafară de frontierele politice, atunci când acestea nu mai acopăr tot întinsul esențial al Națiunii Române, una și nedespărțită. El nu merge de altfel, mai departe de granițele naturale ale Națiunii Române. Statul are așa dar la noi un rost național, și nu e numai putere oarbă. E Statul nostru, prin noi înșine, purtător politic al idealului nostru național. Prin el ocrotim și facem să trăiască cât mai intens Națiunea. El personifică Națiunea” (pag. 15—16).

În sprijinul acestei teze, prezintă d-l Djuvara interpretările în materie, ale doctrinei române de drept public. Și — arată D-sa — la recunoașterea îndreptăririi ei, pledează cele mai caracteristice dintre momentele istorice pe care le-a înscris Națiunea română și Statul român modern. Astfel fiind, ideea de Națiune urmează a fi recunoscută și ca idee centrală, pe care se sprijină și concepția noastră juridică: „În concluzie, concepția noastră juridică nu se întemeiază nici pe individualism, nici pe cosmopolitism, nici pe dreptul natural clasic, nici — în fine, — pe vreun subiectivism. La noi domină ideea de lege, de justiție concretă, prin Națiune, spre valori supreme obiective și raționale. Fără a fi individualiști, la noi aflăm ceea ce se cheamă în știința politică liberalism, dar un liberalism în cadrul Națiunii. Și aci aflăm un echilibru și o armonie superioară, care ne fac cinste” (pag. 18).

*

Dacă acesta este un adevăr științific, apare atunci ca un comandament, ca „... știința juridică dela noi să încerce odată, să găsească în mod metodic în *sentimentul nostru național*, în nevoile noastre și în idealul nostru românesc, *fundamentul unitar* al complexului instituțiilor noastre” (pag. 3). În aceasta ar consta opera de reconstrucție a dreptului nostru. Numai astfel înțeleasă, ea ar servi și ar desăvârși „Reînvierea națiunii noastre, care și azi, constituie țelul suprem al întregii noastre activități, și deci al întregului nostru drept” (pag. 21).

Prezentând argumentarea de bază a acestei probleme, — printr'o convingătoare documentare și judicioasă interpretare, — d-l Prof. Mircea Djuvara deschide calea, pentru ca astfel cum o spune D-sa, „cercetătorii noștri să adâncească problema mai departe” (pag. 4).

Astfel, dacă promovarea cercetărilor de filosofie juridică și explicarea filosofică a instituțiilor și principiilor de drept internațional, dătoresc atât de mult culturii adânci, juridice și filosofice a Profesorului Mircea Djuvara, și neostenitei sale activități, — ce stăruie ca un impresionant exemplu, — prin studiul de față se desemnează un nou domeniu, către care urmează a se îndrepta atenția juriștilor români. Și acesta pare a fi și scopul urmărit de Profesorul Mircea Djuvara, — maestru reputat în domeniul juridic și filosofic, — prin luminoasa sa Comunicare dela Academia de Științe Morale și Politice.

GEORGE SOFRONIE

UN VOEVOD FILOSOF

Cartea cea mai nouă pe care a tipărit-o Academia Română, „Învățăturile lui Neagoe Basarab”, Domnul bisericii lui Manole dela Argeș, deșteaptă multe agintiri. Oamenii de știință au s'o îmbrățișeze cu sete. Au mai dat lupte în jurul ei și sunt gata să le ia dela capăt, cei care au rămas printre noi sau moștenitorii lor. Cei din urmă, pe care i-am apucat și i-am auzit rând pe rând, au fost Nicolae Iorga de o parte, incredințat și aducând puternice dovezi istorice că aceste învățături ale bunului și credinciosului Domn al Țării Românești, Neagoe Basarab Voevod către fiul său Teodosie, date pentru întâia oară la lumină după

un manuscris românesc dela 1654, de Ioan, eclesiarhul Curții în București, la 1843, au fost scrise într'adevăr și atunci, de tatăl încoronat pentru coconul sortit să-i urmeze în scaun și, de cealaltă parte, Demostene Russo, învățatul bizantinolog, părtaş al altei păreri. Ar fi, după el, vorba de o punere împreună târzie, la un secol și jumătate după plecarea dintre cei vii a inchipuitului autor domnesc, de mâna unui călugăr, la el acasă în știința bisericească. Mă îndoiesc dacă se va mai putea face vreodată lumină în această pricină acoperită de cețurile istoriei. Manuscrisele care s'au păstrat, slavon și grec, sunt astăzi toate înaintea noastră și, oricât ar fi de ciocănite, nu vor fi în stare să mărturisească altceva decât au mărturisit până acum. Atâția dintre noi vor crede și mai departe, lăsând pe oamenii de știință împărțiți pentru totdeauna în tabere, că învățăturile sunt ale lui Neagoe. Voevodul, care a ocrotit pe întâiul nostru lucrător tipograf, monahul muntenegrean Macarie, și a ridicat cea mai strălucită biserică domnească, era destoinic să înjghebeze și o asemenea carte. Poporul trebuie să aple în sfârșit acest adevăr și să și-l însușească. El ar fi un izvor de încredere și de putere. Mâna, care a așezat pe hârtie în gătită chirilică a vremii roadele unei vechi înțelepciuni, s'a făcut de mult pulbere, domnișorul, care n'a mai avut parte s'o folosească așa cum i o pregătise părintele, pentru că s'a stins la Constantinopol fără să domnească, deopotrivă, dar Învățăturile, ajunse după 400 de ani carte populară, pot să capete un nou rost. Prin ele vorbește gura strămoșilor, care ne însoțesc pas cu pas pe un drum plin de uimiri. Ceea ce își trec din mână în mână oamenii de cercetare poate fi foarte prețios pentru știință, dar ceea ce își imprumută din secol în secol popoarele este de un preț neasemănat mai mare pentru viață.

Cartea scoasă de Academia Română este datorită Domnului Vasile Grecu, profesor la Universitatea din București, și aduce, puse față în față, textul grecesc al Învățăturilor, descoperit mai de mult la Mănăstirea Sfântului Dionisie, dela Muntele Athos, la 1895, dar nereprodus până astăzi, și traducerea lui în întregime. Punerea în românește a fost făcută nu numai cu pricepere, dar cu adevărată evlavie, în limbă cărților bisericești, care trebuie să fi fost și limba Curții dela Argeș în acele depărtate secole. Inchizi ochii și ți se pare că îl auzi șoptind pe însuși bunul și credinciosul Neagoe la o fereastră cu chenar de piatră a casei domnești. Știm cum se vorbea atunci din cea mai bătrână scrisoare românească pe care o avem. O scria acel Neacșu din Câmpulung negustorilor din Brașov, negustorilor sași de acolo care se vede că ne cunoșteau graiul, ca să le dea pe ascuns de veste mișcările Turcilor dela Dunăre. Era un fel de spion pe care îl aveau și-l plăteau la Curtea Domnului muntean. Cancelaria Domnească și biserica puteau să întrebuițeze limba slavonă, pentru care aveau dascăli și dieci din Balcani, dar limba țării era aceasta. Neacșu ne-o spune în treacăt fără să se gândească, și sute de mii și milioane freamătă a înțelegere împrejurul lui până la marginile pământului românesc și mai departe, pe unde trăiesc în acele timpuri românii. Acel freamăt trece și prin aceste învățături oricât oamenii de știință ne arată că au fost scrise în limba cancelariei și a bisericii. Domnul vorbea însă românește cu ai săi. Putea

să le scrie în scrisul de Curte, dar de vorbit, nu poate fi nicio îndoială, le vorbea în limba casei. Stăruind, poate mai mult decât s'ar cuveni, în lucruri cunoscute nouă tuturor atât de bine, printr-o foarte de curând ne-a fost dat să auzim, dela un loc tot atât de înalt pe cât de primejdios, că poporul românesc ar fi alcătuit din două pături, una mai subțire, de cărturari și de locuitori de orașe, plină de erezia obârșiei latine, și alta groasă țărănească, aceasta slavă. N'ar trebui, aceasta din urmă, decât să fie desfăcută, prin vreun mijloc sau altul, de cea dintâi, ca să-și aștepte în liniște soarta. Asemenea basme istorice și filologice, care, la fel cu basmul folklorului, pornesc mai cu seamă din Răsărit, sunt, firește, fără niciun temei pentru orice om de astăzi, stăpân pe abecedar și de bună credință, dar ele îndrănesc să se strecoare în învălmășeală, ca doar, doar, or rămâne amestecate cu celelalte și nedescoperite până la timpul potrivit.

Ce ar trebui să zicem atunci, noi despre Rusia, bunăoară, un adevărat turn Babel de popoare, adunate de unde s'a nimerit, cu un strat fin de destul de gros chiar pentru Ruși, și pentru care, ca să poată fi ținute împreună, s'a născocit, ca idee de unificare, când ortodoxismul, ca moștenire bizantină, împotriva Tătarilor și Turcilor, când țarismul ca moștenire imperială romană față de Europa și de Asia, și când sovietismul, ca moștenire marxistă, pentru întreaga lume ?

Ortodoxismul și țarismul s'au dus, sovietismul se clatină; se va mai găsi vreo idee de unificare pentru popoarele Rusiei? În ce ne privește, singur Neacșu, cu răvașul lui în limba românească aidoma la 1521 cu limba românească de astăzi, face de ocară și spulberă aceste vorbe de clacă panslavă. Tocmai pătura orașenească a suferit tot felul de înrâuriri, de port, de gând și de limbă, pe când pătura țărănească s'a păstrat neschimbată, românească de când se pomenește, de pe coloana Traiană și românească și în zilele noastre spălând și aducând îndărăt în apele ei, de câte ori a trebuit, cealaltă pătură. Tot ce a fost și mai este străin se topește fără putere în ea. Vorba lui Alecsandri, dintr'o scrisoare trimeasă lui Papadopol Calimah la 6 Mai 1888 și pe care o iau din „Vieța lui Alecsandri” de Doamna Elena Rădulescu Pogoneanu: „Tot sper că Dumnezeu nu ne va lăsa, după atâtea lupte prin care am trecut; mai mult, am convingerea că oricine se leagă sau se va lega de România nu va avea bun sfârșit”.

Iată însă câteva rânduri din vestita scrisoare către oasele mamei sale Neaga și ale fiilor săi Petru și Ioan și ale fiicei sale Anghelina și cuvânt de plângere asupra lor, din Învățăturile talmăcite de d-l Vasile Grecu. Ele sunt o probă, cum avem puține, de sgduitoare cuvântare de moarte. Asupra ei se îngrămădesc mai cu seamă luptătorii, unii ca să arate că numai un fiu putea să găsească asemenea cuvinte și ceilalți ca să scoată la iveală tot felul de nepotrivelii, de care Neagoe nu s'ar fi făcut vinovat. Intre altele domnul Grecu răstoarnă cu ajutorul textului grecesc, o parte din nepotrivelii și ne întărește astfel și mai mult în părerea că ne aflăm înaintea unei cărți a Domnului dela 1520. Trebuie să-i fim recunoscători și pentru această întărire. Rândurile vor sluji de asemenea ca probă de limba, în care a fost făcută traducerea :

„Deci dară, prea Cuvioase Mitropolit și prea cinstiți Igumeni și diaconi și voi toți mireni, popor creștin al Domnului care întotdeauna ridicăți laudă Domnului, care de nu s'ar despărți niciodată de voi, ascultați-mă prea puțin și pe mine, vrednicul de milă și să nu vă fie greu cuvântul meu! Căci din inimă mi-e dor să spun câteva cuvinte către oasele maicii mele. De aceea iertați-mă și fiți-mi îngăduitori, părinților și fraților, căci fără de iertăciunea voastră nu putem grai.

„Așa dară, o maica mea și născătoarea mea, am luat iertăciune dela părinții și frații mei. Vreau a începe însă cu multe lacrimi și suspine a grai către tine; și ascultă, maica mea, deoarece îndrăznesc să grăiesc către oasele tale cele ostenite! O maica mea dulce, din toată inima mea roaba lui Dumnezeu, Neago, câte încercări n'ai îndurat din pricina mea însărcinată și împovărată cu trupul meu, zi și noapte, cu osteneală și anevoie umblând, până ce a venit porunca lui Dumnezeu ca eu să mă nasc din tine. Mai întâi, deci, o maica mea, din aceasta ai luat asupra-ți pentru mine multă osteneală, câtă osteneală eu nu sunt în stare să o număr, după vrednicie, pe care a-i răbdat-o pentru mine. Știam că numai albina asemenea se ostenește așa, deoarece ea din flori culegând dulceață, nu se mai satură de osteneală cu toată plăcerea; și așa mi s'a părut această sburătoare drept mult ostenitoare și plină de muncă. Dar știu că ea ziua se ostenește cu toată silința fără săturare, iar noaptea se odihnește. Iar tu, prea dulce maică, te-am cunoscut mai mult luând asupra-ți pentru mine o osteneală fără de margini, căci albina noaptea se odihnește și se liniștește; așisderea și celelalte sburătoare ale cerului și peștii mării. Toate acestea în timpul nopții se liniștesc și se odihnesc. Dar tu, prea dulce maică, nici noaptea, nici ziua nu aveai odihnă, nici nu te săturai de muncă și osteneală pentru mine. De aceea, maica mea prea dulce, când a venit timpul să dobândești odihnă din osteneala pentru mine, atunci eu intrai în dragoste întru inima ta și de atunci te-a cuprins muncă și osteneală mare și mai multă, deoarece eu eram comoara ta și lumina ochilor tăi mai mult decât soarele. Și altă lumină nu credeași o aibi a ta, decât pe mine, și nici altă vieță mai dragă a inimii tale.

„De aceea, prea dulce maică, nici inima ta, nici ochii tăi nu s'au săturat cu totul de dorul tău către mine până la sfârșitul tău, la care nici atunci nu m'am aflat eu, nenorocitul, ca măcar atunci săturare ochilor tăi să găsească de dorul tău infocat către mine, privindu-mă în acel neîndurat ceas și inima ta să ia știre și eu, fiul tău, să iau binecuvântare și iertăciune. Dar se pare că, deoarece nu te iubeam din toată inima mea, de aceea n'am fost învrednicit să mă aflu la mutarea ta din vieță, ca întru vederea ta către mine să se indulcească inima ta, după ce în timpul vieții tale întregi dragostea ta nu s'a săturat de mine și în timpul suflării tale celei din urmă iarăși te-ai aprins pentru mine și ochii tăi nu s'au săturat”.

Și cuvântarea urmează, ca un prohod mirean, în care în loc să plângă mama, plânge fiul, cu incetineală, ca să ție cât mai mult, ca într'un lung priveghiu. Cine a avut o mamă și a pierdut-o, își simte la aceste cuvinte omenia din el înfiorată și lăcrămând. La fel sunt și celelalte învățături, legate într'un fel sau altul de omul de totdeauna

și păstrându-se până astăzi deopotrivă de viu. Ceea ce le îndepărtează puțin și le desface de fiecare din nou, ca să fie ale tuturor, este aflarea de față, neconținut în fund, a cărților sfinte. Este rama de sfințenie, scânteind și parcă bătută cu stele, în care stau înaintea noastră. Dar este păcat că domnul Grecu a lăsat să scape și vorbe sau rostiri, în toată această frumusețe veche care ne ridică dela pământ, mai obișnuite în scrisul nesupravegheat și trecător de toate zilele sau în ciocnirile voite de modernisme și de forme din cronici dela unii scriitori mai ales teologi. Mă gândesc la împletirea din două fire a stilului rafinat al lui Galaction, care s'a făcut doctor la Cernăuți și la apărarea neologismului, pe care o intrupează în teorie și în faptă un Leca Morariu. Nu cumva este o trăsătură a Bucovinei, de unde ne vine și domnul Vasile Grecu, pe această poartă spre Apus a neamului românesc? De pildă: „Să se *aranjeze* așezarea pocalelor de argint”; „și dacă toți vor lăuda acel stat și-l vor *aproba*”; „și nimică nu *omiteți*”; „pe care le-a *anunțat* stăpânul”; „să nu *neglijăm* să ne întărim în harul Domnului”; „*mortificarea* trupului înviere se face a sufletului”; „suferința *disolvă* patimile”; „somnul cela mult face cugetarea *obeză*”. În cartea populară, care ar putea ieși din punerea alături a celor mai bune texte din cele trei limbi, asemenea vorbe sau rostiri ar trebui cu mare băgare de seamă înlăturate.

Aduceți-vă aminte de fresca de pe peretele ctitorilor dela Biserica lui Manole. Atâta măreție bizantină n'au mai cunoscut nici Domniile cei mai făloși ai istoriei noastre, nici Mircea la Cozia, Ștefan cel Mare la Voroneț, Vasile Lupu la Trei Ierarhi, Șerban Cantacuzino la Cotroceni sau Constantin Brâncoveanu la Hurez. Este în veștmintele grele de aur, dar nu este numai în veștminte. Este în biserica împărătească purtată de mâinile cu degete subțiri ale lui Neagoe și ale Despinei, și lucrată mai mare și mai cu migală decât altele, dar nu este numai în biserică. Este în părul lung și făcut inele pe umeri, dar nu este numai în păr. Este în cei trei coconi de-a-stânga, acoperind picioarele Domnului, și în cele trei Domnițe de-a-dreapta, ascunzând picioarele Doamnei, urcând și coborând, după vârstă, în cele două părți ca într-o scară a vieții, dar nu este numai în cei trei coconi și în cele trei domnițe. Trebuie să cânte și nu-i vedem clopoștii din ciocul porumbeilor de aur de sub streșini. Trebuie să sune cântecele vlădicilor dinăuntru, ferii de toți ochii. Trebuie să șoptească Domnul cuvinte din cartea de Învățătură, în care ne uităm noi urmărindu-l, cum a spus pentru fiul său, în același chip, Împăratul Constantin VII Porfirogenetul dela 950. Cartea aceasta nevăzută plutește peste toate. Voievodul nu este numai un stăpânitor de țară, dar și un filosof. Dă învățături pentru tot poporul și pentru toate secolele. Să ne plecăm genunchii!

INSTITUTUL DE ISTORIE NAȚIONALĂ DIN CLUJ LA SIBIU¹⁾

Este în deobște cunoscut cât de vitreg era înfățișat trecutul Românilor, atât al aceloră din Transilvania, cât și al aceloră din România liberă, de către istoriografia maghiară. Este cunoscut, pe de altă parte, nu numai Românilor, dar și străinilor, rolul jucat de poporul român, în această parte sud-estică europeană, dela plămădirea lui și până în timpul de față, pe acest pământ așezat în „calea răutăților”, după expresiunea cronicarului Grigore Ureche. Neîntreruptele eforturi ale poporului român, uneori supraomenești, încât au umplut de mirare și au stârnit admirațiunea străinilor, eforturi pentru a ieși la lumina istoriei, așa după cum originea și vrednicia sa îl îndreptățeau, au fost interpretate de aceeași istoriografie ca svârcoliri neputincioase, făcute sub impulsul și în serviciul imperialismului de falsă factură, acoperit de „mitul”, tot atât de fals, al Sacrei Coroane. Incercările făcute din partea istoriografiei române transilvane înainte de anul epocal 1918, nu erau decât manifestațiuni ce se sprijineau pe inițiative individuale, de a interpreta istoria noastră așa cum reieșea din analiza justă și obiectivă a izvoarelor, încât nu puteau realiza o operă sistematică de studiere a trecutului nostru sub toate aspectele. Sprijinul ce-l puteau avea, în cel mai fericit caz, din partea unor modeste societăți culturale și economice, nu putea învinge greutatea de tot felul, puse în cale de organizate și chibzuite piedeci oficiale.

Pentru completarea acestor lipsuri, pentru spulberarea tendențioaselor teorii, pentru prezentarea trecutului poporului român și mai ales a ramurei sale transilvane, în lumina adevărului istoric, s'a simțit ca o imperativă necesitate, înființarea, odată cu deschiderea Universității românești a Daciei Superioare, a unui Institut de Istorie Națională la Cluj. Fondarea lui, cu prilejul inaugurării Universității (1 Februarie 1920), se datorește Regelui Intregitor, Ferdinand I, care i-a și acordat, cu această ocaziune, un ajutor de 400.000 Lei.

Mijloacele prin care au crezut conducătorii Institutului: Alexandru Lapedatu și Ioan Lupuș, profesori de istoria Românilor la Universitatea din Cluj și membri ai Academiei Române, să realizeze scopul propus, au fost:

Alcătuirea unei biblioteci de specialitate, pe cât cu putință, mai completă, în care studenții și cei ce se ocupă cu studiul istoriei naționale, să-și găsească informațiunile necesare lucrărilor întreprinse.

Intocmirea unei bibliografii istorice care să înlesnească munca cercetătorilor.

Publicarea unui Anuar în care cercetătorii să-și poată publica contribuțiile originale și meritorii.

Publicarea unei Biblioteci a Institutului în care cercetătorii să-și poată publica lucrările mai mari, precum și tezele de doctorat din domeniul istoriei naționale, pregătite în cadrele Institutului și susținute la Universitatea din Cluj.

¹⁾ Cu prilejul apariției Anuarului al VIII-lea al Institutului.

Stimularea cercetărilor istorice și a interesului public pentru ele, prin acordarea de premii și prin recompensarea morală și materială a scrierilor meritorii și de specialitate.

Încă din primii ani ai existenței sale, Institutul de Istorie Națională, a trecut la înfăptuirea programului de activitate, stabilit de directorii săi. În anul 1922 apărea cel dintâi volum al Anuarului său, de un bogat și variat cuprins. Până în luna Septembrie a aceleiași an, reușise să-și formeze o bibliotecă de 4813 volume și broșuri și 718 volume colecțiuni de reviste și ziare precum să-și alcătuiască și un catalog alfabetic care să înlesnească cercetătorilor orientarea în bibliotecă.

Acest imbucurător și promițător început a continuat în mod progresiv în toate punctele programatice fixate. Astfel, pe lângă faptul că și-a cumpărat un imobil propriu, în valoare de 5 milioane de Lei (Str. N. Iorga Nr. 11), putând, în felul acesta, să se organizeze după un sistem cu totul occidental și să permită o muncă mai intensă și mai rodnică, atât personalului cât și studenților, în decurs de 17 ani a publicat 7 volume din Anuarul său, de un cuprins tot atât de bogat și variat, unul dintre volume depășind chiar 1000 de pagini; a mai publicat un volum de peste 1000 de pagini, închinat fraților *Ion și Alexandru Lapedatu*, cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani și un volum de aceeași extensiune, în limba franceză: *La Transylvanie*, făcând cunoscut străinătății, în mod obiectiv și științific, toate aspectele vieții publice din trecutul acestei provincii românești, prin colaborarea celor mai competenți studioși români; a mai publicat 7 volume din Biblioteca Institutului, dintre care cinci teze de doctorat și, în sfârșit, un volum de *Documente istorice transilvane*, datorit directorului său, prof. I. Lupăș, cuprinzând, pe o extensiune de peste 500 de pagini, un număr de 206 documente, în mare parte inedite. Secțiunea bibliografică istorică română a Institutului s'a publicat pe mai mulți ani și era pregătită pentru întreaga perioadă, iar dacă nu s'a publicat decât pentru 6 ani, s'a datorit numai lipsei de fonduri necesare. Numărul volumelor din bibliotecă a ajuns la 14.200 și 1449 volume de periodice. Tot în acest timp, s'au acordat 8 premii pentru diferite lucrări meritorii.

Directorii Institutului, prin munca, dragostea și priceperea lor, au reușit să facă din nimic o instituțiune demnă de un popor cu un trecut glorios și cu un viitor important între celelalte popoare ale lumii, instituțiune ce poate sta alături de oricare alta similară europeană. Mai ales, prof. I. Lupăș, a reușit să creeze un număr respectabil de cercetători în domeniul istoriei naționale. Este de ajuns să spunem că dintre cei 60 de colaboratori la volumul omagial închinat fraților Lapedatu, 18 erau foști studenți ai Universității clujene, pregătiți în cadrele Institutului, până la anul 1935, mulți alții după această dată.

N'a fost nevoie de o perioadă mai lungă decât un deceniu pentru ca noua fundațiune românească să se impună nu numai cercurilor culturale românești, dar și străinătății, cercetători numeroși, din toate țările europene interesându-se de activitatea Institutului și căutând a-l cunoaște mai de aproape, de câte ori aveau ocaziunea să ne vizi-

teze țara. Cele două decenii de activitate bine organizată și serios coordonată, au fost suficiente pentru ca bazele Institutului pentru cercetarea trecutului românesc să fie atât de solid înfipte în viața organică a ființei noastre culturale, încât activitatea lui să nu fie prea mult stingherită de sguuirile dureroase prin care a fost încercată ființa noastră națională. Dovada o avem în faptul că, îndată stabiliți în vremelnica oprire sibiană, Institutul de Istorie Națională din Cluj la Sibiu să poată da la lumină un nou volum din Biblioteca sa (Nr. 8), precum și un impunător volum — al VIII-lea — din Anuarul său, care, în cele aproape 600 de pagini aduce contribuțiuni noi la progresul istoriografiei naționale și mai ales a celei transilvane.

În fruntea volumului se publică teza de doctorat a Marinei Lupaș despre *Mitropolitul Sava Brancovici*, autoarea reușind a trata subiectul ales după o metodă critică, profundă și minuțioasă, la care se adaugă și forma plăcută a stilului și gândirea independentă. În aceste cadre este înfățișată viața și activitatea mitropolitului martir al credinței sale, Sava Brancovici, adăugându-se și zece anexe documentare, unele puțin cunoscute, altele inedite. Carol Göllner publică un număr de 79 broșuri contemporane din care se reflectă — în bună parte — *faima* de care s'a bucurat *Mihai Viteazul*, Domnul Țării Românești, înfăptuitorul celei dintâi uniri politice a tuturor Românilor între granițele etnice firești dela Nistru și până la Tisa. Broșurile publicate sunt precedate de o interesantă introducere, în care se dau lămuriri necesare referitoare la originea și însemnătatea acestor fel de publicațiuni, în general și la cele publicate, în special. Un subiect cu totul de altă natură tratează Aurel Decei în studiul său: *Cetatea Salgo din Sibiel*, care, după o pătrunzătoare analiză a izvoarelor narrative și documentare, ajunge la concluziunea că cetatea amintită a fost o cetate regală, întemeiată în a doua jumătate a veacului al XIII-lea, după alungarea Tătarilor, de către regele Bela IV.

La Miscellanea, prof. I. Lupaș publică interesantul studiu despre *Mitul „Sacrei Coroane”*, dovedind pe deplin, că această coroană n'a fost dăruită regelui Ștefan cel Sfânt din partea papei Silvestru II, și prin urmare „mitul” se datorește unui falsificat, plăsmuit de abia în veacul al XVII-lea și anume la anul 1635, de un candidat de episcop, Ioan Tomkó Marnavič, care avea nevoie de o astfel de bulă pentru a putea păstori, împotriva hotărârii Scaunului apostolic, care nu voia să-l recunoască și că, prin urmare, apostolicitatea regiilor vecini nu se bazează decât pe același „mit”, izvorit dintr'un falsificat. David Prodan publică o contribuțiune mai mult din domeniul istoriei social-economice, când discută *problema dării numită ilis și frecvența ei în Transilvania*, ajungând la concluziunea că și pe teritoriul cuprins între Carpați și Tisa avea un înțeles asemănător „când nu chiar identic”, cu înțelesul pe care-l avea în Principate și că numele impozitului ar deriva dela ungurescul *élés* și nu dela tătărescul *ülüs*. Invățătorul pensionar Ieremia Russu publică interesante lucruri, așa cum le văzuse și auzise personal, despre *vandalismele săvârșite la Turda asupra caselor și familiilor fruntașilor români în timpul Memorandului și mai ales asupra aceleia a lui Ioan Raftiu*, președintele de atunci al Parti-

dului Național. Noui date referitoare la Ioan Piuariu Molnar publică Lia Dima și prof. V. Bologa.

În partea III-a a Anuarului, se publică un număr de 33 de recenzii ale cărților de conținut istoric, precum și a 8 reviste istorice, semnate de membri ai Institutului.

În acest al VIII-lea volum al Anuarului, se publică și trei necroloage: Nicolae Iorga, datorit prof. I. Crăciun, T. V. Păcățeanu, datorit prof. I. Moga și T. Botiș, datorit autorului acestor rânduri. În sfârșit, acest volum se încheie cu înșirarea comunicărilor făcute de membri Institutului în colaborare cu secțiunea istorică a „Astrei” în cei din urmă trei ani.

Dacă vom aminti că Institutul de Istorie Națională din Cluj la Sibiu, are sub tipar un nou volum din Biblioteca sa (Nr. 9), al IX-lea volum al Anuarului său și cel de al doilea volum din Documentele transilvane, va fi de ajuns a-și da seama oricine că sămânța aruncată la întemeierea lui a căzut pe pământ bun și că peste vicisitudinile vremii, nu numai că activitatea lui n'a scăzut, ci, dimpotrivă, s'a amplificat, unicul scop al existenței sale fiind intensificarea cercetărilor puse în slujba științei și a națiunii.

ST. PASCU

E. LOVINESCU: ANTOLOGIA IDEOLOGIEI JUNIMISTE¹⁾

Ideologia junimistă continuă să rămână problema centrală a literaturii, în specie a criticii române postbelice. *Dirrecția nouă* a lui Titu Maiorescu, atât de mult discutată, a sfârșit prin a fi acceptată ca singur drum pe care spiritul se poate manifesta în creații de cultură majoră. Cel puțin pentru adevărații oameni de știință, lozincă *Dirrecției noi*: adevărul ca temelie a culturii, este un bun câștigat, „căci fără o cultură poate încă trăi un popor cu nădejdea că la momentul firesc al desvoltării sale se va ivi și această formă binefăcătoare a vieții omenești, dar cu o cultură falsă nu poate trăi un popor și dacă stăruiește în ea atunci dă un exemplu mai mult pentru vechea lege a istoriei: că în lupta între civilizația adevărată și o națiune rezistentă se nimicește națiunea, dar niciodată adevărul” (Maiorescu, Critice I), și cel puțin pentru critica estetică, dominantă acum în literatura română, teoria maioresciană de selecționare a producțiilor literare după criteriul disocierii artei de domenii extraestetice, rămâne un principiu permanent valabil. Cunoașterea ideologiei junimiste a devenit atât de necesară, încât pe lângă numeroasele studii asupra operelor principale ale reprezentanților ei, s'a simțit necesitatea completărilor cu texte nu în deajuns de cunoscute. Unei astfel de necesități răspunde și *Antologia ideologiei junimiste*, întocmită de E. Lovinescu.

Nu ne vom opri decât asupra a ceea ce a subliniat însuși autorul: textele care întregesc ideologia curentului, atât pe plan literar cât și social-politic.

¹⁾ Ed. Casa Școalelor, 1942, 460 p.

Din scrierile lui Titu Maiorescu sunt reproduse patru articole importante din acest punct de vedere. Se știe că în teoria hegeliană pe care a adoptat-o Maiorescu, arta, ca și religia și filosofia, exprimă *Absolutul*, identic în metafizica romantică germană cu *Ideea*. Ori ideea fiind întotdeauna adevărată, ramurile culturii nu sunt decât mijloace de manifestare a adevărului. Frumosul fiind cunoașterea imediată, și prin urmare sensibilă, a Absolutului, arta prin contemplație, ajunge la o cunoaștere pură a realității, la arhetipurile lucrurilor, cu alte cuvinte, redă ideile platoniciene, care constituie esența ultimă a existenței. Fr. Th. Vischer, sub influența lui Platon a identificat ideea cu tipicul și pe aceeași linie de gândire, Maiorescu susține că artistul ia obiectului mărginirea individuală și transpunându-l în lumea ideilor platonice, îl preface în tip. Acea operă de artă este morală, care poate produce emoții estetice capabile de a ne scoate din lumea intereselor egoiste.

Insuși titlul primului articol din *Antologie*: *Pentru ce limba latină este chiar în privința educației morale studiul fundamental în gimnaziu*, este în măsură să ispitească pe cineva preocupat de teoria critică a lui Maiorescu. Scopul educației este astfel formulat: „nimicirea mărginirii egoiste a individului și supunerea lui sub rațiunea lucrurilor, spre a-l face independent și întărit în contra pasiunilor sale proprii și influențelor exterioare”. Ori studiul teoretic tocmai aceasta face: ne ridică la abstracție, la universalitate, ne dă legea generală, în vreme ce experiența ne dă numai cazul determinat, faptul individual. Pentru că scopul educației este de a ne întări principiul constante în contra oricărui fel de tentații, de a ne nimici dorințele egoiste neregulate și de a ne supune rațiunii. Științele nu vor veni mult în ajutorul educației. „Lor li se cuvine fără îndoială un loc, însă loc inferior în ierarhia științelor umanitare”. Căci cum spusese în *Critice*, activitatea științifică este produsul unei sete de cunoaștere care nu poate fi satisfăcută în întregime. Artă, „prinde atenția neliniștită și agitată spre infinit și înfățișându-i o idee mărginită în forma sensibilă a frumosului îi dă liniștea contemplativă și un repaos intelectual” (*Critice* I, p. 38). Deci studiul teoretic care va veni mai mult în ajutorul educației va fi acela al limbilor clasice și în special latina „căci el are calitatea întregii antichități pe care unii o numesc obiectivitate, alții realitate și a cărei existență este: a scoate egoismul sau mai bine individualismul din fiecare om și a supune pe acesta unei sfere superioare, adică întru cât este cetățeanul statului și disciplinii, întru cât este spirit gânditor — naturii lucrului și adevărului. Astfel subiectivitatea în luptele nefericite ce le produce, lipsește dintr’ansa. Și de aici provine impresia de repaus și de mărimă ce ne-o produce antichitatea, pare că dintr’un râu turburat intrăm în oceanul limpede, de aici provine diferența că pe când în scrierile modernilor auzim întotdeauna vorbind un individ cu mărginirea sa egoistă, în opurile clasicității, în Tucicide, în Cesar și în Salustiu nu auzim pe istoriograf, ci pare că auzim însăși istoria, în epopeele lui Omer și în cântecele rustice ale lui Virgiliu nu vedem pe poet, ci chiar întâmplarea și realitatea poetică. Cu un cuvânt: antichitatea și studiul ei nu ne dă o lume strecurată și modificată prin crearea vreunui individ pronunțat, ci ne dă lumea simplă și adevărată precum

este ea în ea însăși. Aceasta este calitatea nemuritoare care impune spiritului junimii studioase direcția cea mai sănătoasă, care îi deschide un câmp întins pentru activitatea rațiunii, însă i-o supune totodată sub legea naturii lucrurilor sau a adevărului și astfel îi taie în rădăcină aberația egoismului. Această calitate este puternicul argument pentru care studiile clasice au fost până acum nutrimentul principal al inteligenței în omenire și vor rămâne întotdeauna până când va fi vorba de bine, de adevăr și de frumos" (E. Lovinescu *op. cit.*, p. 38—39). După cum în domeniul estetic singură arta, care ne despersonalizează, este morală, tot așa în domeniul învățământului limba latină prin aceea obiectivitate antică, „este studiul fundamental, nu numai ca studiu teoretic, ci chiar în privință morală”.

În articolul cu care ne ocupăm, de asemeni, pulsează felul de a gândi al junimiștilor și în domeniul filosofiei istoriei. Fără a intra în amănunte, putem spune că ceea ce Eminescu susținea despre popor, mărginit la instincte și devenit națiune prin puterea *spiritului* (luat în înțeles de *totalitate*) și asupra istoriei ca desfășurare a gândirii lui Dumnezeu, este parcă rezumat în acest fragment din Maiorescu: „Umanitatea ca și individul începe opera sa socială prin instinct, îl continuă prin rațiunea empirică și-l sfârșește prin rațiunea propriu zisă. Cu alte cuvinte, ea începe prin instinct, continuă prin egoism și sfârșește prin morală. Nu trebuie însă să luăm această concomitență între punctul de vedere egoist și punctul de vedere moral. Instinctul este strigarea organismului nostru, vocea naturii care având conștiința existenței sale, aspiră la scopul pentru care e creată, fără însă a-l înțelege; când vine rațiunea să asiste la acest fenomen al dezvoltării primitive, și spontanee a naturii omenestii, ea examinează formula generală a determinațiilor noastre instinctive sau egoiste și reformează sau modifică viciile și defectuositățile impulsunii noastre primitive, mai înainte de a-i da satisfacția legitimă; *rațiunea individuală care nu este decât emanația rațiunii divine*, recunoaște legile care sunt comune tuturor rațiunilor. În consecință, *ordinea universală prin care creațiunea pășește spre menirea absolută și definitivă a lucrurilor, nu este alta decât totalitatea legilor rațiunii absolute a lui Dumnezeu*; (sublinierea este a noastră) prin urmare a oricărei rațiuni individuale” (E. Lovinescu, *op. cit.* p. 91—92).

Ceea ce Eminescu înțelegea prin arta guvernării, surprindere a stadiului de evoluție a poporului pe linia lui istorică, nu este decât definirea întregii doctrine politice a „Junimii”. Ea poate constitui teza ideologică a luptei pentru adevăr în viața noastră politico-socială, susținută de toți membrii societății. Unul mai puțin cunoscut este Vasile Pogor, din activitatea căruia *Antologia* reproduce o prezentare a cărții lui H. Buckle *Istoria civilizațiunii în Anglterra* în care se expune o idee bine primită la „Junimea”: progresul este condiționat de legi organice, naturale, iar reformele guvernamentale, cum erau la noi adoptate de aiurea, nu fac decât să-l împiedece.

Cel care studiază însă mai îndeaproape ideea centrală a „Junimii” în politică este Th. Rosetti. Alături de P. P. Carp, Maiorescu, Emi-

nescu, Th. Rosetti susține că statul este națiunea organizată, încât forma lui nu poate fi modificată decât prin evoluția normală a acesteia, de elemente care corespund structurii ei intime. În *Despre direcțiunea progresului nostru* spune: „Acest caracter al statului ca o personalitate deosebită de individualitățile din care se compune, îl face a fi primul și adevăratul purtător al culturii. Precum numai în el o viață individuală ajunge a fi cu putință, care după îndeplinirea trebuințelor curat materiale ale omului, să-i lase timpul slobod pentru ocupația dezinteresată a inteligenței, așa numai prin el se pot realiza cerințele mai înalte ale naturii omenești. Dela situația statului și a individului către o altă va atârna în ultima instanță dezvoltarea intelectuală și mai mult sau mai puțin normală a caracterului acestuia, prin urmare a tot ceea ce numim progres. El fiind manifestarea cea mai puternică a intelectului uman, fiind forma în care întrupează tendințele și puterile unui popor întreg, îl vom putea considera cu dreptate ca și purtătorul cel de căpetenie al vieții unei națiuni. Cu dânsul stă și cade individualitatea colectivă ca al cărui mădular numai omul poate realiza toate tendințele proprii ale naturii sale; în el se oglindește singur acel substrat al individualităților deosebite, care-l numim caracterul sau geniul unei națiuni” (E. Lovinescu *op. cit.* p. 121—22), iar ca o urmare a copierii „en bloc” a formelor de civilizație străină, este ruperea șirului dezvoltării istorice și a legăturii dintre clasele sociale. Explicarea procesului acesta de disoluție a claselor stăpânitoare și formarea unei „noi clase de scribi”, cuprinde idei mult apropiate de teoria lui Eminescu asupra „păturii suprapuse”.

Ideologia junimistă susținea o continuitate în cursul istoriei, încât articolele lui A. D. Xenopol, care admitea o revoluție în dezvoltarea noastră, au ridicat, după mărturia lui I. Negruzzi, o adevărată furtună la „Junimea”. Prin ideile lui asupra curentului prin care națiunea noastră trebuia să-și sincronizeze dezvoltarea istorică cu mișcarea revoluționară apuseană, era un fel de „cioară vopsită” la „Junimea”. Intransigența ei, reprezentată în ziaristică mai ales de Eminescu, nu putea admite pătrunderea ideilor morale și politice ale sec. XIX-lea în viața noastră publică și nu putea accepta afirmații ca acestea: „ca toate adevărurile generale omenești, aceste mari principii nu sunt proprietatea niciunui popor în parte. Precum fiecare generație le sugerează dela altele, astfel fiecare popor le împrumută dela altul, care în realizarea lor au apucat mai înainte. Introducerea acestor principii în viața unui popor, care nu se bucură încă de ele, este deci o necesitate istorică și faptă cu totul normală, bazată pe solidaritatea popoarelor și a dezvoltării lor în istoria omenirii” (E. Lovinescu, *op. cit.*, p. 209).

Junimea nu avea însă un istoric de talia lui A. D. Xenopol care să documenteze concepția ei asupra istoriei. Singur G. Panu, — care păcătuia însă prin lipsa de idei generale și prin urmare lipsit de puterea discernerii documentelor în vederea formulării legilor istoriei — era acela care polemiza cu susținătorii concepțiilor potrivnice. În introducerea articolului său *Studiul istoriei la Români*, reprodus în *Antologie* se găsesc câteva palide formulări asupra procesului istoric, care

pot fi considerate ca niște slabe umbre ale doctrinei politice a lui Eminescu.

Antologia mai completează ideologia junimistă și în domeniu lingvistic cu studii de Al. Lambrior și V. Burlă.

Cu materialul nou pe care-l dă la iveală cartea d-lui E. Lovinescu aduce o contribuție prețioasă la o problemă de a cărei rezolvare depinde viitorul culturii românești: cunoașterea ideologiei junimiste.

EUGENIU TODORAN

INSEMNĂRI

CONCURSUL DE TEATRU AL ASTREI

Se împlinește un an de când Astra, la inițiativa grupării „Prietenii Teatrului”, a publicat un concurs pentru piese de teatru originale. Se prevedeau două premii și anume I de 30.000 Lei pentru cea mai bună piesă cu subiect din viața satului românesc sau din trecutul Ardealului și II de 15.000 Lei, pentru cea mai bună piesă modernă (cu orice subiect). Termenul ultim pentru înaintarea lucrărilor a fost 1 Noembrie 1942. Comisiunea de acordare a premiilor a fost compusă din d-l *Ion Agârbiceanu*, distinsul nostru scriitor, membru al Comitetului Central al Astrei, d-l *Liviu Rusu*, profesor la Universitatea Daciei Superioare, conducător al grupării dramatice de pe lângă Seminarul de Estetică, *Petru Olaru*, membru în Comitetul Central al Astrei, apreciat scriitor popular, *D. St. Petruțiu*, conducătorul grupării „Prietenii Teatrului” și *Ion Breazu*, secretarul literar al Astrei. Suma destul de mare a celor două premii a îndemnat un număr însemnat de concurenți să-și încerce norocul. Comisiunea a avut deci destul de mult de lucru cu trierea manuscriselor. De aceea nu s'a putut lua o decizie decât la 1 Martie 1943. Ea este următoarea:

1. Se acordă premiul I de 30.000 Lei piesei *Ursita*, în trei acte, cu obligațiunea pentru autor de a face modificările

pe care comisiunea le crede necesare. Autorul ei este *Corneliu Popp*, din București, str. Greceanu nr. 4.

2. Intru cât niciuna din piesele intrate la concurs nu întrunește condițiunile premiului II, destinat unei piese moderne, comisiunea decide să se schimbe destinația lui, acordându-se unei piese din repertoriul teatrului sătesc. Comisiunea a fost determinată să ia această hotărîre de faptul că, după decernarea premiului I, singura piesă care putea fi luată în considerare era *Lelea Ană Gură-Multă*, comedie în trei acte, de *Dr. N. Lupu*, din Blaj. Ea a acordat deci premiul II lucrării acesteia recomandând în același timp publicarea ei în Biblioteca Populară a Astrei.

La câteva zile după ce era anunțat *Corneliu Popp*, — un nume cu totul necunoscut membrilor comisiunei — despre distincțiunea ce i s'a acordat, Astra primea o scrisoare dela acest autor prin care aducea la cunoștință că-și retrage piesa dela concurs deoarece ea a fost primită în repertoriul Teatrului Național din Capitală. Faptul nu putea decât să bucure juriul, fiind o dovadă în plus despre buna lui alegere. N'a mai primit însă niciun răspuns dela autorul piesei, cu toate că a fost repetată scrisoarea prin care era anunțat despre rezultatul concursului. Abia după câteva săptămâni am găsit dureroasa explicație a acestei tăceri: Un ziar din capitală publica o

notiță, pierdută printre informațiile lui, că tânărul Corneliu Popp, a cărui piesă a fost primită în repertoriul Teatrului Național — a decedat. Toate încercările noastre de a afla prin corespondență cine este acest tânăr, pe care moartea l-a smuls dintre noi în momentul când de abia își deschidea aripile talentului său excepțional, au rămas infructuoase.

Așteptăm cu legitimă nerăbdare premiera *Ursitei* la Teatrul Național, fiind siguri că ea va fi o surpriză pentru publicul din Capitală, așa cum a fost și pentru membrii juriului dela Sibiu. Vom vorbi atunci mai pe larg despre ea.

O plăcută surpriză a fost pentru juriu și comedia d-lui Lupu, prin vioiciunea și umorul ei viguros, prin puterea de a zugrăvi tipuri, prin colorarea ei țărănească autentică. După credința noastră este una din cele mai bune piese pentru repertoriul teatrului sătesc. Ea va apare în curând în Biblioteca Populară a Astrei.

I. B.

DREPTUL ȘI DATORIA CRITICEI

În numărul 3—4 al revistei noastre a apărut o cronică asupra vieții artistice la Sibiu, semnată de d-l Negoșescu, în care se exprimau anumite păreri despre dd. N. Brana și I. Vlasiu, artiști plastici ardeleni. Dacă le-am lăsat să apară este pentru că credem că nu trebuie să înăbușim cu totul glasul criticii, atunci când ea este făcută cu onestitate, bună credință și cu răspundere. Mai ales în cronicile ei, „Transilvania” caută să fie o oglindă fidelă a vieții intelectuale românești. Ele au caracterul mai mult de informație decât de atitudine. De aceea opiniile exprimate pot să se deosebească unele de altele. În niciun caz ele nu angajează Astra, care își are programul și statutele ei cunoscute.

Cronica amintită a avut darul să supere rău (cu toate că mărturisește cu insistență că n'are obiceiul să se supere...) pe d-l I. Vlasiu, unul din ar-

tiștii vizați. D-sa răspunde într'un articol, publicat în „Țara” dela 28 Mai a. c., încercând cu epitete de-a-dreptul insultătoare pe bietul d. Negoșescu și cerând o lămurire și din partea noastră. Am dat-o în rândurile de mai sus, odată pentru totdeauna, atât pentru d-sa cât și pentru aceia care vor mai avea nevoie în viitor de astfel de explicații.

N'am luat însă condeiul în mână numai pentru a astâmpăra focul d-lui Vlasiu. Chestiunea ni se pare mult mai gravă, decât o simplă ceartă între doi tineri supărați, care, dacă se ceartă astăzi — mâine se pot pupa din nou, așa cum s'au pupat ieri. Lipsa aceasta de toleranță și de urbanitate în discuțiile de idei, insulta personală la care se recurge cu prea mare ușurință, între oameni care vreau să reprezinte elita tineretului nostru, este un semn de inferioritate, o mare pată pe societatea românească. Credeam că după Unire ne vom vindeca de această slăbiciune. Dimpotrivă, ea a fost cultivată, nu numai în presă, ci chiar și în paginile celor mai pretențioase reviste ale noastre. Pe motivul că se face pamflet, sau cu alte cuvinte, că injură cu talent, intelectualul român injură fără să cruțe nici măcar defectele fizice ale adversarului. Aceste procedee au dăunat adânc însăși ideii de critică. Nu este de mirare că s'au găsit oameni care au spus cu toată seriozitatea că decât astfel de critică mai bine de loc. Gravă exagerare și aceasta, căci o societate și mai ales o viață intelectuală lipsită de critică este condamnată la abuzuri și rătăcirii de care se va căi amarnic.

Pentru Dumnezeu deci, bătrâni și tineri — mai ales tineri — nu inveninați această armă atât de necesară pentru consolidarea vieții românești. Fiți mai toleranți cu ideile adversarului și, mai ales, nu-i contestați cu prea mare grabă buna lui credință. Numai așa vom putea ajunge la acea înțelegere, atât de necesară pentru ceasul de acum și cel care

va veni. Dacă vom continua să ne improscăm unii pe alții cu noroi, nu vom face altceva decât vom adânci prăpastia săpată între noi în cei douăzeci și cinci de ani dela unire. Ne-am căit amarnic pentru ea în 1940, Tare ne temem însă că dacă nu vom căuta să ne vindecăm de păcatele noastre, țăința din urmă va fi și mai cumplită decât cea dintâi.

Nu atingeți apoi în focul luptei voastre această rană deschisă a Ardealului, care sângerează ca niciodată în trupul nației și pe care dacă nu vom vindeca-o vom suferi cumplit în veacul veacului. Nu luați numele lui în deșert. Ori de câte ori vorbiți de toate ale acestei provincii, imuiați-vă de zece ori penița în cerneală, înainte de a scrie cuvântul de ocară sau de laudă. O spunem aceasta pentru că am observat în timpul din urmă atât ușurința, vecină cu ocară, cât și lauda, care miroasă de departe a monetă de câștig.

Atât deocamdată. Dacă este necesar vom reveni.

Ion Breazu

XV GRAVURI ÎN LINOLEUM

este titlul elegantei și luxoasei mape, pe care ne-a dăruit-o, recent, Ardealul de dincolo. Ea a apărut în „Colecția artiștilor români din Transilvania de Nord”, de sub patronajul Prof. Emil Hășeganu și de sub îngrijirea d-lui Raoul Șorban Tipografia Națională din Cluj, 1943).

Talentatul gravor este d-l Victor A. Constantinescu, despre care, spre marel nostru regret, nu știm decât că împreună cu d-nii P. Abrudan, Al. Anca, I. Cherejan, E. Cornea, T. Harșia, V. Ilieșiu, E. Păcurariu, V. Raus, I. Șerban și A. Ursoviciu, este unul din colaboratorii d-lui Raoul Șorban. Am dat numele tuturor membrilor acestei grupări, pentru că e bine să fie cunoscute ca ale unor luptători pentru cultura românească de dincolo. (Numele lui Valentin Raus, P. Păcurariu, Teodor Harșia, Emil Cornea și Petru Abrudan, au mai fost amintite,

de altfel, de d-l Ion Breazu, într'un număr din anul trecut al acestei reviste (la p. 971), în legătură cu cele patru admirabile caiete de artă apărute în aceeași editură.)

Dacă despre gravorul însuși nu știm aproape nimic, în schimb opera vorbește destul de lămurit despre talentul d-sale.

Întâia planșe reprezintă o sugestivă troiță într'un cadru trist, cu munți în fund, pare-că un simbol al celor rămași dincolo, doar în grija lui Dumnezeu... Subiectul celorlalte gravuri îl constituie peisaje sau momente înduioșătoare prin ambianța atât de cunoscută: o bisericuță de lemn dintr'un sat maramureșan, încadrată de copaci desfrunziți; un cioban păzind câteva oi pe un plaiu al munților Rodnei; un Moș plecat la drum cu ciubere și cercuri... O frescă de patru planșe vițuroase, arată neostoita muncă a țăranului nostru: aratul, sămănatul, secerișul și aducerea „bucatelor” acasă... În sfârșit, penultima planșă pare să reprezinte un autoportret al artistului.

Să fie oare negrul petelor din tehnica gravurii, care te învăluie într'o grea umbră de tristețe, după ce ai privit cu mai mult răgaz cele 15 planșe? Ori e gândul apăsător al peisajelor și oamenilor pe care nu i-am văzut de aproape trei ani?

Ion Mușlea

SIMBIOZA ALBANO-ROMÂNĂ ȘI CONTINUITATEA ROMÂNILOR ÎN DACIA

În ultimul număr al *Revistei Fundațiilor Regale*, de pe Mai (An. X, Nr. 5, pp. 243—270), profesorul Th. Capidan, apreciatul filolog dela Universitatea din București, care ne-a dat studiile cele mai bune, în ample monografii, asupra graiului Românilor din sudul Dunării, un cunoscător al limbilor balcanice și al relațiilor dintre ele, semnează un documentat articol cu titlul de mai sus. Acest mic studiu i-a fost prilejuit savantului român de apariția lucrării profesorului

german Georg Stadtmüller dela Universitatea din Lipsca: *Forschungen zur albanischen Frühgeschichte*, publicată în revista „Archivum Europae Centro-Orientalis” (tom. VII, fasc. 1-3, 1941, pp. 1-196) din Budapesta.

În studiul său Georg Stadtmüller se ocupă de începuturile istorice ale poporului albanez, care se pierd în întunericul evului mediu. Și cum acestea au contingențe cu trecutul nostru și prezintă diverse analogii, găsește nimerit să se pronunțe în treacă și asupra problemei continuității Românilor în Dacia. Pornind însă, dela constatarea că „în România problema continuității trecea și, pe alocuri, trece în opinia publică și acum, ca un Palladium național-politic, care trebuie apărat cu orice preț”, nu ne este greu să găcim pe ce valuri plutește profesorul german și în apele cărui „adevăr” bate studiul său.

De problema patriei primitive a Albanezilor, care, ca și pentru poporul român, pune neînumărate dificultăți în rezolvarea ei, se ocupă și Stadtmüller. Acesta neagă existența vreunei relații între patria primitivă a poporului albanez și cea a poporului român, socotind chiar o greșală de metodă punerea în legătură a acestor două probleme. Leagănul poporului albanez, după profesorul dela Lipsca, trebuie căutat undeva în munți, într-o zonă de frontieră a culturii greco-romane, cam pe Valea Mați, unde strămoșii Albanezilor au trăit vreme îndelungată izolați, fapt care a permis păstrarea individualităților lingvistice.

Th. Capidan descopere șubrezenia argumentelor sprijinitoare și combinate, de cele mai multe ori, sau completează păreri autorului. La urmă își precizează punctul său de vedere. Crede anume că „poporul albanez s'a format pe teritoriul național din nordul Albaniei, într'un ținut în care el putea veni în atingere cu populațiunile românești medievale din sudul Dunării” (p. 256). Admite deci, în opoziție cu păre-

rile lui Stadtmüller, o simbioză albanoromână.

Românii din evul mediu, după atestările cronicarilor bizantini, locuiau ambele maluri ale Dunării. Dacă despre populația românească dela nord de marele fluviu nu avem date suficiente, cea din sud ni se înfățișează prin limbă și toponimie ca foarte numeroasă și răspândită în întreagă peninsula balcanică. Nume ca *Sarană* pentru *Salona*, *Băiasa* pentru *Vavissa*, *Lăsua* pentru *Elasona* sau *Oloson*, care prezintă în structura lor urme vechi de evoluție fonetică românească, singure pot dovedi existența elementului românesc în jurul acestor localități. Datorită păstoritului, frânturile acestea de populație românească nu erau legate locului. Unele din ele au venit în contact cu Albanezii, despre care Th. Capidan crede că erau bilingvi, „în sensul că acasă vorbeau jargonul traco-iliric, păstrat cu sfințenie de femei, iar în afară limba română” (p. 264).

Legăturile pe care strămoșii noștri le-au avut cu albanezii nu constituiesc o piedecă pentru continuitate, așa au crezut și cred încă adversarii noștri. Anumite particularități lingvistice și cuvinte comune poporului român și albanez, rezultate din atingerea pe care strămoșii noștri, în epoca de plămădire, o au avut cu străbunii lor, au făcut pe unii învățați, ca N. Jokl și G. Weigand, preocupați a găsi Românilor o patrie primitivă, să-i plaseze în sudul Dunării, undeva pe un teritoriu restrâns în apropierea Albanezilor. Realitățile demografice actuale din sud-estul Europei, care în trecut trebuie să fi fost asemănătoare cu cele de astăzi, se opun acestei presupuneri. De altfel asemănările acestea nu mai pot servi drept argument potrivit persistenței noastre aici, întru cât astăzi sunt socotite de mai mulți cercetători urme ale substratului comun traco-ilir. Dacă totuși există câteva împrumuturi lexicale între română și albaneză, ele se pot explica prin puterea migratorie a cuvîn-

telor. Mai ales termenii păstorești cunoscut adeseori o răspândire uimitoare. Dela grupurile românești din sudul Dunării ușor au putut trece și în nord ținând seamă de permanentele legături ale românismului nord și sud-dunărean,

De simbioza albano-română se leagă aspectul balcanic al limbii române și caracterul sudic al elementelor slave. Protivnicii continuității afirmă că poporul român, având numeroase particularități lingvistice comune cu popoarele dela sud de Dunăre, pe de o parte, iar pe de altă parte intru cât elementele slave din limba română au caracterul limbilor slave de sud, nu s'a putut plămădi decât în dreapta Dunării. Aspectul balcanic al limbii noastre nu poate dovedi însă originea sud-dunăreană a poporului român, fiindcă acestea se datorește, așa cum se admite astăzi, substratului traco-ilir sau influențelor reciproce, foarte firești, dela o limbă la alta. Cât privește caracterul sudic al elementelor slave din limba și toponomastica românească, Th. Capidan susține că nu există o deosebire între slava din nordul și cea din sudul Dunării. Identitatea numirilor de localități și de persoane din Transilvania și Muntenia și cea din Balcani e o dovadă evidentă. Elementele slave din limba maghiară încă probează această afirmație: limba maghiară care s'a format numai la nord de Dunăre nu are elemente slave care să se deosebească sub aspectul lor gramatical de cele din limba noastră.

Nici lipsa cuvintelor germane vechi din limba română nu poate servi ca o dovadă împotriva continuității. Ținând seamă de realitate, ne putem explica faptul că semințiile germane nu au lăsat urme mai numeroase în limba noastră. Românii, care cultivau văile munților și pășteau cu turmele de oi crestele lor, nu au putut imprumuta cuvinte dela un popor străin a cărui viață se deosebea așa de mult de a lor. N'a existat între ei asemănare de temperament și preocupări identice care să-i apropie pe unii

de alții și în felul acesta nu s'a cimentat o comuniune de viață, ce putea înlesni împrumuturi reciproce. De altfel neamurile germanice nu sunt singurile care nu ne-au lăsat nimic în limbă din câte popoare au trecut în valuri repetate peste noi. Dar chiar dacă s'ar descoperi cuvinte vechi germane în limba română, — eforturi s'au făcut însă fără rezultate concludente, — ele puteau veni și din sudul Dunării, unde încă în secolul al III-lea d. C. s'au statornicit Goții.

În cele din urmă profesorul Capidan combate și ultima obiecțiune ce se aduce împotriva viețuirii neîntrerupte a poporului român pe pământurile pe care le locuiește de veacuri, anume lipsa numerelor de localități cu tradiție autohtonă. Prezența numelor străine în toponimie, cu preponderanța celor slave, nu certifică lipsa unei continuități de viață românească în nordul Dunării. O analogie fericită infirmă constatările de care adversarii noștri le-au tras din acest fapt, Grecia bunăoară este împânzită de nume de localități slave până în Peloponez. Nu se poate trage — și nimeni n'a tras — de aici concluzie că Grecii și-au părăsit vreodată pământul țării lor pentru a se reîntoarce mai târziu când Slavii au dispărut de acolo. De altfel toponimicele cu tradiția autohtonă din nordul Dunării nu lipsesc cu desăvârșire. *Dunărea, Crișul, Oltul, Abrudul și Ampoial* sunt nume de râuri sau localități a căror origine autohtonă a fost sau este pe cale de a fi dovedită. Pe de altă parte unele din ele au fost schimbate de Slavi, apropiindu-le, din cauza rostirilor dificile, de anumite cuvinte din limba lor. Așa bunăoară din *Tierna, Tsierna*, nume de râu în Banat cu certitudine dac, Slavii au făcut *Tsârna* (neagra), iar din *Bersovia* (*berz* „mesteacăn”), *Bârzuva* ș. a.

Aceste nume de o vădită origine autohtonă se găsesc tocmai în regiunile apusene ale pământului românesc, acolo unde și alte constatări ale geolingvistice, făcute pe baza materialului înfă-

fișat de hărțile Atlasului lingvistic, arată că viața romană a pulsă mai intens și neîntrerupt, acolo unde se fixează de obicei leagănul românismului nord-ducean și unde rezistența neamului românesc s'a dovedit mai dărză.

Romulus Tudoran

„MUȘCATA DIN FEREASTRĂ” LA TEATRUL GERMAN DIN SIBIU

Apropierea politică germano-română a adus cu sine în mod firesc și o apropiere între literaturile celor două țări. Astfel, alături de traduceri din alte literaturi, au apărut pe piața literară și o serie de traduceri din literatura germană contemporană, iar cunoașterea culturală dintre cele două popoare a prins un avânt până acum neobișnuit. Din acest contact, incontestabil, cei care în primul rând au de profitat suntem noi. Dar nu e totuși mai puțin adevărat că și prietenii noștri au un prilej fericit de a descoperi într'o literatură, crezută în deobște de minoră și numai de interes etnografic, o serie întreagă de resurrecții majore sau chiar de realizări de excepțională valoare universală. Un Sadoveanu sau un Rebreanu, traduși în nemțește, au reușit să intereseze, astfel, nu numai prin nota de pitoresc exotic pe care o aduceau, ci prin adâncimea până la care au știut să sondeze rezervoriul sufletesc general uman, scoțând în modul acesta la lumină tipuri, care să urmărească, nu numai nostalgic ci și autentic, pe un cititor de altă limbă.

Dar domeniul literar în care contactul între cele două literaturi s'a făcut mai viu resimțit este teatrul. Fiind și o manifestare de ordin colectiv, teatrul a implicat mai intens colaborarea spirituală dintre cele două popoare. Nenorocirea face însă că literatura noastră dramatică, cu puține excepții, să nu fie încă suficient de rezistentă organic pentru a putea întâmpina asaltul unui public, în primul rând pretențios și numai în al doilea politicos. În schimb, teatrul

german a pătruns pe scenele noastre cu cea mai mare amploare. Goethe, Schiller — acest Shakespeare al teatrului de idei — dintre cei vechi, Hauptmann, Schönherr, Homberg dintre contemporani, au cunoscut, nu numai pe scenele oficiale dar și pe cele particulare, un succes continuu. În deosebi Schiller, pe care, cu ocazia apropierii de care vorbeam mai sus, l-am descoperit „a doua oară” — prima dată îl descoperisem cu Junimea — a cucerit locul de frunte al competiției teatrale bucureștene din ultimii doi ani. De sigur replica românească a fost mai modestă, dar susținută totuși de succesul enorm pe care l-au avut romanele lui Sadoveanu și Rebreanu în Germania, ea a fost posibilă, anticipând — prin piesele de salon românești jucate de Nemți și mai ales prin mulții actori și actrițe de talent pe care îi avem actualmente în Germania — spectacolul care să reveleze prietenilor noștri operele majore ale dramaturgiei noastre: „O scrisoare pierdută” (pe care am vedea-o într'o primă reprezentare germană, cu actori români însă), „Fântâna Blanduziei” (al cărei aer ar impresiona, într'o fastuoasă montare, în chip deosebit romantismul urechei germane), dintre operele dramatice vechi, iar dintre cele moderne, neapărat „Domnișoara Nastasia” sau „Tulburarea apelor”.

Animați de spiritul acestei noi apropieri literare, concetățenii noștri sași au ales pentru încheierea stagiunii teatrului lor, fermecătoarea „Mușcată din fereastră”, a nu mai puțin fermecătorului Victor Ion Popa. Spumoasă, romantică, amintind în linii absurd de mari „Cercul” lui Somerset Maugham, „Mușcata din fereastră” e incontestabil cea mai ușor accesibilă pentru un străin, dintre toate operele noastre dramatice cu accentuat caracter local. Dacă un german — să o spunem drept — n'ar înțelege mai nimic din „Apus de soare”

sau din piesele lui Iorga, el poate totuși desprinde din „Mușcata din fe-reastră” devenită „Geranien am Fenster”, mult din farmecul ei local, aceasta datorită faptului că acest farmec local, nu e debitat tot de tipuri locale, ci e debitat de tipuri de caracter mai general. (Aici, de fapt, am pus degetul pe întreaga problematică a modului cum o operă, fiind totuși locală în elementele ei, poate deveni majoră prin prelucrarea ei). Tema de asemenea, ca și acțiunea, depășesc cadrul incidentului local, colorându-se cu semnificații de o duioșie adânc umană. Grigore, Sofica, Ionică (mai ales), sunt figuri care susținute de farmecul exotic al Părintelui Ilie, al lui Georgică, etc. prind un contur masiv și plin de conținuturi interioare.

Alegerea pe care a făcut-o conducerea Teatrului German a fost prin urmare, deosebit de fericit inspirată. Iar d-l Gust Ongyerth, directorul Teatrului, merită din plin toate felicitările noastre.

Spectacolul ca atare, în afară de câteva obiecțiuni pe care le-am aduce în special modului cam sășesc în care a fost înțeleasă piesa — adică prea provincial, — a fost totuși excelent. Cald inscenată, legată unitar, piesa a cunoscut la premieră nu numai o sală deosebit de vie, dar chiar și momente în care spectacolul a depășit chiar și spectacolele românești ale „Mușcatei” — cel puțin atâtea cât cunoaștem noi. Un atare moment, care se cere relevat, este scena din actul trei (revenirea Părintelui Ilie, până ce Răducu părăsește revoltat scena), când tensiunea dramatică, umorul și vioiciunea au fost scoase de către regisor (tot d-l Ongyerth) foarte bine în relief.

Din distribuție trebuie reținute la loc de frunte numele d-șoarei Monika Darlies, care a antrenat cu extraordinară exuberanță întreg spectacolul, entuziasmând în repetate rânduri sala. D-sa a fost un Georgică delicios. Alături de d-ra Monika Darlies, d-l Hermann

Glaser — care este incontestabil un mare actor — a creat un viu, masiv și activ, Grigore. Avem impresia că dintre toți interpreții d-l Glaser a prins cel mai just tonul general al piesei. Deosebit de bine a fost și d-l Karl Fritz Eitel în Părintele Ilie, ca și d-l Wolfgang Arndt — pe care l-am apreciat în multe alte spectacole — în dificilul rol al lui Ionică. În rolul Soficăi, d-na Ruth von der Ohe, distinsă și plină de finețe, a fost totuși puțin inegală, iar uneori chiar prea „tragică” în agitația ei. În roluri episodice d-ra Enzia Pircher (Olgutz), care trebuia însă să rămână blondă pentru a fi cu totul naturală, d-l Rudolf Schadi (Radu) și d-l Ernst H. Groh au reușit momente foarte plăcute.

Traducerea d-lui Ongyerth, în general, vie. Ca și întreaga reprezentație.

Radu Stanca

MARIUS VALKHOFF, O FLOARE EXOTICĂ: POEZIA ROMÂNĂ

E publicarea unei conferințe¹⁾ pe care Marius Valkhoff a ținut-o la sfârșitul anului trecut în cadrul Cercului Francez dela Universitatea din Amsterdam. Savantul romanist profesor la Universitatea din acest oraș își propune să prezinte publicului de-acolo un tablou succint al poeziei noastre, „atât populară cât și cultă”. Sunt de reținut în primul rând considerațiile deosebit de favorabile pe care Valkhoff le exprimă față de România, „Cenușăreasa surorilor latine”...

De-a-lungul evoluției sale, poesia românească a suferit până în veacul al XIX-lea influențele: bulgară, sârbă, poloneză, grecească, ungurească, turcească și rusă. Sub semnul acestei legi firești poesia românească „prezintă trăsături care o deosebesc net de celelalte literaturi romanice”. Afirmatia aceasta categorică a profesorului Valkhoff conține un adevăr pe care noi îl recunoaștem cinstit, dar nu e mai puțin adevărat că poesia noastră în genere, cea populară

1) Neophilologus, XXVIII, pag. 181—196.

mai ales, deține și unele „trăsături” pe care nu le poți explica prin influențele produselor literare vecine.

Dacă primele versuri de proveniență cultă datează la noi abia din veacul al XVII-lea, aveam la data aceea o poezie populară bogată, dar care își ducea existența în anonim și de o parte și de alta a Carpaților.

Ea era una și aceeași, precum unul și același a fost sufletul din care a crescut.

Valkhoff acordă o deosebită atenție *doinelor, horelor și cântecelor bătrânești*. Prin toate se poate cu ușurință observa „chiar dintr'o lectură superficială” un fir roșu al unei caracteristici, urzită din însăși existența poporului român: caracterul pastoral și cămpenesc.

În timpul năvălirilor, Români se închideau în cetatea națională a munților.

Vieța aceasta, dusă în munți în timp de primejdie „determină cadrul, materia și chiar spiritul” poeziei populare românești. *Dorul* „una dintre trăsăturile acestui spirit”, noțiune vagă, noțiune ce nu-și găsește corespondent perfect în nicio altă limbă din lume „poate fi comparat cu saudade-le portughez, sau cu spleen-ul englez”.

Această încercare de apropiere n'are nimic nou în conținutul ei. S'a remarcat o apropiere mai mare de Sensucht-ul german pe care Valkhoff n'o amintește. Apropierea de saudade-le portughez a făcut-o și Ramiro Ortiz. Dar o echivalență totală n'a descoperit încă nimeni și nicăiri.

Ceea ce e și mai curios, e că noțiunea de *dor* nu poate fi definită pe deplin. I se pot surprinde anumite trăsături generale din multiplele accepții pe care le are, dar nu i le poți turna într'o formulare precisă.

Ar fi extrem de interesant să se urmărească de către cineva în traduceri transpunerea acestei noțiuni pe portativele limbilor străine.

Valkhoff ține să releveze legendara legătură dintre poporul român și natură.

Dragostea pentru natură a Românilui, spune Valkhoff „se manifestă într'un chip mai evident atunci când natura este intim împletită în urzeala povestirei”. Aici Valkhoff citează exemplul *Miorișii* și al *Ciobănașului*. Dânsul dă în traducere franceză pe aceasta din urmă.

Cu privire la caracterizarea *Miorișii* vom face o observație. Valkhoff a prins greșit, așa reese din contextul respectiv, sensul denominațiunii de „Ungurean”. Nu e vorba în balada românească de un Ungur (Hongrois), ci de un ungurean, de un român transilvănean, din părțile „ungurene”. Și Vranceanul și Moldoveanul și Ungureanul sunt ciobani. În peregrinarea lor cu oile, Români nesocoteau convenționalitatea granițelor. Ei se întâlneau, grație acestei peregrinări, în regiuni îndepărtate, petreceau o vreme împreună, apoi se întorceau la casele lor.

E bună analiza formei pe care Valkhoff o face baladei *Ciobănașul*, „o poezie în versuri rimate mai mult sau mai puțin liber, conduse după principiul actual”.

Sunt interesante și juste în același timp considerațiunile privitoare la balada populară românească. Eroii sunt uneori imaginari, alteori au un „prototip istoric”.

O bogată floră a crescut din faptele haiducilor. Valkhoff prezintă în această ordine câteva exemple de reală consistență artistică.

Din poesia cultă sunt amintiți și definiți fugitiv: Dosoftei, Ienăchiță Văcărescu, Alecsandri, Eminescu, Goga și Argezi.

Pentru conturarea cât mai consistentă a exponenților poeziei românești culte în mintea ascultătorilor, Valkhoff le atribuie onora, din cei mai reprezentativi rolul pe care l-au avut în alte literațiuni: Hugo (Alecsandri), Baudelaire (Eminescu); Déroulède (Goga) și Céline (Argezi).

Credem că s'a simțit nevoia unor exemplificări. Valkhoff n'a făcut-o însă;

poate că nici timpul nu-i îngăduia și nici teama de abuz.

Deși își propuse să supună selecțiunii sale numai poesii, acest cunoscător adânc al lucrurilor românești face o concesie lui Panait Istrati. L-a cunoscut personal pe acest prozator care în țara sa a fost renegat de unii, vehement apărat de alții.

Valkhoff încearcă, și nu fără efect, să surprindă reflexe folclorice în opera lui Panait Istrati, așa după cum făcuse

în prezentarea poeziei culte, Conferința lui Valkhoff e o merituosă prezentare străină a ceea ce avem mai reprezentativ în manifestările noastre de ordin literar. E printre puținii oameni de litere străini, care ne cunoaște cultura, o înțelege și o prețuește.

Îi rămânem îndatorați pentru preocuparea sa cu privire la țara noastră și ținem să-i mărturisim și în acest loc tributul nostru de considerație și grațitudine.

Traian Blajovici.

BIBLIOGRAFIA TRANSILVANIEI (XIV)

BARBU, FILARET. Portativ bănățean. Cu o prefață de C. Miu-Lerca. Lugoj, 1942. Tip. Matei Marianov. 8°, 101 p.

BRĂTIANU, G. I. Misiunea istorică a Ungariei. București, 1942. M. O. Impr. Naț. 20 p.

CIORĂNESCU, ALEXANDRE. La tradition historique et l'origine des Roumains. Bucarest, 1942. M. O. Impr. Naț. 52 pag.

COTOȘMAN, GHEORGHE. Din trecutul episcopiei Timișorii. Timișoara, 1943. Tip. „Lucașfărul”. 32 p.

FESSLER, IOSIF. Relatio historica de Daco-Romanis in Transilvania et Hungaria cum Ecclesia Romana unitis vel uniendis. Publicată cu un studiu introductiv de Ioan Sabău. (Analele Academiei Române. Mem. Secț. Ist. Seria III. Tom. XXIV. Mem. 20.) București, 1942. M. O. Impr. Naț. 33 p.

GHIȘA, IOAN. Banca Crișana din Brad. 1891—1940. Arad, 1942. Tip. Concordia. 8°, 119 p., 2 tab.

LUPAȘ, I. 1. Die Grundlagen der rumänischen Volkseinheit. 2. Der geschichtliche Weg der Rumänen. Gastvorträge an der Universität Tübingen. Hermannstadt, 1942. Krafft & Drotleff. 60 p.

MANCIULEA, ȘTEFAN. Ion Maiorescu și raporturile lui cu Timotei Cipariu. (Extras din „Lucașfărul”, Anul II, Nr. 10—11—12.) Sibiu, 1942. Tip. „Dacia Traiană”. 8 p.

METEȘ, ȘTEFAN. Contribuții nouă la istoria Românilor din Țara Făgărașului în veacul al XVII-lea. A) Situația Românilor din domeniul Porumbacului de

Jos (1630). (Analele Academiei Române. Mem. Secț. Ist. Seria III. Tom. XXIV. Mem. 19.) București, 1942. M. O. Impr. Naț. 52 p.

MOGA, I. Siebenbürgen in dem Wirtschaftsorganismus des rumänischen Bodens. 2. Auflage. Bukarest, 1942. M. O. Impr. Naț. 91 p.

PETRANU, CORIOLAN. Octavian Smigelschi. 30 de ani dela moartea picturului. (Extras din „Lucașfărul”, Anul III, Nr. 1.) Sibiu, 1943. 4°, 7 p.

PETROVICI, E. Continuitatea romanodacă și Slavii. (Extras din „Transilvania”, Anul 73, Nr. 11.) Sibiu, 1942. Tip. „Dacia Traiană”, 15 p.

PETROVICI, EMIL. Toponimie unguerească în Transilvania medievală. (Extras din „Transilvania”, Anul 74, Nr. 2.) Sibiu, 1943. Tip. „Dacia Traiană”. 20 p.

POPESCU, DORIN. Sciții în Transilvania. Starea cercetărilor arheologice. (Extras din „Transilvania”, Anul 74, Nr. 3—4.) Sibiu, 1943. Tip. „Dacia Traiană”. 20 p.

PUȘCARIU, SEXTIL. Scrisori dela Octavian Tăslăuanu. (Extras din „Transilvania”, Anul 74, Nr. 2.) Sibiu, 1943. Tip. „Dacia Traiană”. 12 p.

STANCIU, VICTOR. Aurul Daciei și imperiul roman. Timișoara, 1942. Ed. Fundațiunii Oliviero Varzi. Tip. Rapid. 96 p.

VĂLSAN, G. Cetatea de munți (Transilvania în cadrul unitar al pământului și statului român. Carpații în România de azi). București, 1942. Casa Școalelor. 8°, 67 p. — Lei 80.